

ВУЧЫЦА ПРАЦАВАЦЬ ПА-НОВАМУ

Палітычны календар чацвёртага года перабудовы насычаны падзеямі выключнай важнасці. Сярод іх — сакавіцкі Пленум ЦК КПСС па аграрных пытаннях і выбары народных дэпутатаў СССР, вынікі якіх будуць мець вызначальны ўплыў на далейшы ход перабудовы і працэсы дэмакратызацыі.

Пра гэта гаварыў у сваім выступленні «На пераломным этапе перабудовы» Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў на сустрэчы з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі, якая адбылася 29 сакавіка ў Маскве.

Аб'ектыўнае разуменне сітуацыі ў краіне, значныя Генеральны сакратар ЦК КПСС, прывяло да неабходнасці радыкальнай эканамічнай рэформы, а таксама рэформы палітычнай. Без удзелу народа ў вырашэнні практычных спраў на ўсіх узроўнях нельга ажыццявіць задуманае.

Многае ў сацыяльна-палітычным плане залежыць зараз ад вырашэння праблемы харчавання.

«Іменна маштабы, значэнне і вастрны харчовай праблемы вызначылі неабходнасць яе крутой пастаноўкі на Пленуме ЦК, у падагульняючых дакументах і прынятых рашэннях», — сказаў М. С. Гарбачоў.

Змяненне адносін уласнасці, вытворчых адносін на вёсцы азначае кардынальнае змяненне нашых поглядаў не толькі на развіццё аграрнага сектара, але і ўсёй эканомікі. На шляху рэалізацыі новай аграрнай палітыкі мы будзем трымаць самы галоўны экзаман.

«Мне ўяўляецца, — гаварыў у сваім выступленні М. С. Гарбачоў, — што цяпер асабліва вялікая работа кладзецца на плечы партыі. А гэта значыць — і на сродкі масавай інфармацыі, якія мы не аддзяляем ад партыі».

Зараз неабходна сур'езная размова з сялянствам праз усе формы арганізатарскай, ідэалагічнай дзейнасці, праз сродкі масавай інфармацыі. Вельмі важна пры гэтым пазбягаць усялякай ідэалізацыі, тым больш эйфарыі, бачыць усе складанасці працэсаў пераўтварэння на вёсцы. «Трэба вучыцца ў самога жыцця, у ходзе практычнай работы набірацца вопыту і розуму, вучыцца працаваць па-новому», — падкрэсліў М. С. Гарбачоў. Кожны павінен сам, на практыцы, пераканацца, што ісці наперад можна, толькі выкарыстоўваючы новыя формы, метады, падыходы — такія, у прыватнасці, як арэнда, — дасягненні НТР, новыя тэхналогіі. Ніякага дагматызму пры максімальнай падтрымцы ўсяму таму, што ўмацоўвае самастойнасць, пачуццё гаспадара на зямлі — так можна вызначыць асноўныя накірункі новай аграрнай палітыкі КПСС.

Важнае месца ў выступленні М. С. Гарбачова заняла ацэнка вынікаў выбараў народных дэпутатаў СССР. Генеральны сакратар ЦК КПСС у прыватнасці адзначыў: «Мы з вамі сталі ўдзельнікамі таго працэсу, які і хацелі выклікаць нашымі рашэннямі аб перабудове, дэмакратыі, рэформах палітычнай і эканамічнай, нашай лініі на галоснасць і адкрытасць...»

Людзі рашуча выказаліся за перабудову, гаварыў М. С. Гарбачоў. Гэта тым больш важна, што выбарчая кампанія супала па часе з самым вострым, складаным і адказным перыядам перабудовы. «І ў гэтай складанай абстаноўцы, на такім пераломным этапе мы атрымалі магутную падтрымку палітыкі перабудовы, падтрымку лініі партыі. І калі ўжо крытыкавалі партыйныя і дзяржаўныя органы, асобных кіруючых работнікаў, то якраз за тое, што перабудова ідзе марудна», — сказаў Генеральны сакратар. «Прайшоўшы выбары, — падкрэсліў ён, — яшчэ раз пацвердзілі, якія велізарныя магчымасці для выражэння думак, інтарэсаў, падыходаў тоішча ў сацыялістычнай дэмакратыі, у нашай сістэме народаўладдзя».

Пакуль што мы яшчэ робім першыя крокі ў палітычнай рэформе, яшчэ толькі вучымся дэмакратыі. Тым не менш, праішоўшы выбары рушылі ўсіх нас, усё наша грамадства далёка наперад. Актыўнасць людзей была вышэйшая там, дзе прыметны рэальны плён перабудовы, дзе яны адчуваюць клопаты кіраўнікоў, бачаць іх блізкасць да народа, імкненне змяніць становішча да лепшага, дзе грунтоўна ўзяліся за маральнае аздаравленне, барацьбу з негатывымі працэсамі. Разам з тым, людзі рашуча выказаліся супраць «апаратных гульняў», супраць спроб захавання непрыступнасці бюракратычных кабінетаў.

Выбары, сказаў М. С. Гарбачоў, паказалі, што «народ хоча працягу перабудовы, каб працэсы дэмакратызацыі, галоснасці не толькі захоўваліся, але і мацнелі, развіваліся. Каб наша прэса больш поўна выражала грамадскую думку, глыбей, з веданнем справы паказвала цяжкасці і складанасці пераходу да новых форм у грамадскім жыцці — у эканамічнай сферы, у кіраванні, у навуцы і культуры».

«Работа сродкаў масавай інфармацыі, — сказаў у заключэнне свайго выступлення М. С. Гарбачоў, — павінна весціся з пазіцыі перабудовы... адлюстроўваць усю дыялектыку жыцця, садзейнічаць руху наперад усяго новага і прагрэсіўнага. Калі ў нашай галоснасці і нашай дэмакратыі і ёсць рамкі, то гэта інтарэсы народа і сацыялізму. Інтэрэсы гэтыя бязмежныя, сацыялізм мае велізарны патэнцыял для самаруху і развіцця. Наш народ зрабіў свой гістарычны выбар. У рамках гэтага выбару і давайце разам рухаць працэс перабудовы».

Газета для ўсіх

У мінулую суботу ўпершыню ў кіёўскай «Саюздруку» з'явілася газета «Во славу Родины», якую дагэтуль можна было прачытаць толькі ў некаторых бібліятэках. І вось цяпер выданне Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі «расскрацілася»...

У «Слове да чытача» адказны рэдактар «Во славу Родины» палкоўнік А. Дзідык зазначае: «Налічыўшы жадаеце ведаць праўду аб Узброеных Сілах, аб тым, як вырашаюць вучэбна-баявыя задачы ваіны акругі, якія жывуць і працуюць, выконваюць свой канстытуцыйны абавязак, чытайце акруговую газету...»

У гэтым жа слове расказаваецца гісторыя выдання, а яна багатая і цікавая. Першы нумар тагачаснай «Красноармейской правды» выйшаў 22 чэрвеня 1921 года.

Газета не абмінала ўвагай і пытанняў літаратуры і мастацтва. Асабліва гэта стала адчувальным у гады Вялікай Айчыннай вайны.

І цяпер у газеце «Во славу Родины» часта выступаюць пісьменнікі. Расказаваецца таксама пра цікавыя спектаклі і пастаноўкі, работы сцэнарыяў, мастакоў, кінематаграфістаў.

Адным словам, армейская газета становіцца газетай для ўсіх.

НАШ КАР.

Перабудова і міжнацыянальныя адносіны

Пімен ПАНЧАНКА

Сыны ці пасынкі лёсу?

На першым этапе дыскусій, прысвечаных становішчу нашай мовы, пераважала эмацыянальная канстатацыя. Сёння ўсё часцей гучыць аналітычны роздум, побач з паняццямі «становішча», «стан» ужываецца паняцце «статус». Прававы, грамадзянскі, юрыдычны, г. зн. дзяржаўны, статус беларускай мовы. Гэтыя словы — «дзяржаўнасць», «статус мовы» — гучалі ў некаторых выступленнях і на пасяджэнні ідэалагічнай камісіі ЦК КПБ, якое адбылося 3 красавіка пад старшынствам кіраўніка камісіі, сакратара ЦК В. А. Плячэн-

нікава. З гэтымі словамі перадаваў рэдакцыі свой артыкул, выпануваны, можна сказаць, у нялёгкіх гадзінах бяссонніч народны паэт Беларусі, член Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Пімен Емяльянавіч Панчанка. «Напісаў вось... Не, не, не, вершы, на гэты раз артыкул... Аб чым? Аб тым, што нашай, беларускай мове павінен быць нададзены статус дзяржаўнай...» — сказаў паэт.

Давайце паслухаем роздум уласна нашага высокаўтарытэтнага паэта-грамадзяніна, давайце паразважаем, памяркуем разам з ім...

Рыхтуецца Пленум ЦК КПСС па нацыянальным пытанні і міжнацыянальных адносін. Усё часцей і ў Маскве, і ў Мінску ў газетах і часопісах па гэтых пытаннях з'яўляюцца артыкулы вучоных, пісьменнікаў і проста допісы зацікаўленых людзей. Пытанні гэтыя важныя і складаныя, але вельмі запушчаныя.

У нашай краіне жыве адна чацвёртая частка ўсіх вучоных і навуковых працаўнікоў планеты. У нас тысячы акадэмічных і галіновых даследчых інстытутаў. А мы плячэмся не дзе ў сярэдзіне слабаразвітых краін і па камп'ютэрах, і па навуковых адкрыццях, і па тэхналогіях, і па ахове здароўя, і па адукацыі, і па ўраджайх, і па якасці тавараў, і па сервісу. А ў апошні час можа ў свой «антыў» запісаць не толькі «п'янства, але наркаманію, прахвітуючы, неверагоднае хабарніцтва і нават мафію»...

Дзе ўжо тут да беларускай мовы! У нашай краіне магутна ўсталявалася не мова міжнацыянальных зносін — руская, а, як дасціпна сказаў таленавіты рускі пісьменнік Ю. Палякоў, «нанцылярская латынь». Яе стварылі сотні тысяч бязьменных памочнікаў і сакратароў начальнікаў і кіраўнікоў усіх рангаў. Яны пісалі для сваіх «шэфоў» усе выступленні і артыкулы, у якіх заўсёды было: «у святле планаў...», «у разрэзе рашэнняў...», «у плане перабудовы...» Там заўсёды былі словы: ўзняць, павысіць, дамагчыся, запатрабаваць, не мірыцца, аднавіць, паменшыць, мабілізаваць і шмат іншага канцылярскага пустаплоўя.

Толькі цяпер прамоўцы ўсё часцей адрываюць вочы ад надрукаваных паперак, пачынаюць гаварыць чалавечай мовай. Але над намі ўсё яшчэ вісіць камандна-бюракратычнае ядро.

Я чытаў і чытаю ўсе артыкулы па пытаннях мовы, міжнацыянальных адносін. Мне ўстрывожылі падзеі ў Нагорным Карабаху, Азербайджане і Арменіі. Я ведаю і высокацаню гэтыя народы, у мяне там жывуць добрыя сябры. І тая ўзаемная верожаасць, той экстрэмизм, які ўзнік у Закаўказскіх рэспубліках, болей працягвае маё сэрца. І ўсё ж я з зайдрацю прачытаў артыкул азербайджанскага пісьменніка Эльчына «Страчанае дзіцё» («ЛГ» ад 15.02. 1989). Артыкул пачынаецца так: «У Азербайджане, як і ў нашых бліжэйшых суседзях у Грузіі і Арменіі, карэнная мова пры-

знана ў рэспубліканскай Канстытуцыі дзяржаўнай, навучанне на ёй у школах і ВНУ распаўсюджана дастаткова шырока, мясцовыя выдавецтвы родную літаратуру, увогуле, не крыўдзяць...»

А ў нашай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы, якая толькі што адсвяткавала сваё сямідзесяцігоддзе?

Есць такая дзіцячая гульня. Дзедчкі мелам на асфальце намалююць «клеткі» і на адной ножцы скок ды скок. Кіруючыя чыноўнікі таксама любяць пагуляць у «класікі». «Мы адкрылі беларускі клас у такой-та школе, яшчэ адкрыем...» Адкрываюць не яны, аветніцкія чыноўнікі. Часцей энтузіясты — маладыя настаўнікі ці пісьменнікі, якія абышлі бацькоў першакласнікаў, гутарылі з імі. Але ўслед за творчай моладдзю былі паслааны «вопытныя» настаўнікі, тыя сурова гаварылі падатлівым бацькам, якія жадалі, каб іх дзеці вучыліся на роднай мове: «Вы хочаце, каб вашы дзеці атрымлівалі дрэнныя адзнакі? Вы хочаце, каб наша школа была апошняй па паспяховасці?» І бацькі мянялі сваё рашэнне.

А паспрабуй — выкажы незадаволенасць гэтым, атрымаеш грунтоўны і аўтарытэтны адказ: «С беларускім языком у нас всё в порядке». Гэта як з савецкім турызмам. Там таксама сцвярджаюць: усё як след. Толькі за мяжой (а я гэбы ваў ледзь не ва ўсіх еўрапейскіх краінах, у ЗША, Канадзе) пытаюцца: «Што гэта ў вас за турысты? Людзі з іншых краін ходзяць у тэатры, музеі, саборы, палаты, карцінныя галерэі, а вышы толькі па магазінах».

Прыехаў не вельмі даўно да нас у Мінск шырока вядомы польскі пісьменнік, наш добры друг. Звяртаючыся да Максіма Танка, ён сказаў: «Вы некалі лялі польскія ўлады, што прыгнятаюць беларусаў. Правільна лялі. Цяпер зусім іншае. У Беластоку і Беластоцкім ваяводстве ёсць беларускія школы і ліцэі. А як у вас, у Мінску?..» Мы хваліцца «класікамі» не хацелі. Не

было нам куды павесці дарагога гасця. Як ні горка прызнацца, Беларускай рэспубліка, роўная між роўных, не мае беларускіх школ, асабліва ў Мінску, абласных і раённых цэнтрах. Есць, як дар божы, Гудзевіцкая школа ды яшчэ некалькі вясковых.

Вось і тлумач за мяжой, чаму нашы турысты бегаюць там па магазінах. Вось і тлумач польскаму другу, чаму ў Мінску няма беларускіх школ.

А ў нас жа вучыцца шмат замежных студэнтаў. Яны бачаць, што ў нас са-школамі, з нацыянальнай культурай. Паедуць дадому і раскажуць пра наш сацыялізм.

Вось чаму я пазайздросціў загаўказскім братам. А было ж, усё ў нас некалі было. Я вучыўся ў беларускай школе ў Бягомлі. Цяжка нам было навучыцца рускай мове, але мы яе пазлюбілі і ніякіх пакут з-за яе не мелі. Праўда, такія словы, як «рыбіна» і «речка», мы і да старасці вымаўляем па-беларуску: рабіна і рэчка. Потым я выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Кіраўскім раёне Магілёўскай вобласці. Беларускай і рускай мовы не перашкаджалі адна адной, і паспяховасць была выдатная. І слаўных людзей мы выхавалі ў Казуліцкай і Кіраўскай школах. Шкада, што многія з іх палеглі на франтах, у партызанскіх атадах.

12 сакавіна 1942 года на навуковую сесію Анадэміі навуц БССР у Казані (туды ў час вайны пераехала акадэмія) Янка Купала ў сваім дакладзе сказаў: «31 студзеня 1919 года Беларусь была абвешчана самастойнай дзяржавай — Беларускай Сацыялістычнай Рэспублікай. Сваю дзяржаўнасць беларускі народ атрымаў з рук Леніна... Беларускай мова з заганнай і хамскай, якой яна лічылася пры царызме, стала дзяржаўнай і пачала карыстацца ўсеагульнай павагай».

Аўтарытэт Беларусі пад час Айчынай вайны надзвычайна вырас. Рэспубліка-партызанка! І мы гэтым ганарыліся і ганарымся. А калыкі рускіх, украінцаў, казахаў, грузінаў, татароў і нашых дарагіх сяброў з другіх народаў ваявалі ў беларускіх партызанскіх атрадах! Амаль два з паловай мільёны жыўцоў Беларусі загінулі за любімую Радзіму, за Савецкую дзяржаву, а значыць, і за беларускую мову, культуру, гісторыю.

Пасяджэнне ідэалагічнай камісіі ЦК Кампартыі Беларусі

(Пачатак на стар. 1).

М. І. Дзямчук ахарактарызаваў рад іншых мер, накіраваных на паліпшэнне выкладання і функцыянавання ў навуцальных установах рэспублікі беларускай мовы, выказаў прапановы па ўдасканаленню яе статусу.

Міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч раскрыў у сваім выступленні асноўныя аспекты праблемы захавання і развіцця нацыянальнай культуры. І тут сур'езнае значэнне надаецца ўдасканаленню структуры народнай адукацыі. Вялікую ролю, напрыклад, заклікана адыграць рэспубліканская праграма эстэтычнага выхавання, якая прадугледжвае рэзкае павелі-

чэнне колькасці школ эстэтычнай накіраванасці.

У выступленні былі ўзняты таксама пытанні развіцця музейнай справы і тэатра, манументальнай прапаганды, беларускага фальклору.

Члены камісіі і запрошаныя на пасяджэнне кіраўнікі ідэалагічных ведамстваў, навуковых устаноў, творчых саюзаў, добраахвотных таварыстваў, сродкаў масавай інфармацыі адзначалі, што ў адпаведнасці з рашэннямі X пленума ЦК КПБ у рэспубліцы ажыццяўлены рад першачарговых мер па развіццю беларуска-рускай двухмоўнасці, захаванню гістарычнай спадчыны беларускага народа. Патрабавана далейшая

планамерная і паслядоўная работа ў гэтым напрамку.

Міністэрствы і ведамствы пачалі распрацоўку канцэпцыі і асноўных мерапрыемстваў доўгатэрміновых праграм «Родная мова» і «Спадчына». Аднак дзеянні іх пакуль разрозненыя, да гэтай важнай справы недастаткова падключваюцца шырокае грамадскасць, сродкі масавай інфармацыі.

Ідэалагічная камісія ЦК КПБ рэкамендавала ўсім зацікаўленым рэспубліканскім і мясцовым органам і арганізацыям паскорыць падрыхтоўку праграм. Адзначалася, што ў асноўную канцэпцыю праграмы «Родная мова» павінны быць пакладзены ленынскія нормы і прынцыпы нацыянальнай палітыкі,

Рэдакцыя арымлівае водгукі на публіцыстычныя нататкі Генрыха Далідовіча «Пра волевыяўленне і пра іншае», змешчаныя ў нумары за 31 сакавіка. Водгукі гэтыя неадназначныя, што, відаць, сведчыць пра спрэчнасць ці, магчыма, залішняю катэгарычнасць асобных сцвярджэнняў пісьменніка. Друкуем адзін з гэтых лістоў, які належыць Р. І. Таміліну, дацэнту кафедры «Стандартызацыя і метралогія» БПІ.

АДКАЗ «ФІЗІКА» — «ЛІРЫКУ»

У апошнім сакавіцкім нумары «ЛіМа» надрукаваны палемічныя нататкі Генрыха Далідовіча «Пра волевыяўленне і пра іншае». Напісаны яны, як кажуць, крывёю сэрца і кранаюць, мабыць, самыя балючыя раны ў душы кожнага свядомага беларуса, кожнага патрыёта. І ў маёй душы (хай гэта не выглядае няспіласцю) таксама. Але калі ўжо «палемічны», то мусяць быць і палеміка.

Я з'яўляюся тым самым «халодным рацыяналістам», «фізікам» (аўтар, відаць, кладзе ў адну шуфляду фізікаў і тэхнікаў—даруем яму недакладнасць), на якіх аўтар узваліў віну за сучасны стан беларускае культуры, беларускае мовы. Так, я сапраўды ўжываю ў сваёй працы рускую тэхнічную тэрміналогію, карыстаюся тэхнічнай літаратурай, у тым ліку на рускай мове, але не баюся, што гэта зробіць мяне «фактычным касмапалітам», як сугеруе аўтар.

Больш таго, я, у адрозненне ад аўтара, сапраўды лічу, што тэхніка, тэхналогія (вытворчыя сілы)—рэч першасная, а літаратура (у тэрміналогіі аўтара — культура)—рэч другасная. З гэтым можна не згаджацца, але ўся гісторыя чалавецтва (зноў «каспапалітызм») з'яўляецца пацвярджэннем гэтай ісціны, сфармуляванай даволі даўно, у прыватнасці, Марксам. Зараз можна вычытаць у друку, што Маркс і Ленін у нечым памыліліся, што нават Кастрычніцкая рэвалюцыя была ледзве не заўчаснай. Я не прыхільнік гэтых «эмоцый», я ўпэўнены, што і надалей буду прыхільнікам «тэхналогіі» і НТР, бо толькі яны даюць магчымасць спяваць не на галодны жы vot.

Дык што ж такое «беларуская культура»? Толькі мова, толькі літаратура? А тэхнічная культура, культура вытворчасці, гэта што—не культура? Зірніце на карту Беларусі—амаль у кожным раёне ёсць нейкая «Рудня», калі не дзве-тры, ёсць «Буды» і «Гуты» (па сучаснай тэрміналогіі—«фабрыкі» і «заводы»). Гэта што—не беларуская культура? Хто, напрыклад, ведае, што кароль Рэчы Паспалітай Стафан Баторы ў Гародні ўпершыню ў сусветнай практыцы загадаў пры вырабе эталонаў «віленскага локца» і «віленскай паўбочкі» зрабіць іх па два ідэнтычныя экзemplары кожны. Адзін экзemplар «рабочы», другі—«кантрольны», як гэта паўсюдна было прынята праз нейкія марныя сто гадоў. І гэта, можа, не беларуская культура? Дарэчы, Баторы быў адзіным еўрапейскім каралём з вышэйшай адукацыяй (Падуанскі ўніверсітэт), праўда, толькі выбарным, па-сучас-

наму—«прэзідэнтам», але гэта таксама ці не сведчанне культуры.

Прыкладаў можна было б прывесці нямала. І ўжо калі б давялося зважыць, каму больш дасталося ў тым ганебным працэсе адмаўлення беларускае культуры—беларускай мовы ці беларускай тэхніцы, дык зусім верагодна, што гэтай апошняй дасталося больш.

Дык хто ж на самай справе вінаваты ў вынішчэнні беларускае культуры? Рацыяналісты-тэхнакраты? Як проста: няма цукру—самагоншчыкі вінаватыя, няма пральнага парашку—наркаманы раскупілі, няма тэлевізараў—палкі павывозілі, няма беларускай мовы—фізікі (калі ўжо прымаць тэрміналогію аўтара) загубілі. Нешта мне здаецца, што ні Галадзед, ні Шаранговіч, ні Панамарэнка не былі «фізікамі». Не былі імі і першыя кіраўнікі савецкай прамысловасці: Дзяржынскі, Куйбышаў, Арджанікідзе. Нельга ж лічыць тэхнікам Кагановіча толькі таму, што ён быў не пісьменнік, а шавец («фізік», бо не «лірык»).

А можа, у заняпадзе беларускай культуры вінаватыя якраз дзеячы культуры—тыя «лірыкі», што так згодна выкраслілі Сыракомлю і Міцкевіча, Агінскага і Манюшку, залічыўшы іх у палкі, бо напэўна выгодыць быць не толькі першымі, але і лепшымі. Ці ж гэта «рацыяналісты-фізікі» па тэхнічных прычынах у фільмах «Беларускія фізікі» падаюць гэтых цёмных, нападзікіх абарыгенаў, як заўважаў аўтар, апранутых, дарэчы, у рускія армякі і ў какашнікі?

Давайце ж, шануюны Генрых Далідовіч, прызнаем, што вінаватыя тут не «фізікі» ці «лірыкі», не тэхнікі ці літаратары, а вінаватыя мы ўсе—БЕЛАРУСЫ. Вінаватыя ў тым, што паддаліся згубнаму працэсу дэкультурызацыі, раскідалі, пагублялі каштоўнасці сваёй БЕЛАРУСКАЙ культуры—тэхналагічнай, навуковай, літаратурнай і музычнай. Вінаватыя ў тым, што не супрацівіліся, калі гэтай культурай памыкалі нападзікія нападзікія шаўцы. Мы вінаватыя і перад тымі, хто ў выніку барацьбы за гэтую культуру скончыў жыццё ў Курапатах, пад Варкутой ці пад Магаданам.

Час—з'ява незваротная. Былога не вернеш. І нават прызнанне віны не дапаможа. Давайце не будзем траціць «эмоцыі» на пошукі вінаватых, а будзем проста ратаваць тое, што можна ўратаваць, пакуль яно яшчэ жыве ў нашай памяці.

Тады я на сто працэнтаў з Вамі, шануюны лірык Генрых Далідовіч.

Р. ТАМІЛІН.

г. Мінск.

Дык як жа здарылася, што беларуская мова перастала існаваць як дзяржаўная, што памяць пра выдатных беларускіх дзеячаў закрэслілася, а гістарычныя помнікі—крыж Ефрасіні Полацкай, рэдкія даўнія кнігі і рукапісы, карціны, цэрквы, касцёлы, замкі, палацы, слупкі паясы, ветракі разбурыла не толькі спусташальная вайна, але і свае родныя бюракраты і чыноўнікі пасля перамогі? Так былі знішчаны, узарваны самая старажытная царква (XII стагоддзе) у Віцебску, вежа на плошчы Свабоды ў Мінску і шмат іншага. А дзе гістарычная вуліца Няміга? Узарвалі пасля вайны. А цяпер архітэктары-разбуральнікі хочуць высекчы дрэвы ў тэатральным скверы. Давайце хоць раз не дапусцім чарговага варварства!

Ідзе адраджэнне нацыянальнай годнасці, гонару, разумення сваёй самабытнасці, непаўторнасці беларускага народа. «Непаслухмяныя» маладыя навукоўцы, пісьменнікі, мастакі, студэнты і, наогул, моладзь дакапаліся і зразумелі, што ў беларускага народа багатая гісторыя, культура, адна з самых прыгожых і багатых—старажытная славянская мова.

Аказалася і выявілася, што Беларусь мела выдатных народных паўстанцаў Вашчылу і Каліноўскага і мудрага Сымона Буднага; што род Адама Міцкевіча і род Фёдара Дастаеўскага паходзяць з Беларусі; што цар Аляксей Міхайлавіч у XVII стагоддзі ўзяў настаўнікам для сваіх дзяцей Аляксея, Фёдара і Софіі полацкага асцяпа манаха і паэта, які пісаў вершы на беларускай, украінскай і польскай мовах і стаў вядомым свету, як Сімяон Полацкі; што за трохтомную навуковую працу «Беларусы» Яўхім Фёдаравіч Карскі атрымаў званне акадэміка Расійскай імператарскай акадэміі навук; што беларускі вучоны Ігнат Іпалітавіч Дамейка стварыў першы чылійскі ўніверсітэт у Сант-Яга; што першым камісарам і арганізатарам Савецкай улады на Чукотцы быў беларус, балтыйскі матрос Міхаіл Сяргеевіч Мандрыкаў з Чавускага павята, з Магілёўшчыны (яму ў Анадыры пастаўлены помнік).

Цяпер пара вымавіць галоўнае імя нашай культуры—Францыск Скарына. Амаль на 50 гадоў раней за слаўтага рускага кнігадрукара Фёдарова друкаваў у Празе «Біблію» і «салтыр» і шмат іншых духоўных кніг і свецкіх мудрых казанняў. Гэта было з павагай адзначана многімі рускімі вучонымі гісторыкамі. Як шкада, што ў пазнейшых выданнях пра гэтых гісторыкаў пачало знікаць імя першага ўсходнеславянскага друкара і асветніка.

А між тым, і Пётра Мсціславец, памочнік першадрукара Фёдарова, са Скарынавага гнязда. Наша гісторыя і культура багатыя, і мы—не нейкія па-

рашніні XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС. Патрабуецца распрацаваць комплекс мер па арганізацыйнаму, матэрыяльнаму, кадраваму і навукова-метадычнаму забеспячэнню расшырэння сферы ўжывання беларускай мовы. Пры гэтым неабходна зыходзіць з таго, што гэтыя меры могуць і павінны ажыццяўляцца ў рамках нацыянальна-рускай двухмоўнасці, без прымусу і ўроны для грамадзян іншых нацыянальнасцей, якія пражываюць на тэрыторыі рэспублікі.

Праграма «Спадчына» прадугледжвае комплекс мер па захаванню, адраджэнню і арганізацыйнаму ўвядзенню ў наш жыццё нацыянальнай спадчыны, народных звычаяў і традыцый. З улікам велізарнага маштабу будучай работы ў справу выяўлення, рэстаўрацыі і рэканструкцыі аб'ектаў матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускага народа трэба

будзе ўключыць не толькі дзяржаўныя органы, установы культуры, навуковыя установы, але і шырокую грамадскасць.

Камісія падтрымана ідэя папярэдняй працоўкі і абмеркавання найбольш важных раздзелаў праграм «Родная мова» і «Спадчына» ў працоўных калектывах, творчых саюзах, добраахвотных таварыствах, установах культуры, мясцовых партыйных і савецкіх органах.

Намечана пасля завяршэння распрацоўкі праектаў праграм апублікаваць іх у друку для ўсенароднага абмеркавання. Камісія заслухала інфармацыю члена ЦК КПБ, загадчыка ідэалагічнага аддзела ЦК Кампартыі Беларусі С. Я. Паўлава аб структуры аддзела, яго кадравым саставе і функцыянальных абавязках.

На пасяджэнні камісіі выступілі старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР У. І. Сталь-

сталася з беларускай мовай: «указанні» і «старанне» мясцовых улад.

У 37-38-м і ў пачатку 50-х гадоў пры Сталіне высекалі густы лес беларускай інтэлігенцыі (а быў сапраўдны лес!); дзяржаўных і грамадскіх дзеячаў, вучоных, настаўнікаў, пісьменнікаў, артыстаў, журналістаў і нават студэнтаў.

Але жыла каласная вёска. Нягледзячы на страты, жыло беларускае сялянства. Жылі беларуская мова, песня, казка, жылі звычаі, абрады, народны лад, народная праўда і праца.

І вось пачаўся «вэлікі скачок» Хрушчоў—з кукурузай, з ліквідацыяй прысядзібных участкаў, здачай жывёлы, ліквідацыяй канюшыны і перспектыўных вёсак, ліквідацыяй нацыянальнай мовы. Жаданне дагнаць Амерыку, звесці ўсё ў «хрушчобы» і пабудаваць па камандзе камунізм.

Вясковы калгасны люд разбегся, раз'ехаўся. Беларусы цяпер жывуць і працуюць на Ямале і ў Томску, у Краснаярскім і Алтайскім краях, на Дальнім ў Казахстане і пад Хабарускам, на Ноўгарадчыне і ў Пскове. Шмат іх на цюменскіх нафтапрацоўках.

Нашы сябры з суседніх рэспублік, помню, жартавалі: «Прымаецца пастанова аб дрэнным выкладанні рускай мовы ў адной з сярэднеазіяцкіх рэспублік. Там амаль нічога не зменіцца, затое беларусы выканаюць пастанову на 200 працэнтаў». Альбо: «Загадаў беларусам асушыць адну лужыну і адно балотца—яны асушыць усе балоты і азёры. У дадатак выпрастаюць усе малыя рэкі».

Сумныя і горкія жарты. Сорамна за мясцовыя ўлады, за нашу інтэлігенцыю, за нашых настаўнікаў, за вельмі слабае ўздзеянне на народ беларускай мастацкай літаратуры, кіно, тэатра.

Беларусы заўсёды славіліся сваёй працавітасцю, сціпласцю, пакорнасцю, яны любілі дапамагчы братам, папрацаваць талакой, былі заўсёды міласэрнымі. А ў Айчынную вайну паказалі небывалы гераізм і адвагу.

Людзей гераічнага лёсу і характару павыбілі на вайне, многія памерлі, а вось дзеці і ўнукі іх паказалі за апошнюю чвэртку стагоддзя вышэйшыя наставы і звышпакорліваць. Падаліся ў горад. Нешта скончылі (часцей інжынерна-тэхнічнае). Атрымалі крэслы, пасады.

Так і пажылі мы ў хрушчоўскім камунізме і ў брэжнеўскім развітым сацыялізме. А цяпер толькі-толькі пачынаем жыць нармальным чалавечым жыццём.

А спадчына цяжкая... Часам кляскёр папярэджвае грамадзян, якія хочуць купіць «Звязду», «Чырвоную змену» ці «Літаратуру і мастацтва»:

— Не бярэце, гэта беларуская.

(Працяг на стар. 14).

□ ХАЧУ завастрыць увагу на адным пытанні, якое звязана з інтэрнацыянальнай дружбаю паміж народамі нашай краіны. Вельмі добра, што ў сталіцы рэспублікі можна набыць кнігу на мове братніх сацыялістычных краін, на мовах буйных капіталістычных дзяржаў — на англійскай, нямецкай, французскай. Але купіць літаратуру на мовах братніх народаў Саветаў Саюза, нават нашых суседзяў украінцаў ці літоўцаў, не кажучы ўжо пра грузін альбо армян, практычна няма ніякай магчымасці. А чаму?

Ды і прыклад для пераймання ёсць. У адной кнігарні Вільнюса я бачыў кнігі на беларускай мове. Чаму б не стварыць у Мінску кнігарню на ўзор магазіна «Дружба», дзе б прадаваліся кнігі на мовах народаў СССР?

Я. ЛЕНСУ,
кандыдат мастацтвазнаўства.

□ «ГОРДЫЙ ГОМЕЛЬ...» Так назваў наш горад журналіст В. Сафонаў у «Правде» за 25.01.89 г. Прачытаў я і задумаўся: а ў нас, гамельчан, важкія падставы, каб вельмі ўжо ганарыцца?

Можа, ужо склаўся нейкі асаблівы, ганарлівы характар гамельчан ад таго, што яны спешчаны матэрыяльнымі дабротамі? Дык жа не: напрыклад, спажыванне мяса на душу насельніцтва складае ў Гомелі 68 кілаграмаў, у Мінску — 84, Брэсце — 66, Магілёве — 65 кілаграмаў у год (з выстулення старшын Гомельскага аблвыканкома на сходзе актыву вобласці, «Гомельская праўда», 24.01.89 г.). Можа, гамельчане багатыя на дабrotы нацыянальнай культуры? Мяркуюць самі. У Гомелі няма ніводнай беларускай школы; беларускамоўныя шчыльды — і тыя вялікая рэдкасць; тэатр лялек, народны фальклорны тэатр «Жалейка», філармонія не маюць уласнай сцэны; няма канцэртнай залы — гастролі праходзяць у непрыстасаваных памяшканнях; няма абласной маладзёжнай газеты (як у абласных цэнтрах Расіі ці Украіны); не хапае месца ў краязнаўчым музеі для паказу многіх экспанатаў; пра беларускамоўную труп абласно-

га драмтэатра можна толькі марыць. Дарэчы, не ўсе, мабыць, ведаюць, што да прыезду ў Гомель у 1939 г. акцёрскага курса выхаванцаў славутага мхатаўца Леанідава, які заснаваў цяперашні драмтэатр, у Гомелі ўжо працаваў прафесійны калектыў. То быў Трэці Беларускі дзяржаўны тэатр, у якім працаваў славута Уладзіслаў Галубок. Тэатр у 1937 г. быў

Дык жа не будзем спяшацца са словамі «горды Гомель». Спачатку павінны быць справы.

М. ХАДОРЫН,
начальнік аддзела Гомельскага хімізавода імя 50-годдзя СССР.

□ КАЛІ ж, урэшце, з нашых школьных падручнікаў знікне сталінская канцэп-

пісаць колькі слоў пра Генадзя Іванавіча Цітовіча — выдатнага дзеяча нашай музычнай культуры. Вёска Новы Пагост — радзіма Цітовіча, і вельмі ўспешна, што ў музеі тамтэйшай школы ўвекавечваецца памяць пра славутага земляка.

А ў нас жа, у сталіцы Беларусі, зроблена далёка не ўсё для ўшанавання імя Цітовіча. Праўда, ягонае імя цяпер носіць выпеставаны Генадзем Іванавічам Дзяржаўны акадэмічны народны хор БССР. А вось мемарыяльнай дошкі на доме па колішняй Даўгабродскай (цяпер вуліца Казлова), дзе многія гады жыў Цітовіч, чамусьці дасюль няма. Я ведаю, што замарудзілася і работа над надмагільным помнікам. Чаму? Мінута ж ужо амаль тры гады, як Генадзя Іванавіча няма сярод нас...

Ніякавата думаць, што кіраўніцтва нашага Саюза кампазітараў і гарадскія ўлады не цікавіцца, не турбуюцца наконт такой далікатнай справы — можа, таму яна і стаіць на месцы?

Юрый СЕМЯНЯКА,
кампазітар.

З пошты «ЛіМа»

- Дзе купіць армянскую кнігу?
- Чым нам ганарыцца
- «Прад'явіце пропуск!..»

ліквідаваны. Дагэтуль няма ў Гомелі мемарыяльнай дошкі і вуліцы імя У. Галубка, як і многіх іншых выдатных людзей Беларусі (затое ёсць вуліцы Міжгародняя, Тэхнічная, Жамчужная і г. д.).

Можа, сэнс выразу «горды Гомель» крыецца ў словах першага сакратара Гомельскага абкома партыі А. С. Камая на экстраным пасяджэнні бюро абкома ў сувязі з аварыяй на Чарнобыльскай АЭС? «Без дапамогі нас не пакінуць. Але браць у дзяржавы тое, што мы можам і павінны рабіць самі, амаральна» (з публікацыі В. Сафонава). Час паказаў, што вынікі чарнобыльскай катастрофы для Беларусі былі непрадказальнымі і дапамога аказалася недастатковай. Абмеркаванні ў Палітбюро ЦК КПСС становіцца спраў у раёнах Беларусі і некаторых іншых раёнах краіны, якія падвергліся радыяактыўнаму забруджванню, а таксама сустрэча Камісіі Бюро ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР па ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай аварыі з грамадскасцю паказалі, што многія пытанні аховы здароўя людзей застаюцца дагэтуль нявырашанымі.

цыя гісторыі? Увогуле, ці ёсць сэнс крычаць пра бездухоўнасць грамадства, асабліва моладзі, калі кожнаму грамадзяніну змалку ўбіваецца ў галаву, што гісторыя — гэта гісторыя паўстанняў, войнаў, рэвалюцый, барацьбы класаў; што толькі вялікай крывёй рухаецца прагрэс чалавецтва, ствараюцца высокія і светлыя каштоўнасці? Ці можа фарміраванне такога светапогляду садзейнічаць стагнаўленню нармальнай чалавечай асобы, выхаванню гуманізму, маральнасці, культуры ў шырокім сэнсе, любові да працы? Ці здатныя заклікі і загады «Не рабіце так!» і ўрокі права, колькі б іх ні было многа, вылучыць страшэнную хваробу? Асабіста я ўпэўнена, што, не змяніўшы канцэпцыі выкладання гісторыі, літаратуры, этыкі, мы наўрад ці здолеем ачысціцца да канца.

І. ГАНЕЦКАЯ,
аспірантка.

г. Мінск.

□ НЯДАўНА я атрымаў ліст з вёскі Новы Пагост, што на Міёршчыне, са школьнага музея. Мяне папрасілі на-

СЛОВА «перабудова» не знікае са старонак газет, з экрану тэлевізараў, але ідзе яна, па ўсім відаць, цяжка. Вось толькі невялікі прыклад, які сведчыць, што перабудова часам дзейная толькі на лозунгах.

Днямі была неабходнасць наведаць Інстытут гісторыі АН БССР. Ля ўвахода ў інстытут — аб'ява: «Пропуск прад'явіце в развёрнутом виде». Тут жа дарогу мне перагарадзіў сяржант міліцыі.

— Ваш пропуск! — патрабуе.

Зразумела, пропуска я не меў. У які сектар мне трэба было патрапіць са сваім пытаннем, таксама не ведаў. Словам, у той дзень мяне не прапусцілі ў інстытут. Выйшаў я з будынка паважанай установы і падымаў, што ў інстытутах матэматыкі, хіміі і фізікі, дзе вучоныя займаюцца, між іншым, распрацоўкай і «сакрэтных» праблем, мо і патрэбен міліцыянер або вахцёр. А навошта ён у інстытутах гісторыі, мовы, літаратуры?

Я. КРАМКО,
ветэран Вялікай Айчыннай вайны.

ЧЫТАЧ ПРЫЙШОУ У РЕДАКЦЫЮ

«ДАПАМАЖЫЦЕ ТРАПІЦЬ ДА МІНІСТРА...»

«Чытач прыйшоў у редакцыю...» Рубрыка гэтая, можа сказаць, ужо стала прапалсатом на старонках штодзёніка. Яна несумненна прыйшлася чытачу да душы, вылікала зацікаўленасць. За параўнаўча кароткі час у цесным (трохвугольным) пакойчыку аддзела пісьмаў і грамадскай думкі редакцыі пабывала нямаля самых розных людзей, прытым не толькі з Мінска, але і з розных куткоў рэспублікі. Прыводзілі іх да нас не асабістыя крыўды, не прыватныя клопаты, а, зазвычай, грамадскія турботы. Думаліся, што і гэтая актывнасць нашага (спецыфічнага і яшчэ зусім нядаўна цяжкага на пад'ём) чытача, і грамадскі клопат, які падказвае яму дарогу ў редакцыю, — таксама добрая адзнака часу перабудовы, часу абуджэння ад шматгадовай духоўнай, сацыяльнай летаргіі нашых людзей.

Чытач, што завітаў да нас роўна тыдзень назад — у мінулы пятніцу, гаворку сваю пачаў таксама менавіта з рубрыкі: — Калі б не яна, наўрад ці прыйшоў бы сюды. А так — вось я, у вашых сценах, прашу выслухаць і памагчы... Наведнікам аказаўся старшы навуковы супрацоўнік ІНДІ анкалогіі і медыцынскай радыялогіі Міністэрства аховы здароўя БССР, кандыдат медыцынскіх навук М. А. ГРЫГАРОВІЧ.

— Што прывяло мяне ў редакцыю? — перапытаў Мікалай Аляксандравіч. — Калі гаварыць шчыра і каротка, дык — недаўменне, абурэнне, а найперш — боль. Боль за тысячы людзей, якія

пакутуюць і паміраюць ад адной з самых жорсткіх хвароб веку — рака. Ну, а калі канкрэтна, дык справа вась у чым...

Некалькі гадоў назад у Беларусі быў створаны новы напрамак у анкалогіі: так званая даназалагічная і дакладнічная дыягностыка пухліннай хваробы. Гаворка ідзе аб выяўленні яшчэ нават не пухліны, а толькі схільнасці чалавека да захворвання на рак (таксама да заўчаснага старэння, атэрасклерозу). Гаворка ідзе аб выяўленні злаякаснай пухліны на самых ранніх стадыях яе развіцця, пакуль яна яшчэ не правяліла сябе клінічна. Зрэшты, гаворка ідзе не толькі пра прафілактыку ракавых захворванняў, іх папярэджанне і даступнае кожнаму, так бы мовіць, лячэнне. Метады карысныя і для тых хворых, якім ужо праводзілася спецыяльнае лячэнне злаякасных пухлін. Новыя падыходы дапамагаюць выявіць рэчыцы ці метастаз пухліны таксама на дакладнай стадыі. А гэта значыць, што паяўляецца магчымасць своечасова прызначыць хвораму лячэнне, падоўжыць ці нават наогул выратаваць яго жыццё.

Гэтыя падыходы сустрапілі разуменне і падтрымку дэлегатаў ІV Усесяознага з'езда анкалагаў, атрымалі станоўчую адзнаку Усесяознай праблемнай камісіі па дыягностыцы анкалагічных захворванняў. А сёння ўжо не сакрэт, што колькасць іх будзе павялічвацца (немалую ролю адыграла тут і аварыя на Чарнобыльскай АЭС). У сувязі з гэтым новы метады дыягностыкі набывае асабліва важнае значэнне. З яго дапамогаю ў ўрача паяўляецца магчымасць вывесці практычна здаровых людзей з таго стану, які спрыяе развіццю пухліннай хваробы, правесці этап лячэння, індывідуальна падбраць найбольш эфектыўныя лекі. Пры гэтым трэба ўлічыць, што метады танны, даступны, не вымагае нейкага там унікальнага абсталявання. Пацыент здае ў лабараторыю паліклінікі кроў на аналіз, і па адной кроплі крыві можна будзе выявіць схільнасць чалавека да захворвання на рак. Дарэчы, людзям менш трэба будзе губляць часу на чаргу да ўрача, які павінен выпісаць накіраванне ў лабараторыю. Ды і ўрач вызваліць свой час на лячэнне хворых. Словам, прыйсці і правесці сваё здароўе здолеем бы кожны жыхар рэспублікі.

Қарацей кажучы, можна і трэба было чакаць, што гэтыя падыходы знойдуць шырокае пры-

мяненне ў лабараторыях паліклінік, што работы ў гэтым напрамку разгорнуцца ў буйным маштабе. На жаль, гэтага не здарылася. У нашым інстытуте даследаванні былі згорнуты наогул, лабараторыя фізіка-хімічных і імуналагічных метады дыягностыкі рака былі закрытыя.

Чаму гэтак адбылося? Спрацавалі, думаецца, суб'ектыўныя і аб'ектыўныя фактары. Пад суб'ектыўнымі маю на ўвазе асаблівасці характару, ці што, кіраўніцтва інстытута, найперш, вядома, дырэктара таварыша І. Г. Жакава. Менавіта яны, мяркую, пераважылі ўсё астатняе, у тым ліку і магчымасць перавесці работу анкалагічнай службы пасля ўкаранення новых метады дыягностыкі з экстенсіўнага шляху на інтэнсіўны.

У выніку на сённяшні дзень новыя падыходы дыягностыкі пухлінных хвароб прымяняюцца толькі ў кааператывнай групе «Прагноз», створанай мною пры Мінскай раённай бальніцы. І яшчэ пры Мінскім гарадскім анкалагічным дыспансеры. Ці ж даравальна такое? Ці ж не будзе балець сэрца ад такога бюракратычнага нядальства, абьякавасці да людскога гора і трагеды?

У Міністэрстве аховы здароўя рэспублікі ведаюць пра новыя магчымасці барацьбы з ракам,

звязаныя з метадамі ранняй дыягностыкі. На адным з пасяджэнняў калегіі ставілася пытанне аб тым, чаму гэты метады не прымяняюцца ў інстытуте. Міністэрства аховы здароўя рэспублікі не пашкадавала і 11 тысяч рублёў на набыццё унікальнага айчыннага прыбора для выяўлення ранніх злаякасных пухлін, дарэчы, па метаду даназалагічнай і дакладнічнай дыягностыкі рака. А вось вывесці карысную і надзвычай патрэбную справу з тупіка ў Міністэрстве чамусьці не спяшаюцца.

Таму і хачу сустрэцца з міністрам, каб абгаварыць гэтую тупіковую сітуацыю і пашукаць канструктыўнае выйсце. Ды толькі, дайце веры, каторы час не магу выкарыстаць сваё грамадзянскае права на сустрэчу — штотраз міністр таварыш У. С. Улашчык чамусьці недаступны. Ягоныя ж намеснікі зрабіць што-небудзь бяссільныя, адсылаюць мяне да галоўнага анкалага, дырэктара інстытута І. Г. Жакава, гэта значыць, да таго, хто якраз і вінаваты, як мне здаецца, у стварэнні ненармальнага становішча, што склалася вакол новых метады масавага выяўлення пухлінных хвароб на самай ранняй стадыі.

Зрэшты, не толькі пра гэта хацелася б пагаварыць з таварышам Улашчыкам. Хацелася б пацуць ад яго і адказ, чаму перабудова пакуль што абмянае навуковыя ўстановы Міністэрства аховы

здароўя рэспублікі, чаму яна амаль не закранула нашу медыцынскую навуку, дзе часта свежай, неардынарнай думцы, арыгінальнай ідэі бывае зусім нялёгка прабіцца праз частакол накатаных, традыцыйных дысертацыйных тэм. Хацелася б, каб пасля сустрэчы з міністрам нарэшце звярнулі ўвагу на навукова-практычны бок гэтых пытанняў органы калегіяльнай думкі медыцынскай навукі — Праблемныя камісіі і Вучоны савет Міністэрства аховы здароўя. Қаб таварыш Улашчык, можа, знайшоў бы магчымасць скарыстаць сваё права на стварэнне часовага творчага калектыву (калі пакуль нельга зрабіць нешта большае) для распрацоўкі пытанняў ранняй дыягностыкі рака і яго лекавай прафілактыкі. Альбо, урэшце, падтрымаў ідэю знайсці спонсараў — тых «грашавітых» і, у дадатак, разумных людзей, якія здольныя хутка зразумець перавагі новых метады і падыходаў да зніжэння захворванняў на рак.

Адным словам, дапамажыце мне трапіць да міністра.

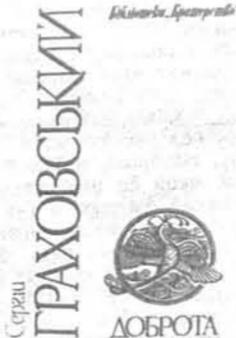
Што ж, калі публікацыя гэтай расказу М. А. Грыгаровіча паслужыць яму «пропускам» да тав. У. С. Улашчыка, — мы будзем лічыць сваю задачу выкананай.

Аддзел пісьмаў і грамадскай думкі «ЛіМа».

Кнігарні

Н. ГЛІВІЧ. Родныя дзеці. Раман у вершах. Пераклад з беларускай. М., «Советский писатель», 1988. Вядомы твор Ніла Глівіча прапануецца ўсесаюзнаму чытачу ў перакладзе на рускую мову Уладзіслава Арцёмава. «Родныя дзеці» — шырокая панарама жыцця беларускай вёскі, пранікненне аўтара ў духоўны свет лепшых прадстаўнікоў народа.

С. ГРАХОУСКІ. Дабрыня. На Украінскай мове. Кіеў, «Раднянскі пісьменнік», 1988. Кніга Сяргея Граховскага, укладзеная Б. Сцепанюком, пачыла свет у бібліятэцы «Братэрства», у якой прадстаўляюцца творы паэтаў братніх народаў СССР. Вершы, напісаныя С. Граховскім у розныя гады, на рускую мову пераклалі В. Лагода, М. Пшанічны, Л. Гарлач, А. Кацнельсон, У. Гуцаленна, М. Львовіч, Д. Галаўно і іншыя. У зборнік увайшлі таксама пазмы «Бясмертнікі», «Ростань на святанні», «Балючая лампа», перакладзеныя Б. Сцепанюком, У. Гуцаленкам, У. Каламіціам. Прадмову «Толькі адно жыццё» напісала Т. Каламіці.

М. КАЗАКОЎ. Вечная крыніца. Вершы. На рускай мове. Сімферопаль, «Таурыя», 1988. Наш земляк Міхаіл Казакоў доўгі час жыў у Крыме, таму піша не толькі на роднай мове, а і па-руску. Сведчанне гэтага — і кніга паэзіі «Вечная крыніца». З аднолькавым зацікаваннем расказвае аўтар і пра характарыстычныя краевыя і пра вабнасны пейзаж Беларусі. У зборнік увайшлі таксама творы, падказаныя паэзіяй за мяжу.

Асобны раздзел — «Вянок дружбы». У ім змешчаны пераклады вершаў П. Панчанкі, М. Аўрамчыка, А. Пысіна, С. Граховскага, А. Грачанинава, А. Вольскага, І. Арабейкі, С. Панізіна, М. Рудкоўскага.

М. ЛУПСЯКОЎ. Дняпроўская чайка. Апавяданні. Укладанне Н. Лупсяковай. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988. У артыкуле Уладзіміра Жыжэнкі «На трывалым грунце» расказваецца пра адметнасць творчасці пісьменніка. Ды і чытач, перагарнуўшы старонкі яго апавяданняў, адчуе, наколькі плённа працаваў М. Лупсякоў у малой праявінай форме.

«...Жывуць сцяблыны,
як радкі
Недасягальнага падтэксту».

А. РАЗАНАЎ.

Новы зборнік паэзіі Алеся Разанава пачынаецца з «Бязмежжа». Лірычны герой тут кажа пра чалавека «нармальнага», якім ён павінен быць, духоўна багатую асобу (запіваю яго «празаічным сінтаксісам»): «Палову жыцця падаюся ў свет, палову — вараваюся са свету, палову жыцця пішу на дарозе свае імёны, палову — закрэсліваю напісанае, палову жыцця расту ад зямлі, палову — расту з зямлёю: і ўсё менш ува мне мяне, і ўсё больш бязмежжа».

шмат чым адрываюцца ад антычных паэтаў, але ў нечым усё ж блізкія ім. Вечнасць для іх сімвалічная (Бог, Боснія прамудрасць), у рэальным жыцці і ў паэзіі яна набывае блізка і зразумелы маральна-побятышны зоблік. Калі ж яны заглянулі ў бездань вечнасці і чалавечай душы (кніга Іова, прарокі і асабліва «Эклезіяст»), то і творы іх набылі элегічны лад і трагедыю танальнасці.

Пра традыцыі, у плыні якіх узніклі вершы-версеты А. Разанава, добра сказана ў анатацыі да яго кнігі: «Па сваёй будове яны нагадваюць балады і прытчы, спалучаюць у сабе апаэтычную інтанацыю і філасофскую афарыстычнасць, сюжэтнае развіццё і роздум, рэальнасць і магію фантазіі». Маюцца на ўвазе, відаць, жанравыя прыкметы прытчы. Бо, як вядома, біблейская «Кніга прытчаў» складаецца з выслоўляў, блізкіх зместам і паэтычным сінтаксісам да прыказан і прымавак у форме павучання

русі, якая страчвала сваю паэтычную самастойнасць. У гэтых варунках паэтычны талент народа выявіўся пераважна ў фальклоры — сінкрэтычнай народнай песні, заснаванай на першасным адзінстве слова і музыкі.

Народная творчасць была той самабытнай асновай, на якой адроджвалася беларуская нацыянальная літаратура ў XIX — пачатку XX ст. Праўда, тым «дэтанатарам», які паспярэў гэты рух, была высокаразвітая еўрапейская літаратура, асабліва паэзія руская, польская і ўкраінская.

Першыя беларускія паэты — ад Яна Чачота да Які Купалы — называлі свае творы песнямі, а свае кнігі «ахрысцілі» музычнай атрыбутыкай («Дудка беларуская» і «Смык беларускі» Ф. Багушэвіча, «Скрыпачка беларуская» Цёткі, «Жалей-

Крытыка, бібліяграфія

Уладзімір КОНАН

Паэзія думкі і таемнасць сэнсу

Алеся Разанаў. Вострыя стралы. Версеты, паэтычныя мініяцюры. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.

Прыпамінаецца «Фенаменалогія духа» — адзін з самых «цёмных» па форме і светлых па зместу філасофскіх твораў маладога Гегеля пра станаўленне, ці дакладней, «з'яўленне» чалавечай духоўнасці. Чалавечая асоба і ўсё чалавечства разам праходзяць тры ступені росту самасвядомасці: спачатку гэта быццё «па-за сабой», у першасным, неўсвядомленым адзінстве са светам; затым жыццё «для сябе», калі чалавек выдзяляе і супрацьстаўляе сябе свету; урэшце сама-свядомасць дасягае вяршыні, на якой чалавек жыць «для свету», усведамляючы сваё духоўнае адзінства з ім.

Есць пэўна сувярэннасць паміж думкамі філосафа і паэта, відавочная «сіметрычнасць» паміж катэгорыямі першага і вобразамі другога. Кожны з іх па-свойму кажа пра сэнс жыцця перад тварам вечнасці. А наблізіцца да яго значыць заглянуць у бездань, на гэта не кожнаму хапае мужнасці. Для «апісання» бязмежнасці і вечнасці не падыходзяць прывычныя словы-паняцці. Пра вечнасць можна казаць або катэгорыямі гегелеўскай дыялектыкі, або матэматычнымі формуламі, або, урэшце, мастацкімі вобразамі і сімваламі. І творы пра бязмежнавечнае ніколі не будуць браўна-вясёлыя, найчасцей элегічныя і трагічныя. Філосаф і паэт, які не толькі заглянуў у гэтую бездань, але і захачеў пабываць у ёй, закончыў сваю адчайную аўтабіяграфію вольным вершам прыкладна такога зместу: «Як доўга ўжо сядзіш ты на горы сваім? Сперажыся! Ты высядзіш яйка — яйка змяі з гора сваёго.. Цябе люблю, о, Вечнасць!» (Ф. Ніцшэ). Невыпадкова дзеці, як раней антычныя пісьменнікі (а яны былі, па словах К. Маркса, мудрымі дзецьмі), паэтызаюць самога вобраза вечнасці, аддаючы перавагу свайму блізкаму, роднаму космасу.

Стваральнікі першых у сусветнай літаратуры версетаў — аўтары біблейскіх песняў, прытчаў і «прамудрасцяў»,

бацькі або настаўнікі, напрыклад: «Хто за дабро плаціць злом, ад дому таго не адыдзе зло». Або вось такая актуальная і сёння прымаўка: «Як не добра есці шмат мёду, так і дамагацца славы не ёсць слава». Але ёсць у гэтай кнізе і своеасаблівы вольныя вершы маральна-філасофскага зместу, свае версеты, напрыклад:

Тры рэчы не магу я ахапіць
розумам,
і чатырох я не разумею:
Шляху арла ў небе,
шляху змяі на скале,
Шляху карабля пасярод мора
і шляху мужчыны
да дзючыны.

Убачыць складанае ў штодзённым і простым, бязмежнае ў абмежаваным і прывычным, велічнае ў малым, вечнае ў імгненным, значнае ў «нязначным» — прывілея паэтычнай і філасофскай думкі. Алесю Разанава ўдалося спалучыць абодва тыпы мыслення. Асабліва ў жанры версетаў, дзе суадносяцца прасты, на першы погляд, пластычны-наглядны тэкст і складаны падтэкст, штодзённа-побятышвае значэнне і глыбінны сэнс, вонкавы знак і загляблены сімвал. Яго паэтычнае нава-тарства значна пашырае інтэлектуальныя магчымасці традыцыйнай у сусветнай паэзіі медытатывнай лірыкі. Каб пераканацца ў гэтым, давольні сабе кароткі гістарычны экскурс.

На чым трымалася сілабная паэзія, найбольш ярка прадстаўленая ў літаратуры ўсходніх славян творчасцю беларуса Самуіла Сіцяноўвіча (Сімяона Полацкага)? Яе жыўла багатая вобразная сімволіка Бібліі і раннехрысціянскай літаратуры, а сваю стылістыку і метады яна чэрпала з красамоўства — аднаго з вядучых родаў «славянскага» мастацтва эпохі Сярэднявекі і пераходнага перыяду да Новага часу (рэнесансавы і барочны стылі, часткова класіцызм). На этапах барока і класіцызму (XVII—XVIII стст.) новаляцінскай і польскай паэзіі занялі пануючае становішча на Бела-

ка і «Гусяр» Які Купалы, «Песні-жалбы» Якіба Коласа). Ці выпадковыя гэтыя назвы? Не, яны не толькі сведчаць пра фальклорныя вытокі класічнай паэзіі, але пра яе сінкрэтычную структуру — спалучэнне слова і музыкі, лагічнага зместу і песеннай інтанацыі. Мабыць, тут нацыянальная паэзія народаў, якія запознена далучылі свае галасы да сусветнай літаратуры, раскрыла сутнасць класічнага еўрапейскага паэтычнага мастацтва.

А яшчэ класічная паэзія — асацыятыўная па сваёй прыродзе, бо сумяшчае тэкст і падтэкст, непасрэднае, «апісальнае» значэнне і пераносны сэнс. У народнай песні гэтыя два кампаненты паэтычнага вобраза нярэдка раздзелены ў сюжэтнай прасторы верша і супастаўляюцца праз характэрны для народнай паэтыкі страфічны паралелізм, дзе асацыятыўная вобразнасць як бы наглядна дэманструецца.

У «пісьмовай» літаратуры асацыятыўнасць ускладняецца, а гэта патрабуе «сатворчасці» слухача або чытача, як, напрыклад, у элегіі «Кароткае лета» Сяргея Граховскага: «Ні пропускі і ні білета // Нікому ў вечнасці няма... // Такое кароткае лета // Такая даўгая зіма! Тут сімвалы хуткаплыннага жыцця і замагільнай вечнасці адназначны і адносна лёгка «распазнаюцца» нават непадрыхтаваным у паэтыцы чытачом. Паэтычная думка А. Разанава настойліва працуе ў кірунку ўскладнення асацыятыўнай вобразнасці. Паэт імкнецца выявіць складанасць чалавечай душы, развівае традыцыйна майстра ў жанры паэтычнай мініяцюры Максіма Танка. І тады з-пад яго пера з'яўляюцца, на першы погляд, прастыя, празрыстыя радкі:

Навокал праталіны,
І толькі тую сцяжыну,
Якой мы заўсёды хадзілі
з табою,
Не адпуснае зіма.

Але ж заледзянелая вясною сцяжына — падвойны, складаны сімвал шчасця і трагедыі кахання, таленавіта выяўлены ў беларускіх народных песнях.

Наватарскія плыні XX стагоддзя напоўнілі паэзію гратэскавымі вобразамі, надаўшы ёй большую экспрэсіўнасць і сэнсавую шматзначнасць. Аднак жа і яны, асабліва сімвалізм дымажыфікацыі, захавалі сувязь з паэтыкай і музыкай

народнай песні, значна ўзмацніўшы і ўскладніўшы асацыятыўнасць і сімваліку. У Алеся Разанава Блока нярэдка музычна-напеўны верш становіцца суцэльнай асацыяцыяй і паэтычным сімвалам, як, напрыклад, «Ты в поля отошла без возврата...», гэтай узнёслай маліце «вечнай жаночасці» ў вобліку царыцы сусвету, што ўвасабляла прыгажосць і духоўную сутнасць быцця.

Творчасць Алеся Разанава пачыналася (першыя кнігі вершаў «Адраджэнне» і «Назаўжды») і працягвалася ў гэтым магістральным рэчышчы айчынай і сусветнай мастацкай культуры. У прадмове да яго папярэдняй кнігі «Шлях-360» Пімен Панчанка заўважыў: «Па-за ўвагай паэта застаюцца буднія факты, быт, а на першы план выступае «быццё». Аднак жа дабавім мы, гэта не абстрактна-лагічнае быццё, а духоўнае жыццё яго сучасніка, яго высокія памкненні і каштоўнасці, трагічныя калізіі адвечнай барацьбы дабра і зла — не толькі ў сацыяльным ці прыродным, «вонкавым» свеце, але і душы лірычнага героя. Яшчэ ў сваіх ранніх творах паэт пытаўся: «Як вынайсці, што самае галоўнае?» І сам жа даваў адказ:

Бланіт нябёсаў,
луг странаты
больш не ўзрадуець таго,
хто страціў сэнс.
Бо сэнсу страта —
то, пэўна, страта ўсяго.

Зместам традыцыйнай асацыятыўна-песеннай паэзіі з'яўляецца пэўны «маментальны эрэс» шматгранных праяў чалавечай жыцця, канкрэтны стан яго думак-вобразаў, перажыванняў, паучэнняў. А пра што пасведчылі чытачу вершы-версеты А. Разанава? Пра тую ж думу і паучэнні ў іх універсальнай, абагуленай форме. Адсюль філасафічнасць, медытатывнасць лірыкі паэта. Думка яго ў няспынным напружанні, пранікае ў тую гранічную шырокую праблему, якую на свой лад ставілі і спрабавалі вырашыць філосафы-экзістэнцыялісты: неабсяжнасць сусвету і чалавечай асабовасці, выбар чалавекам сваёй уласнай сутнасці, бо яна не «зададзена» раз і назаўсёды, а творыцца намі праз свабодны ўчынік. Чалавек — «мікракосм», у духоўным плане ён роўны сусвету — «макراكосму», бо ў яго цэлае, абмежаваным у часе і прасторы, месціцца бясконцы дух. І ўсё, што адбываецца ў свеце, глыбока закранае чалавека, ці, як кажа паэт, «сэрца сусвету б'ецца ўва мне». Жыццё духоўна актыўнага чалавека прыпадбываецца напружанай цэпце са стралой — сімвалам небясы, смерці: «Упарся, лук! Супрацьдзейнічай, цэпца! Вы ўтрымліваеце ў сабе звышзвычайнае: палёт стралы». Жывы чалавек ніколі не дасягае свайго небакараю: «Ён (небакараю) там, дзе я спыняюся, ён — там, дзе ўпадаю». І так ідзе жыццё кругам, вяртаючыся да пачатку, і толькі «смерць — нацянькі», як страла.

Есць у Бібліі сімвалічны сон Янава: «І убачыў у сне: васьмь левіца стаіць на зямлі, а верх лее данранаецца неба; і васьмь Ангелы Божыя ўзыходзяць і сыходзяць па ёй» (Быццё 28, 12). У Старым Запавеце ў ім бачылася прароцтва пра «зямлю аб'яцаную». Рэнесансныя філосафы і паэты пераасэнсавалі гэты вобраз у гуманістычным кірунку: левіца, што ўгрунтавана ў зямлі і паднімаецца аж да неба, стала сімвалам чалавеча, яго двух пачаткаў — цела і духу, зямнога і нябеснага. У версэце Разанава біблейскі вобраз моцна, непазнавальна змяніўся, ён набыў ускладнены і драматычны, нацыянальна-самабытны зоблік. Па стромкай левіцы яго герой узыходзіць усё вышэй і вышэй. Але сама хада, сам рух угору, само спадзванне на вяршыню стаяраецца ўсё новы і новы прыступкі. І васьмь яго другое «я», яго панінуты ўнізе двайнік кліча: «Вяртайся!». Прыступна апошняй тут. У неабсяжнасць патрэбна ўдзямацца адгэтуль («Левіца»). Так, у бацькоўскай зямлі — нашы карнін, тут наша спрадвечная аснова, і толькі

(Працяг на стар. 6).

ПАЭЗІЯ ДУМКІ І ТАЕМНАСЦЬ СЭНСУ

(Пачатак на стар. 5).

адштурхнуўшыся ад яе, магчыма, «і апырэдзіць самое жыццё, і апырэдзіць самую смерць».

У вершы «Лесвіца», на мой погляд, утойваецца яшчэ алюзія на антычны міф пра Сізіфа. Ужо ў старажытнагрэчаскай літаратуры была спроба перасансавання гэтага вобраза ў трагедыі Крыція, што не дайшла да нас, ад Сізіфа адпала архаічная маска злачынцы, справядліва пакаранага багамі, ён малоецца героем-богаборцам, які робіць выклік няёмкаму лёсу. У сучаснай экзістэнцыялісцкай інтэрпрэтацыі (апаляданне А. Камю «Сізіф») яго накіраванне—націць падгору вялізны камень, які, дасягнуўшы вяршыні, вечно зрываецца ўніз,—симвал бласэнсавасці жыцця, немагчымаці здзейсніць задуму і высокія ідэалы. У беларускага паэта няма гэтага «насмлівага» песімізму, ёсць хутчэй паэтычная дыялектыка жыцця і смерці, «верху» і «ніз».

Свайго роду «стаічны» аптымізм лірычнага героя Разанава падсвечаны гераічным трагізмам. Чалавечая боля, гаворыцца ў адным з версэтаў, засцерагае: «у будучыні смерць!» Але адвага натхняе: у ёй—неўміручасць. І першае, і другое сцвярджаюць ісцінныя. Тут—трагічная антыномія чалавечага жыцця. Антынамічнасць быцця і пазнання ў свой час глыбока раскрыў Кант. Аднак антынамічнасць—не канчатковае слова філасофскай думкі. Фармальна-лагічная несумяшчальнасць быцця і небыцця, неабсяжнасці і канца, жыцця і смерці «здымаецца» дыялектычна, паглядам на ўсюкую з'яву як рух, працэс, у якім гэтыя крайнасці пераадоўваюцца. Будучыня чалавека—у пераходзе ад прыроднай непасрэднасці да вечнай духоўнасці. «Мы,—піша паэт,—ацярушваем ад глухаты свой слых, адтуляем ад слепаты свой зрок, з няўцямнасці выплаўляем сваё разуменне». Так творчыца культура—«паўстанне» чалавечага духу, у ім сутнасць усякай творчасці і свабоды, і гэты «цяжар вызвалення» распросцевае нашы паставы.

Антынамічна не толькі жыццё, але і пазнанне, культура, цывілізацыя. Вобразы «будзённай сьвядомасці» падобныя на шылдачкі, якія мы павесілі на жывую рэальнасць. «Людзі,—піша паэт,—праходзяць міма дрэў, не заўважаючы іх,—яны чытаюць шылдачкі. А «сведчанні дрэў», іх «пісьмёны», іх трапяткая душа-сутнасць так і застаюцца непрачытанымі. Калі б мне было б дазволена працягнуць логіку верша, то я сказаў бы: жывое пазнанне ёсць любоў, бо толькі яна ператварае чужы нам свет у частінку нашай душы.

Вось «Прыкметы» (так названы адзін з версэтаў) нашай урбаністычнай цывілізацыі. Мы, кажа паэт, каб адгарадзіцца ад выпадку, «адгарадзілі сябе каменнай сцяною, забрукавалі дол», уклалі законы, расплывалі сваё жыццё на дзесяцігоддзі і стагоддзі. «Але на самым пачатку лета зажоўкла бярозка ў скверы, з палёту ўпала мёртвая птушка і загарчэла вада ў студнях. Усё прадугледзела,—і тым не менш дайшла да бяздоння экалагічнай катастрофы. Вось яны, антыноміі цывілізацыі, пра якія з такім болям гаварылі пісьменнікі на сваім студзеньскім (1989) пленуме!

Прырода аказалася безабароннай перад напорам «цывілізаванага» утылітарызму. Яна ўвасоблена паэтам у сімвалічным вобразе «Дзічкі»: «Дзічка, дзічка, чаму ты не груша?

Вось і піла ўжо зубіцца на цябе, і вострыцца ўжо сякера». Тут—алюзія на словы з Евангелля: «Ужо і сякера ля караня дрэваў ляжыць: кожнае дрэва, якое не дае добрага плоду, ссякаюць і кідаюць у агонь». У кантэксце прароцтваў Іаана Хрысціцеля «дрэвам няплодным» зваліся «фарысеі і садукееі», старажытная адміністрацыяна-чыноўная і «кніжная» бюракратыя, крывадушныя «пастыры», на іх накілаў прарок «агонь непагасны». Які сказілі сённяшнія фарысеі і бюракраты гэтую адвечную прагу народаў да прычашчэння духоўнасці! Гэтыя «цывілізатары» разумеюць «грамадскую крысцу» ла утылітарнаму спраху, разбураючы саму аснову культуры—арганічную павязь чалавека з прыродай, іншымі каштоўнасцямі нацыянальнай культуры—мовай, фальклорам, прыгожымі і высокамаральнымі традыцыйнымі абрадамі.

Алесь Разанаў у новай кніжцы вершаў сцвярджае духоўную веліч прыроднай і культурнай айкумены. Трагедыя ў тым, што сёння часта дзейнічае не добрая воля і любячае сэрца, а спрошчаны розум, які стаў слугою утылітарызму, страціў павязь з Сусветнай Мудрасцю, забытаў чалавека, які ўрэшце не ведае, «што—страта, а што—набытак, што—немач, а што—здараўе». І вось сячэцца дзічка (симвал пакрыўджанай чалавечага «дзікай» прыроды), і калі згарэла яна ў агні, то «нешта пагасла ў свеце, нешта замуўкла, нешта асірацела».

Гэтыя каментарыі да паасобных версэтаў Алесь Разанава, зразумела, не гарантуюць ім шырокай аўдыторыі. Яго паэзія элітарная ў добрым сэнсе гэтага слова, аўтар, спадзяецца на чытача не толькі чуйнага на паэтычнае слова, але і грунтоўна далучанага да сусветнай культурнай традыцыі. Будзем улічваць яшчэ ўмоўнасць каментарыяў—«перакладу» неадназначных мастацкіх вобразаў праявілі мовай, схільнай да лінейнай адназначнасці. І прызнаем за чытачом права на сваю канкрэтызацыю зместу гэтых твораў, даверымся яго духоўнаму вопыту.

Для мяне як чытача, арыентаванага на еўрапейскую, умоўна кажучы, «хрысціянскую» культурную традыцыю, не ўсё зразумела там, дзе паэт спрабуе дапоўніць яе ўсходнім, «будыйскім» паняццем духоўнасці. «...А вынікі доследу,—піша ён,—настойліва адкрываюць ва ўсім, што ні ёсць тут, адно і тое ж: нішто». Перад намі ўзор «ўсходняга» разумення субстанцыі, ці асновы ўсяго існага. Тыповы еўрапейскі філосаф сказаў бы: ва ўсім, нават у самым малым кванце быцця, у кожнай яго «манадзе» ёсць усё, паўната. Але ж прыпомні: і гегелеўская дыялектыка зыходзіла з тоеснасці «нечага» і «нішта» на самым абстрактным узроўні быцця.

Да «ўсходняга песімізму» я аднёс бы і «поле зроку» ў вершы «Шэрань». Маючы на ўвазе пэўны стан грамадскага быцця і сьвядомасці, аўтар піша: зімою, калі «і словы, і людзі, і ўсё наваколле захутаны ў шэрань», нельга адрозніць «няшчырасць ад шчырасці, уяўнасць ад праўды», згазім ад альтуізму, «і сухадрэвіны не адрозніваюцца ад дрэў». Але ж ёсць і закон кантрасту, або, як казаў старажытны прарок, «святло ў цемры свеціць». Праўда хіба тое, што «шэрань» нярэдка бывае нешта горшае за цемру, бо скрозь яе не пранікае і святло. У «Пункцірах» паэт піша: «...Атрымліваюць усё без вынятку два найвялік-

шыя падарункі—жыццё і смерць». Думка гэтая таксама ўсходняга паходжання, бо ў традыцыі еўрапейскага светапогляду смерць ёсць увасабленне зла, сведчыць пра недасканаласць, незакончанасць і «грэхпаздзенне» быцця. Тут ідэал — бессмяротнасць, як у версэе «Атава», дзе лірычны герой чакае цуду, «каб паспелі ўсе нарадзіцца і не паспела смерць нікога скасіць касой». У версэтах «Мэта» (думка-вобраз: «...Я—мэта, што тоесна пераходзе», «Зброя» («...Аднак, перамогшы слабасць, я мушу перамагчы і сілу»), «Вобразы вабяць услед за сабой...» аўтару ўдаецца наблізіць «заходнія» і «ўсходнія» канцэпцыі гуманізму (традыцыя А. Шапінгаўэра і філасофіі экзістэнцыялізму). Урэшце, мне вельмі блізка фальклорныя рэмінісцэнцыі ў версэтах Разанава (галашэнне «А ён не адказвае нічога...», вобраз птаха, на якім «я лячу ў імлістую бездань часу» і кармілю яго сваім целам, вобразы адзінства «Я» і прыроды ў вершах «Далечыня» і «Дрэвы»).

З жанрам квантэмы чытач ужо знаёмы па ранейшых кнігах і падборках вершаў Алесь Разанава. Гэта свайго роду «кванты»—непадзельныя часткі паэтычнай думкі, сінтэз паэтычнага і музыкальнага вобразаў. Для мяне яны яшчэ і своеасаблівыя «паэтычныя нацюрморты», дзе некалькі ўмела падобных і спалучаных паміж сабою слоў-вобразаў утвараюць няўлоўны «дапаўняльнік» сэнсу. Каснад алітэрацыя і асансаў («руіны-руны-руны»; «жаданні джалы», «твар вераду... вернутая вера», «пярачаць рэчы» і г. д.) ствараюць адпаведную мелодыю, дзе пэўная тэма ці вобраз праводзіцца на розных музыкальных і сэнсавых рэгістрах. Чуюцца мелодыі ноты («прабачыць сон // час іншыцца // у начы // насення вочы»), цішыні («у нетрах сэрца // горкае карэнне // ценя цішыні»), палкасі («апануты ў прамень // ніжэй зямлі // жаданні джалы»).

Урэшце, яшчэ адна разнавіднасць паэтычных мініячур, «пункціры» ўвільваюцца мне майстарскімі паэтычнымі эскізамі, дзе душа чытача (ды і самога паэта) адпачне ад празмернай напружанасці думкі ў версэтах. Тут свая цэльнасць, завершанасць думкі, як у народных прыказках або прымаўках («Сваёй дароце мера // спрабуў, здзяйсняў, вяршы... // у будучыню дзверы // не ў часе, а ў душы». Або: «Смерць коціць салому // зярнят скасаваць не можа: // ратунак у плёне, // у лішкі». Ёсць медытацыі, як у Амары Хаяма («Нас рухае нямы // кругазварот нязморны. // У прадчасці плёну, мы // нібы зярняты ў жорнах»). Але найбольш тут вобразы прыроды, паэтычных нацюрмаў.

Ёсць разнавіднасць мастацкай інфантыльнасці ў нашай айчыннай літаратуры: шмат хто з яе «творцаў» не адчувае гістарычнага руху мастацкага слова, не ўсведамляе яго іерархічнай сутнасці. Шмат хто пападае ў інерцыю той плыні «натуральнай» паэзіі, якая на самым пачатку нашай літаратуры была адкрыццём, тварэннем мастацтва з будзённай гутаркі, але сёння страчвае так неабходную ёй шчырасць і сілу пацучы. І тады нават добрыя намеры аўтара не часта вырастаюць у іх ад імітацыі.

Наватарства Алесь Разанава, добра «ўгрунтаванае» ў традыцыях сусветнай паэтычнай і філасофскай культуры, будзе садзейнічаць адраджэнню паэзіі ў самым яе «звычайным» разуменні як мастацкага мыслення. Сягоння ж так патрэбна не сцёртае, абсячэнае, а памастацку пераўтворанае слова!

Галіна АЙЗЕНШТАТ

ПАГЛЯДЗЕЦЬ ПРАЎДЗЕ Ў ВОЧЫ...

Палемічныя нататкі

Тэму, што хвалюе мяне, хачу вынесці менавіта на старонкі «ЛіМа». Па дзвюх прычынах. Па-першае, «ЛіМ» першы пачаў гаворку пра адраджэнне нацыянальнай культуры. Па-другое, газету чытае пераважна інтэлігенцыя, а з ёю, апошняй, і хочацца падзяліцца сваімі турботамі і трывогамі.

Думаю, супрацоўнікі «ЛіМа» азнаёміліся з лістом І. Чарняўскага і Я. Цумарава, старшыні і сакратара гарадскога бацькоўскага камітэта беларускамоўных класаў Мінска, які яны даслалі ў рэдакцыю ўсіх часопісаў і газет. Прапановы, выказаныя ў ім, слушныя, іх заклапочанасць станам роднай мовы нельга не падзяляць. Але мне здаецца, што гэтыя і іншыя энтузіясты, імкнучыся вырашаць складаную праблему, робяць адну і даволі вялікую памылку. Папікаючы начальства за кансерватызм (што, безумоўна, мае пад сабой падставу), яны ніяк не хочучь заўважаць, прымаць да ўвагі другі бок справы, — інерцыю і кансерватызм даволі значнай часткі насельніцтва. Заплюшчваючы на гэта вочы недаравальна. Бо кансерватызм начальства якраз абаяраецца на іх. Адно без аднаго не магло б існаваць. І невядома яшчэ, чый кансерватызм больш «страшны».

Апошнім часам мне давялося

адчуць гэта на ўласнай скуры. Стаўшы аглядальнікам «Знамени юности» па гісторыка-літаратурных пытаннях, вырасла, што надшоў час больш грунтоўна распачаць у рускамоўнай газеце размову пра нацыянальную гісторыю, мову і культуру. Калегі падтрымалі мяне. А чытач? На жаль, у большасці выпадкаў ён не прымае маю пазіцыю. А яна ў тым, што кожны, хто жыве ў рэспубліцы, павінен добра ведаць беларускую мову, літаратуру, гісторыю, незалежна ад таго, якой ён нацыянальнасці.

Ніякай Амерыкі я тут не адкрываю і нічога звышрэальнага не прапаную, але, бог ты мой, колькі абуральных пісьмаў пасылалася ў адказ! Адна жанчына з Маладзечна папракае мяне, што такім заклікам я «раз'ядноўваю» адзіны савецкі народ, а трэба аб'ядноўваць. Атрымліваецца так: не ведаеш мовы рэспублікі, у якой жывеш, — ты інтэрнацыяналіст, бо не «раз'ядноўваеш» народ, а калі заклікаеш да яе вывучэння — «раз'ядноўваеш». Ад такой «логікі» нават губляешся.

Ва ўсіх пісьмах, аўтары якіх выступаюць супраць «навязвання» беларускай мовы, аргументацыя адна і тая ж. Прыкладу яе «ўзор», так бы мовіць.

«Почему Г. Айзенштат разжигает межнациональную

«ПОСПЕХИ... ПОСПЕХИ...»

Зборнік «Праграмы факультатыўных курсаў для сярэдніх агульнаадукацыйных школ», які нядаўна выйшаў у свет, адраасаваны настаўніку. Ва ўступе заяўлена «аглыбленае вывучэнне... навуковых праблем на ўзроўні сучасных патрабаванняў...». Вось давайце і прыгледзім, наколькі вытрымліваецца такі ўзровень.

Ёсць у зборніку факультатыў «Беларуская савецкая культура», разлічаны на вучняў IX—X класаў. Вядома, ён вельмі патрэбны для школы. Але гартаю яго праграму і лаўлю сябе на думцы, што невядомы складальнік застаўся абсалютна глухім да сённяшніх працэсаў дэмакратычнага аздарулення грамадства.

Развіццё культуры паказваецца на старонках гэтай праграмы як суцэльны трыумфальны марш, які вёў да новых і новых поспехаў. Перыядызацыя скапіравана з гістарычнай літаратуры застойных гадоў. У праграме выдзяляюцца такія, напрыклад, раздзелы: «Развіццё беларускай савецкай культуры ў перыяд пабудовы эканамічнага фундаменту сацыялізму», г. зн. у 1926-32 гг., затым — «Поспехі культурнай рэвалюцыі ў БССР», якія прыпадаюць на 1933-37 гг. Пасляваенны перы-

яд называецца «Развіццё беларускай культуры ў гады аднаўлення народнай гаспадаркі і далейшага развіцця сацыялістычнага грамадства» і ахоплівае час з канца вайны да сярэдзіны 60-х гг. Нарэшце — «Беларуская савецкая культура ў перыяд удасканалення сацыялізму і паступовага пераходу да камунізму» (перыяд займае наступныя два дзесяцігоддзі).

Неяк няёмка сёння за гэтыя прэтэнцыёзныя загаловкі-дэкларацыі, якія не адлюстроўваюць рэальнага становішча ні ў ідэйна-палітычным, ні ў культурным жыцці рэспублікі.

Да таго, ж у праграме, па сутнасці, ігнаруюцца эстэтычныя ўласцівасці, духоўныя каштоўнасці мастацкай творчасці, гэтай важней часткі культуры. На першым плане скрозь — ідэйна-тэматычны асаблівасці, грамадска-палітычнае значэнне твораў. Але давайце пачынаем: «Сацыялістычная рэканструкцыя народнай гаспадаркі, паказ вобраза будаўніка сацыялізму — вядучая тэма ў бела-

Праграмы факультатыўных курсаў для сярэдніх агульнаадукацыйных школ. Мінск, «Народная асвета», 1988.

рознь среди населения Белоруссии своими навязчивыми статейками? По-моему, каждый должен выбирать себе язык, и если он русский, то почему из него хотят сделать Ивана-дурака? Просветительскую работу вести надо, но не такими топорными статейками, тов. Айзенштат! Айзенштат я отношу к противникам перестройки. После ее националистических статей националистически настроенные элементы пискливо выкрикивают: «Да, если не знаешь белорусский язык, то катись из Белоруссии!» И эти националистические элементы сейчас, благодаря подобным статейкам, поднимают свои головы... Я белорусский народ уважаю, ценю. Но что-то нехорошее появляется к этим тупоумным крикунам. Так и хочется крикнуть: «Опомнитесь!»

Я работала только частью письма, яно вялікае, але ў гэтым урыўку ўся яго квінтэсэнцыя і каментарыў не вымагае. Мне могуць запярэчыць: маўляў, нічога няма дзіўнага, пісьмо напісана не беларускай. Але амаль тое ж пішуць і беларусы. Тры дзіўчыны з Полацка папярэдзілі мяне, каб я «не дурьдзі людзям галавы», «на якой мове жадаем, на той і будзем размаўляць, а падабаецца нам руская».

Дык вось, ці не памыляецца інтэлігенцыя, ці не выдае жаданае за сапраўднае, калі скардзіцца, сцвярджае, што ўся справа толькі ў чыноўніках высокага рангу?

Вось яшчэ некалькі сумных, прыкрых фактаў. Надрукавалі «Знаменні юности», у трох нумарах, урыўкі з запісных кніжак У. Караткевіча з прадмовы Рыгора Барадуліна. Упершыню ў гісторыі рускамоўнай газеты надрукавалі «запіскі» на беларускай мове. Згадзіся, што адна справа — надрукаваць вершы, іншая — прозу. Лічу, што гэта свайго роду з'ява. Але чытач яе не заўважыў! Ніводнага водгуку не прыйшло, хаця Караткевіч — асоба ў беларускай літаратуры не толькі

прыкметная, але, як мы ўвесь час сцвярджаем, папулярная. І вось на табе, ніводзін з больш чым сямісот тысяч чытачоў не адгукнуўся!

Затое калі ў адным артыкуле я выказала думку, што беларускую мову трэба вывучаць хаця б дзеля таго, каб у арыгінале чытаць Быкава, знайшліся чытачы, якія адразу папікнулі мяне ў нацыяналізм.

Знайшліся і такія, якія абурліся нават тым, што газета надрукавала гутарку з Васілём Быкавым. Ветэран з Гомеля лічыць, што «на пазіцыі Быкава в последнее время очень сильно повлиял экстремизм (!) А. Адамовича. Удивляет позиция газеты, изложенная в послесловии, которая от имени всей читательской аудитории одобрила его деятельность и высказывания. Я, например, имею собственное мнение по ряду вопросов и не намерен кричать Быкову «ура». Ответ на вопрос о конфликте среди писателей не исчерпывающий. Нельзя все сводить к Сталину. Все глубже. Многие писатели, которых обвиняют в защите Сталина, уже неоднократно разъясняли свои позиции: и Чаковский, и Иванов, и Стадник, и Бондарев, и Распутин, и Проксурин, и Алексеев, и многие другие. Нужно быть тупым или даже несправильным очернителем, чтобы не понять их позиции».

Некаму можа здацца, што я скіроўваю гутарку ў другі бок. На самай жа справе, і «анты-беларускія», і «антыбыкаўскія» пісьмы, як кажуць, аднаго поля ягады. Іх аб'ядноўвае агрэсіўнасць, непрымальнасць іншага погляду на рэчы, адсутнасць жадання паглядзець далей свайго носа. Не патрэбны нам ні беларуская мова, ні Быкаў, не перашкаджае нам жыць спакойна і звыкла.

Не дзіўна, што ніводзін беларускі чытач не прыслаў водгуку і на антысталінскія вершы А. Звонака, надрукаваныя ў «Знаменні юности». А вось чытач з Керчы (!) быў усхваля-

ваны і папрасіў даслаць гутарку з пазтам, што была надрукавана ў канцы мінулага года, бо тады ён яшчэ не выпісаў газету.

Вось і атрымліваецца: «мечем ікру», а толк які?

Ды і давайце паглядзім, хто яе «мечэ». Зноў жа, яна, тая самая інтэлігенцыя, якую нейкі рабочы з афіцыйнай трыбуны папікнуў кавалкам хлеба.

Але кінем сумныя жарты і ўсё ж паспрабуем адказаць на пытанне сур'ёзна. «Шурудзяцца» больш за ўсё ў Мінску. Яно і зразумела, тон павінна задаваць сталіца. Да таго ж тут асноўныя нефармальныя аб'яднанні. Жыццё, здаецца, бурліва, вакол як быццам шмат аднадумцаў, папелінікаў.

Ці не таму ствараецца ўражанне нейкай масавасці руху? Ці не таму здаецца, што трэба крыху мацней націснуць на чыноўнікаў — «н дело в шляпе»?

А на месцах між тым, у лепшым выпадку, — іш дз глядзь, у горшы — наступальнае абурэнне «нацыяналістамі».

Мяне вельмі ўразіла пісьмо дзесяцікласніцы з Зэльвенскага раёна, якая скардзіцца на тое, што ў яе не стала сяброў таму, што яна... размаўляе на беларускай мове! «Яны мне паставілі такую ўмову: або будзеш размаўляць на рускай мове і сябраваць будзеш з намі, або будзеш размаўляць на беларускай мове і сяброўкай нашай не будзеш. Вось як. А вы пішаце «беларуская мова»... Вас я не абвінавачваю, але што смяюцца з мяне за тое, што я размаўляю на беларускай мове, — гэта факт. Кажуць на мяне «картопля» і... смяюцца...»

Сэрца сціскае ад гэтых радкоў. Вось ён, рэальны, на жаль, стан справы. Дык, выходзіць, ашукваем самі сябе?

У праграме, выкладзенай І. Чарняўскім і Я. Цумаравым, ёсць вельмі слушная думка: «...прыйсці да гэтай мадэлі за некалькі год нельга, але імкнуцца праз пераходны этап — справа гонару грамадства, якое

лічыць, што жыве па ленінскіх заветах». Яны спасылаюцца на практыку 20-х гадоў. Так, вопыт 20-х гадоў у справе беларусізацыі басэйнаў і яго трэба дэталёва вывучыць. Але не трэба забываць, што якасць грамадства ў рэспубліцы тады была іншая. І рабочыя, і інтэлігенцыя паходзілі ў асноўным з вёскі, яны добра ведалі родную мову. Пра сялян жа і казань не прыходзіцца, мова ў іх вуснах была жывой, сакавітай, не тое, што цяперашняя трышкіна. Але нават і пры такіх абставінах спатрэбілася гадоў шэсць, каб беларуская мова стала дзяржаўнай. Яна яшчэ не паспела замацавацца, як пачалося вынішчэнне «нацыяналістаў». Былі падсечаны карані, а без іх дрэву не расці...

Пасля Айчынай вайны ў Беларусь прыехала шмат людзей з-за яе межаў. Яны дапамаглі ўзнаўленню разбуранай гаспадаркі, але моўная сітуацыя хваліла іх мала.

Таму сёння ўзраджэнне нацыянальнай мовы і культуры пачалося ў больш складаных, чым у 20-я гады, абставінах. Скажам і больш шчыра: у горшых абставінах, бо, зноў жа, якасць насельніцтва сёння іншая.

Няма і таго ўзаемнага ўплыву культуры розных нацый, які быў да вайны, калі ў рэспубліцы працавалі школы, тэатры, выходзілі газеты, часопісы не толькі на беларускай і рускай мовах, але і на польскай, яўрэйскай. Нават словы «Пролетары ўсіх краін, яднайцеся!» на гербе рэспублікі былі на чатырох мовах.

Шмат, шмат страчана! Як жа наганяць упущанае? Прытрымліваюся думкі, што адзін з самых надзейных шляхоў — больш шырокае разгорванне культурна-асветніцкай дзейнасці. Кропля камешь точыць — гэта сапраўды так. Трэба зрабіць пераварот у думках, мысленні людзей, інакш ніякія меры «зверху» не дапамогуць.

Таму прапанова аб стварэнні

ў рэспубліцы масавага таварыства сяброў беларускай школы ўдзяляецца слушнай, хоць, вядома, гэта толькі частка вялікай праблемы. Многасе будзе залежыць ад таго, хто ўзначаліць яго, наколькі шырокая погляды будучы ў кіраўніцтва таварыства.

На заканчэнне адна дэталёва. Здаецца, выпадковая, але, калі паразважаць, дык і не, бо мяняем мы, мяняюцца і адносіны да нас.

Дык вось, у рэдакцыю «Знаменні юности» прыйшло пісьмо (мо яго, зноў жа, атрымаў і «ЛіМ», бо адрасавана яно рэдакцыям беларускіх газет і часопісаў) ад канадскага таварыства «Беларусь», якое прапануе «разам удзельнічаць у выкаароднай справе прапаганды і развіцця беларускай культуры».

Вось і падумалася: а чаму б і не? Чаму б будучаму рэспубліканскаму таварыству не наладзіць з ім сувязь? Не праводзіць сумесныя мерапрыемствы? Беларусы з Канады пішуць: «Галоўнай актыўнасцю таварыства ёсць культурныя сувязі з Бацькаўшчынай, каб магчы прэзентаваць заходняму свету гістарычна-культурнае багацце нашай Радзімы». І далей: «Безумоўна, што праводжэнне такіх мерапрыемстваў (маецца на ўвазе фестываль беларускага кінафільма. — Г. А.) ляжыць у інтарэсе Бацькаўшчыны. Гэты фактар узаемнай талерантасці, зразумення і дружбы Радзімы не толькі з народамі Савецкага Саюза ці ўсходняй Еўропы, але з народамі ўсяго вонкавага свету. Гэты фактар у сусветным арганізме цывілізацыі».

Што ж, калі гэта так, то справа гэта пачэсная і карысная. Яна падумана аўтарытэт не толькі беларускай мовы, але і ў цэлым беларускай культуры на міжнародным узроўні. Трэба сапраўды шыры паказаць сябе перад светам.

У сваю чаргу, гэта разбудзіць большую цікавасць да сваіх вытокаў у шырокіх колах насельніцтва, выкліча большы гонар за сябе, за сваю Беларусь.

рускім сцэнічным мастацтвам... Значны рост беларускага выяўленчага мастацтва ў перыяд сацыялістычнай рэканструкцыі народнай гаспадаркі. Паспяховае авалоданне беларускімі жывапісцамі, графікамі, скульптарамі метадам мастацтва сацыялістычнага рэалізму... Станаўленне беларускага кінамастацтва. Кінамастацтва — актыўны памочнік Камуністычнай партыі ў павышэнні культурна-палітычнага ўзроўню працоўных». Гэта пра асаблівасці культурнага жыцця часоў «пабудовы эканамічнага фундаменту сацыялізму». Ну, а наконт таго, што фундамент гэты быў ненадзейны, што ўжо ваўсю працавалі канструктары сталінізму, якія дбалі найперш пра фундамент для адной асобы, што з канца 20-х гадоў пачынаецца кампанія цкавання і маральнага знішчэння лепшых сіл нацыянальнай інтэлігенцыі, — пра гэта ні слова.

Але звернемся да раздзела пра «поспехі культурнай рэвалюцыі», што адбыліся быццам бы ў 1933—1937 гг. Чытаем: «Уступленне СССР у перыяд завяршэння будаўніцтва сацыялізму... Далейшае ўзмацненне камуністычнага выхавання працоўных. Развіццё сацыялістычных норм жыцця». Відаць, скажоны, скалечаны, сталінскі сацыялізм — гэта нашыя сённяшнія доммыслы. А вучні няхай лічаць, што гэта і быў эталон сацыялізму, няхай думаюць, што «развіццё сацыялістычных норм» магло сумяшчацца з мільёнамі рэпрэсіраваных. Да-

лей у праграме гэты перыяд трактуецца як «рашаючы этап у фарміраванні кадраў нацыянальнай інтэлігенцыі». Па-мойму, тут ужо кашчунства. Бо дзе ж яны былі, тыя кадры? Адных ужо не стала ў жывых, іншыя пакутавалі за калючым дротам і гінулі ад здзекаў, знясілення, голаду. Няўжо можна ігнараваць такое ў дапаможніку для школы?

Далей у раздзеле ідуць фанфарныя фразы, нібы лозунгі на колішніх святочных транспарантах: «Перамога сацыялістычнага рэалізму ў мастацкай культуры... Згуртаванне творчай інтэлігенцыі вакол Камуністычнай партыі і ператварэнне яе ў актыўную сілу ў барацьбе за перамогу сацыялізму... Адлюстраванне ў беларускай літаратуры гераічных спраў будаўнікоў сацыялістычнага грамадства. Праслаўленне працоўнага гераізму рабочага класа... Уплыў рускіх савецкіх пісьменнікаў на беларускіх савецкіх пісьменнікаў і паэтаў». Ці не праўда, вельмі салідныя тэарэтычныя і метадычныя рэкамендацыі? Прымай толькі іх, настаўнік, і пакажаш своеасаблівае культурнае становішча ў 1933—37 гг.

А як жа становіцца асобных відаў культуры? Праграмныя ўстаноўкі сведчаць: «Поспехі ў развіцці беларускага савецкага тэатра», «Поспехі ў развіцці беларускага музычнага мастацтва», «Поспехі ў развіцці выяўленчага мастацтва», «Дасягненні беларускай скульптуры», «Бурнае развіццё народнай

творчасці» і г. д. Вось, шанюны чытач. Суцэльны росквіт. І ніякіх страт не было.

Яшчэ працітуем ці то тэарэтычны, ці то метадычны тэзіс з наступнага раздзела — пра культуру перадаваўных гадоў: «Узмацненне палітычнага выхавання працоўных на аснове марксізму-ленінізму — рашаючы сродак ліквідацыі перажыткаў капіталізму ў сядомасці людзей...»

Мусіць, хогіць цытаваць. Чытач ужо здагадаецца, што працягае ў гэтым зборніку і пра «збліжэнне сацыялістычных нацый нашай краіны», і пра «новую гістарычную супольнасць людзей». Карацей, знойдзе ўсе брэжнэўска-суслаўскія ісціны, якімі стараліся абгрунтаваць палітыку дэнацыяналізацыі народаў.

Пасляваенныя, другая палова 50-х і першая палова 60-х, застойныя 70-я гады не адрозніваюцца ў праграме нейкімі якаснымі зрухамі ў культурным жыцці, і тут над усім пануе схема няўхільнага руху па шляху поспехаў і дасягненняў.

Перад намі, такім чынам, — узор канцэпцыі, якая дэманстраватэўна не прымае прынцыпаў новага, дэмакратычнага і гуманістычнага мыслення, хаця ў канцы праграмы і ўпамінаюцца XXVII з'езд КПСС, лютаўскі (1988 г.) Пленум ЦК КПСС.

Нідзе нават намёкам не сказана пра балючыя дэфармацыі нашай духоўнай і матэрыяльнай культуры ў 30—50-я гады, пра ахайванне культурнай спадчыны, знішчэнне пісьменнікаў, артыстаў, вучоных, педагогаў, пра разгром III Беларускага

дзяржаўнага тэатра, зруйнаванне нацыянальнай гісторыі, археалогіі, этнаграфіі, закрыццё часопіса «Наш край», скажэнне беларускага правапісу, палітычную вульгарызацыю і дэнацыяналізацыю духоўнага жыцця, дэмаралізацыю чалавека.

З другога боку, замоўчаны ў праграме дзяржаўны статус беларускай мовы, універсальная сфера яе рабочага ўжытку ў 20-я гады, выхад у свет 24-х вольных беларускіх тэрміналагічных слоўнікаў на асноўных галінах навукі і культуры, вольнае развіццё на іншых мовах літаратуры, друку, тэатра, школ, што было вынікам ажыццяўлення ленінскай нацыянальнай палітыкі.

Затое са здзіўленнем сустракаем тут ісціну з арсеналу ваўдзінай дэмагогіі Бэндэ і К°. Вось, напрыклад, абзац з раздзела пра культуру першай паловы 20-х гг.: «Развіццё беларускай савецкай літаратуры. Палітыка партыі ў галіне літаратуры. Барацьба з дробнабуржуазным нацыяналізмам за ідэйнасць і чысціню класавых пазіцый». «Пераход беларускага тэатра на шлях сацыялістычнага рэалізму. Пастанова ЦК КП(б)Б «Задачы ў галіне тэатральнай палітыкі» (1927). Барацьба з буржуазнымі нацыяналістамі».

Здавалася б, сёння рашуча адкінуты дзягудздыя абвінавачванні дзяржаў тагачаснай культуры ў «нацдэмаўшчыне», «нацыянал-фашызм», і барацьба са шпіёнамі, дыверсантамі і іншымі ворагамі народа на ніве культуры (ды і не толькі культуры) асуджана як прадукт сталінізму. Аднак жа замшэлыя догмы тае пары, як

бачым, жывуць і часам вытыраюцца ў салідных выданнях, што прэтэндуюць на навуковасць і педагагічную актуальнасць.

А возьмем сучасную літаратуру. Дарэмна мы будзем шукаць тут прозвішча В. Быкава. Гэтак жа, як і У. Караткевіча, Я. Брыля, А. Адамовіча. Сучаснай літаратуры ўвогуле ў праграме не пашанцавала: пра яе гаворыцца зусім агульна і скапа. А вось літаратура 1933—1937 гг. паказана вельмі канкрэтна, прыведзена тут шмат пісьменніцкіх імёнаў, названы нават цэлы шэраг твораў, якія павінны засведчыць «поспехі культурнай рэвалюцыі».

У зборніку змясціліся праграмы самых розных факультэтаў. З іх варта вылучыць як удалыя і цікавыя (у гуманітарным цыкле) «Сучасная беларуская паэзія» і «Сучасная беларуская проза», складзеныя з улікам сучасных ідэйна-тэарэтычных і метадычных патрабаванняў. Шмат карыснага і павучальнага ў іншых факультэўных курсах — «Вусная мова і выразнае чытанне», «Беларуская савецкая музыка», «Гісторыя мастацтваў Беларусі». Але яны ўжо за межамі гэтай гаворкі.

Праграма ж курса «Беларуская савецкая культура» выглядае анахронічнаю і не робіць гонару такому выданню, якое «адабрана калегіяй Міністэрства асветы БССР». Варта ўдакладніць, што зборнік падпісаны да друку 2.06.1988 г.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ.
г. Гродна.

«ПОЛЫМЯ» — ПРА ГІСТОРЫЮ КРАЮ

Апошнім часам вырасла цікавасць людзей да мінулага Беларусі. Выдавецтва «Полымя» адгукнулася на гэта павелічэннем выпуску даведчых літаратур. Першыя ж выданні — брашуры «Заслаўскі гісторыка-краязнаўчы музей» і «Дом-музей А. Міцкевіча ў Навагруду» — прынеслі вялікую чытацкую пошту. Прызна сустрэлі чытачы і даведнік «Максім Багдановіч у Мінску».

Рэдакцыя літаратуры па турызме і краязнаўстве запланавала выпусціць шэраг кніг у серыі «Па родным краі». Першая з іх выйшла — «Музы Нясвіжа» К. Шышыгінай. «Повязь часоў» Г. Маханюскага расказа пра Маладзечаншчыну. Пра свой край — Надзвіжанне — расказаў У. Кісялёў у кніжцы «На вытоках нёманскіх». Аб старажытных беларускіх гарадах Слуцку і Крычаве чытачы даведваюцца з кнігі М. Мельнінава «Ішоў край наш дарогай стагоддзяў» і А. Грыцкевіча «Старажытны горад на Слуцы».

У серыі «Гарады Беларусі» выйшла кніга «Край Наддзвінскі» (Бешанковіцкі раён), «Зарніцы ў глыбінях азёр» (Глыбоччына). Даведнік па адным з чудаўнейшых куткоў Беларусі — Віліі і Нарачы — рытуе супрацоўнік Таварыства аховы помнікаў Беларусі Л. Трэпет.

У серыі «Гарады Беларусі» выйшлі ў свой час кнігі пра Гродна, Маладзечна, Бяроза, Барысаў. У гэтай серыі найбольшы чытацкі поспех мелі кнігі «Полацк — старажытны горад», «Пінск» і «Навагрудак».

Зараз выдавецтва «Полымя» распрацоўвае серыю «Помнікі беларускага доўліства». Ужо выйшлі брашуры аб Полацкім Сафійскім саборы, Мірскай замку. Плануецца выпуск даведнікаў аб крэпасцях у Сынкавічах і Малым Мажэйкаве, Лідскім і Нясвіжскім замках.

Рытуецца да выдання кніга А. Атрушкевіча «Дарожнікі старога парку» — аб гісторыі стварэння Гомельскага парку і палаца. Думаем мы не забаве выпусціць кнігу, якая аб'яднае шэраг публікацый рэспубліканскага друку (у «Ліме», «Звяздзе», «Совetskой Беларусі») па гісторыі Беларусі, забяспечышы іх выдавецкай прадмовай.

Рытуе да перавыдання сваю кнігу «Памяць аб легендах» наш даўні аўтар, пісьменнік К. Тарасаў. Першае выданне кнігі стала бібліяграфічнай рэдкасцю.

Аб старажытных гербах гарадоў Беларусі чытачы даведваюцца з кнігі Л. Цітова «Гарадская геральдыка Беларусі». Гэты ж аўтар падрыхтаваў нам насценны фотаналандар на беларускай, рускай і нямецкай мовах «Дарогамі Францыска Скарыны» — да 500-годдзя з дня нараджэння першадрукара.

Будзем працягваць выпуск кніг на рыскаў і аса пра Беларусь, як, напрыклад, кніга Я. Падхунца «Зямля бацькоў нашых». Прадоўжым і добра знаёму чытачам мінвыдавецкую серыю «Нашы славытыя землякі».

Апошнім часам выдавецтва звяртае ўвагу на прапаганду беларускіх народных рамстваў. Выйшлі кнігі «Народнае мастацтва і мастацкія промыслы Беларусі» і «Беларуская народная кераміка» М. Сахуты, «Вазьмі простую саломку» В. Лабачэўскай і Н. Кузняцовай. Рытуецца да выдання кніжкі аб беларускіх арнаментных.

Л. ПЯТРОВІЧ,
ст. рэдактар выдавецтва «Полымя».

СПАБОРНІЧАЮЦЬ РЭДАКЦЫІ

Падведзены вынікі рэспубліканскага конкурсу на лепшае асвятленне ў друку, на радыё і тэлебачанні III Усеаюзнага фестывалю народнай творчасці. Сакратарыят Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў і праўленне Саюза журналістаў БССР, згодна з адпаведнай прапановай журы, прызнала пераможцамі конкурсу калектывы газет «Чырвоная змена» і «Сельская газета» (номинал з абедзвюх рэдакцый адзначана прэміяй у 250 рублёў).

На думку журы, рэдакцыйныя калектывы іншых рэспубліканскіх газет, Дзяржтэлеграфічнага БССР і БЕЛТА не забяспечылі рэгулярнага і вартаснага асвятлення мерапрыемстваў фестывалю, надзменных праблем развіцця народнай творчасці. Таму астатнія чатыры прэміі, устаноўленыя арганізатарамі конкурсу, засталіся нявыкарыстанымі.

У палажэнні аб конкурсе зроблены змены, і цяпер для пераможцаў конкурсу ўстаноўлены тры прэміі замест шасці (на тую ж суму): першая — 500 рублёў, другая — 400 і трэцяя — 300 рублёў.

Конкурс рэспубліканскіх рэдакцыйных калектываў на лепшае асвятленне III Усеаюзнага фестывалю народнай творчасці працягваецца. Вынікі яго чарговага этапу будуць падведзены на пачатку наступнага года.

НАШ КАР.

Я ШЧЭ мацаваўся люты. Люты — адзеты і абуты. Але, ідучы з хлебнай лаўкі, я адчула, як пацяжэла, — проста цісне на плечкі — футра, а ў спіну пячэ, нібы накіраваны на яе іпсітэр. Нечакана пасля воблачных дзён, свет захліснула сонца, зыркае, вясёлае, гарачае, — назапасіла цяпла там, за хмарами і шуснула невядомым патокам адразу яго на зямлю. Снегу было мала. Сонца ўраз спарола яго промямі, прадзіравіла, і ён апаў, асеў, як асядае перастаялае дражджавое цеста, з такога цеста, мусіць, і спяклі той пляскаты скавароднік, які несла я ў поліэтыленавым мяшэчку, упрыгожаным рэкламай нейкага ці не заляжалага тавару: дзіцячых парасонаў ад сонца.

Снег папалыў ракою. На дарозе над цёмна-шэрым асфальтам, толькі прыгледзся, празрыста пакалыхваючы-

Ці трудна ім, нязвычайна пазіраць уверх, ці шэрая масковачка здаецца не вартай увагі, зноў яны спыняюцца на мне, праз туман абьякавасці, угадала я, праглянула мутным водсветам здзіўленне: на што тут пазіраць? І я відавочна сумелася, нібы гэтыя людзі заспелі мяне за нечым непрыстойным. Усміхнулася ім, міжволі, перадаючы сваё радаснае прадчуванне блізкай вясны, росквіту, абуджэння ўсяго жывога... Але ніхто не падзяліў, не падхапіў, не прымераў маю ўсмешку да сваіх спятых вуснаў, не перакрываў мяне. Наадварот; па імгненным перагляданнем адчула іх цяжкую насяджанасць, якая шчыльней змынула строй, маўляў, не падладжвайся, не думай, — паміж нас не станеш, не дазволім.

А масковачка правіла настойліва і громка сваё: цфю-пі-ці! цфю-пі-ці! цфю-пі-ці!

МАСКОВАЧКА ЧОРНАЙ КАСЫНЦЫ

АПАВЯДАННЕ

ся, падымалася парнасць. Сонца сушыла зямлю. Хацелася ісці і ісці, спяліць пад лютаўскім зыркым сонцам радасць набліжэння вясны, надзею на новую пшчоту і цяпло. Але спачатку справы: зайсці ў гастронам на масла і лечкі. Дзякаваць богу, куры нясуцца ў нас спраўна — круглы год, толькі перад Вялікаднем у антырэлігійных мэтах на тыдзень-другі, спыняюцца. Ага, трэба ўзяць як і масла... Ох, гэтыя клопаты жаночыя: усё пра адно і тое ж, ходзіш з дня ў дзень па гэтым крузе.

Але перад гастронамам я спынілася — зноў вартуе яго гэты страшэнны шматгаловы, што пакутуе ад смагі, Цэрбер — чарга. Шчыльным стром цягнецца яна ў гарэлачы, дзверы якога побач з дзвярыма ў прадуктовы. Сёння чарга заапаваляе, можа, ад сонца, выгнанаўся, як яшчарка на цёплай купіне. І той, хто кіруецца ў прадуктовы, адсякае яе хвост, які імгненна зрастаецца. Не, не буду рассякаць чаргу — страшна, — абыду з канца. Гэта здалёку яна спакойная і рахманая, як яшчарка, а зблізу — сучальная людская сцяна. І яны ўсе — хмурныя, злыя, сквапныя — стаяць моўчкі, толькі зрэдку наперадзе ўзнікае гоман і нараканне, калі збоку фарміруецца «група захопу», заднія толькі занепакоена цягнуць шыі: ці хопіць? Павінна... І зноў стаяць засяроджана, можа, лічачы пакінутыя тут чырвоны; нахожана, як хворыя куры, — хутчэй бы, сілы няма; спружыніста нацэленыя, як ганчакі.

Іду каля іх, абыходжу, сцяўшыся, нешта страшнае ў гэтым страі мужчын, што прыгнятае, халодзіць. І раптам зверху, як звоначак, радасны і трывожны гук. Спынілася, задрала галаву. Хто ж гэта? Углядаюся, высока ў голле голай мокрай вішні. Вунь на самым версе — шэранькі, невялічкі гэты звоначак. Непрыкметная някідка я птушачка... Ну, не бойся, спускайся ніжэй, дай на цябе зблізку зірнуць. І яна, бы падслухала думкі мае, аціхла, клопатна агледзела ўспачедаю, адталую галіну вішні, мусіць, мяне, што стаяла, як разявака, з задранаю галавою, цёмную, густую панылюю турму чаргі і спусцілася, паціхеньку, нават не пыхнуўшы, ніжэй. Цяпер я разгледзела: галоўка і горлечка чорныя і сама яна не шэранька, а хутчэй аліўкавая. І пазнала: чорная снічка, масковачка, мілая масковачка...

А яна зноў падала голас, высокі, чысты: цфю-пі-ці, цфю-пі-ці, цфю-пі-ці...

І тыя, з маруднай панылай чаргі, паварочваюцца, пазіраюць на мяне: чаго стаіць, разява, галаву задрала. Цяжкія — над вачыма ў лоб, як камень, ачужалыя, адлучаныя ад свету, што нічога перад сабою, бывае, не бацька, — позіркі пацягнуліся за маім.

чыны, падвышаны, у прыцемку, як тараканы ці прусакі, кішэлі. Сабраўшыся кампаніямі, шумелі, гаварылі пра справы, а справы як сталі, так і сталі, пакуль яны вялі гарачыя, ачышчальныя бяседы за кувалем піва, ганілі начальства і парадні, каб сагнаць з душы накіп горчы, як здзімухвалі з кувалю рудававую пену, каб потым, на рабоце, зацяцца і маўчаць.

Яна туды хадзіла, як міліцыянер. Яе так і звалі яго сябрукі. «Вунь ідзе твой міліцыянер, пойдзеш пад канвоем», — гаварылі. Хадзіла яна твая кампанія разганяць, усё даказвала ім, што гэтак во штотды не можна, што піва разбівае нервовую сістэму, што гарэлка трыціць і высушвае мазгі... Лепей усякага платнага работніка — лектара, урача, участкавага — вяла антыалкагольную прапаганду.

«Ты не ўрач, а ўсяго толькі швач-

Ніна МАЕЎСКАЯ

ка, ды і то надомніца...» — гаварылі яны, іркалі, як коні. А ён надзімаўся, як індук, чырваней: «Перастань, за цябе мне сорамна».

«Адкуль табе ведаць разбівае сістэмы, сушыць мазгі...» — прыступаліся і яго сябрукі.

«Я на сабе гэта адчула», — адказвала яна, але яны толькі пасмейваліся, а ён злаваўся, лютаваў... Ішоў дадому звычайна паперадзе, а яна — ззаду, як канваір. Толькі гэта не канваір быў, а змучаны палонны, які нікуды не ўцячэ, таму канваір вольна крочыў паперадзе.

«Я і напярэду сама гэта зведала, — прызналася яна мне. — На першым часе, як ён у гэта піва ўцягнуўся, хадзіла за ім, дак думала: калі я паўкуфля ці куваль вып'ю, — яму меней будзе, не сап'ецца, як брат ягоны не стане. З тым, страх і расказаць, што было, за вярхоўку халаўся... Вельмі ж я гэтага баялася. Так, можа, з паўгода за ім хадзіла. А ён і рады, добры і кланатлівы. З работы прыйдзе і першым дзелам за сумку, кажа у магазін хадзець. Гэта сумку ён паднясе, ну і ў «Верас», абавязкова піва гэтага глынуць. Мілая мая, потым, што са мною пачалося, ні з таго, ні з сяго, сама не ведаю, што са мною тварылася, выказаць нельга, нічога не баліць, здаецца, а свет нямілы, у сэрцы — трывога, беспрычынная, жыць больш нельга, адно што — ці з балюна, ці на вярхоўку. Пайшла я да доктара, не таліся, расказала, што і ад чаго: навісываў пілюлюю гору і сказаў: у рот спіртнога ні грама. Так паціху адышла, а за яго яшчэ большы страх з'явіўся. Мілая мая, і было чаго баяцца... Апошнім часам ён жо хмялеў ад ста грамаў... І кампаніі ніякай не гідзіўся. Восць тут, — паказала яна на дом насупраць, — дзве жанчыны валачацьчыя жывуць. Можа, бачыла, як раніца — ідуць да піўной, не робяць нідзе. (Так, я прыкмячала іх цёмныя, бывае, як з перапаленай цэгла, твары). Дык аднойчы, — яна сарамліва ўсміхнулася, — расказаць брыдка, бачу: стаіць ён за вішніямі, выставіўшы сваю дуду, мочыцца, не зважае ні на кога, а адна з гэтых стаіць побач, чакае. Госпадзі, — яна хмыкнула, — мусіць, думала, што там яшчэ, апроч таго, што лілося, што-небудзь ёсць. Не-е, усё гарэлка высмактала... Даруй, — сказала яна, ціха і сарамліва, — што расказаю абы-што. Але, бывае, трэба некаму пажаліцца, каб з душы спаля, не мучыла... Госпадзі, госпадзі, — узмалілася яна некаму безаблічнаму, — аб адным толькі прашу, пра адно непакоюся, каб сыны па ягоных слядах не пайшлі».

Адразу сумна стала, няўтульна: што ж гэта за свет такі, што маці баціца, каб сыны не пайшлі па бацьку, не пайшлі па ягоных слядах. Адвеку вялося, што сын пераймаў, як спадчы-

Век чалавечы — сто гадоў...
Яго мая бабуля пражыла.
Век вех...
Век наламаных дроў...
Век урачыстасцей і зла.

Век розны... Размаіты век...
Але галоўнае не ў гэтым —
нясі назоў свой, чалавек,
нат калі заўтра
заканчэнне свету...

Перадапошняяе пісьмо

13 жніўня 1956 г.

«...праз трыццаць гадоў пісьменніцы
пленум разглядаў пытанне: пісьмо, з якім
Якуб Колас хадаў у ЦК партыі ў дзень
свайей смерці... Пісьмо — пра становішча
з роднай мовай...»

Янка Брыль
На сталае пэнары засталася недапісанае
апошняе пісьмо перакладчыку Яўгену
Мазалькову.

Гайдае жніўня лёгкі ветрык жыта,
вартуюць сосны знакаміты дом.
Апошні дзень...

Яшчэ ён не дажыты...
Схіляецца чало над аркушам, сталом.

«Што напісаць?»
Ці праўдай гэта будзе?

Ці зразумееш, браце Мазалькоў?..
Не промі жніўня — злая сцянога студзеня
залезла ў жылы і халодзіць кроў.

...На сосны глянуў, зачыніўшы брамку,
акінуў навуковы гарадок.
Кірунак асны...

Як і неба зранку...
Жыве надзея...
Рызыкоўны крон...

Хоць у паветры не было задушша...
Спаў тры гады злавесны той мікроб,
што вытраўляў, гнаў людскія душы,
ссылаў туды, дзе гаспадарыў крот.

Ішоў, люль, шаптаў, нібы замову,
радкі свайго балючага ліста.
У ім слязой нявыплаканай — мова,
якой служыў, якую страціць страх...

Яе адну хацеў аддаць нашчадкам,
як лёс Айчыны, свой палынны лёс...
...Радкі ліста — загадку часу —
душа таемна несла да нябес...

Пра бярозкі...

Панесліся пагалоскі:
— Закрываюць «Бярозкі»...
І воль ужо дама ў манто,
з тутэйшай душой

І аўто
крык узняў і лямант,
нібыта знікае мамант,
нібыта свету капец...
І чэргі, чэргі...

Стралец
гатоў заплаціць,
як магнат,
за мару мяшчанскую —
сертыфікат...

А недзе ціхутна ля вёскі
сталіць, як удовы, бярозкі...
Як сведкі...

Ад іх ты дазнаешся, госьць,
пра паспяваенную маладосць
сяльчан,
што цярпелі здэні,
здоровыя і калені...

І помняць яны «інукурузны»,
а потым — «чарнільны» час,
калі ўжо елі «ад пуза»,
пілі не бярозавы квас...
І пляскалі, пляскалі ў ладкі,
пьялі небыліцаў аладкі...
...Прад вамі і толькі прад вамі
сагну я калені,
бярозкі ля вёскі...

Знік чалавек...

Актава

«Пад гэтым небам сінім і любімым
не верыцца чамусьці ў небыццё...»
М. СТРАЛЬЦОУ

Знік чалавек, нібы прамень за хмарамі,
Урэшце, ён і промнем быў:
Свяціў, гарэў, імкнуў за марамі,
А нарацей, ён проста жыў.
Не страхавася —

«Браце, марна!»
Любіў лістыты ён матыў.
Знік чалавек... Трыніць па ім аер...
Як не хапае мне яго цяпер!

ну, працягваў бацькаву справу. У гэтым і ёсць найвялікшы сэнс жыцця. Дзед — бацька — сын — унук — гэта і ёсць тыя прыступкі, па якіх падымаецца ўверх, набіраецца сілы і моцы, розуму і дабрны, грамадства. Паруш гэтую лесвіцу, і з грукатам нізрынецца яно ўніз, і тым, хто будзе зноў ладзіць прыступкі, дасца гэта не лёгка. І воль яна бацька, што сыны пойдучы па бацькавай дарозе, — значыць, мы будзем скора, можа, ужо стаім, на падгнілай прыступцы, воль воль яна хрусне, і пачнём падаць, а можа, ляцім ужо... ляцім уніз, як замерзлая ў палёце птушка.

Што ж гэта за свет такі?
Сыны яе, — адзін служыў у арміі, а другі тансама быў амаль ужо дарослым, калі можна называць дарослым у нас чалавека, які скончыў сярэдняю школу і чакае прызыву. Ён працаваў часова на заводзе. І воль яна, як раней мужа, чакае яго з работы. Усё пазірае і пазірае ў той бок, але без таго хвалявання, якое заўсёды было раней.

Здаецца, сядзіць спакойна, упэўнена: хлопец яе харошы. Хваліць яго, радуецца... І воль убачыла — ідзе, хістаецца, сцяжына ў два рады шырокіх дарожных пліт яму вузкая, і ён, бы хто раптам тузанае ўбок, узбіваецца на абочыну, на траву. Вачам не паверыла: усхапілася, руку да лоба казырком прыставіла, каб сонца не засціла, пазнала, мусіць, — сапраўды ён. Села, рукі бездапаможна ўпалі на падол, потым усхапіліся, закрылі твар, вочы, каб не бачыць гэтага жаху. Потым адхапіла іх, зірнула на мяне вачыма вар'яцкі, распачна, страхотліва. А ён спатыкнуўся і, хапаючыся за паветра, падаў на газон.

Яна войкнула, не голасам, а збалелым глыбокім сваім нутром (я гэта адчула), падхапілася і пабегла яму на-сустрач...

Можа, я памылілася. Ці масковачка гэта? Чаго, каб хто спытаў, чорная сініца прыляцела ў горад? Яна ж жыўе ў яловых лясках, альбо там, дзе хоць зрэдку растуць елкі, корміцца іх насеннем. А тут, у нас, адна была елачка, стаяла, падхапіўшы спаднічку, прыгажунька ля трамвайнага калыца. Ды і тую нехта ссек пад Новы год. Як шкода было яе, увесь вечар упоцёмках тады я хадзіла па вуліцы, міжволі заглядвала ў вокны, дзе ўжо рыхтаваліся да свята.

І воль зараз гэта масковачка. Як жа жыць ёй тут без елак? І чаму, з якой нагоды мне ўспомнілася тая жанчына? Якая сувязь між ёю і гэтай птушачкай? Можа, яна памерла, — пранізала жахліва нават вар'яцкая думка. Гаварыла ж «Гэтага я не вынесу». Можа, яна памерла і душа яе гэтай маленькай птушачкай-маскоўкай у чорнай хустачцы з яловых нетраў прылятае сюды па незразумелай, мусіць, і самой звычайнай прылятае да віннай лаўкі і спачатку лагодна ўгаворвае тых, хто стаіць пад прысадамі, чакае адкрыцця: цфю-пі-ці, цфю-пі-ці, цфю-пі-ці. Але ніхто не звяртае на яе ўвагі, хоць бы адзін адышоўся, і яна пачынае крычаць: ці-пі-ці! ці-пі-ці! ці-пі-ці! Калі ж гэта не дзейнічае, не даймае нікога, чуюцца яе апошні распачны крык: пі-ці-цой!

Яна зрываецца з голля вішні і стрымгалоў імчыцца прэч — прасачыла яе шлях: некуды на высечаны сонцам Севастопальскі парк, які аддзяляе, ці злучае, як тут сказаць, вуліцу Якуба Коласа з Зялёным Лугам. Там, далей за гарадам і ёсць, мусіць, яе дом дзе-небудзь на бараўлянскай стромкай яліне. Ці спыніцца перадыхнуць, калі гэта сапраўды яе душа, на якімсьці маладым дрэве ў нашым мікрааэне між першых шэрых дамоў.

Госпадзі, даруй мне думку пра смерць гэтай жанчыны, што ў галаву тлумам убілася, а ў сэрца — скрухай і трывогай! Калі ж яна жывая, — няхай бы так і было, — я ёй не магу нашкодзіць, бо нават імя яе ні разу не называла. Ці мала што здасца, бывае... Але выкінуць з галавы гэта стала немагчыма: і раз, і другі я чула, як сварыцца ля гарэлачнага масковачка, і зноў успаміналася яна, тая жанчына...

Сонца набірала сілу, і знаку не засталася ад зімы. Веснавы блакітны цёплы дождж вымачыў чыста зямлю, а вецер у меру падсушыў, і пайшла ў рост трава, раскінулі шатры зялёных крон дрэвы. Тут зранку правілі свае веснавыя канцэрты птушкі. І я лавіла і не чула сярэд гэтага рознагалосся голасу масковачкі. І зноў лёгка кранала сэрца трывога, ужо за яе, за маленькую шэра-аліўкавую птушку. Сovesцілася за свае зімовыя доммыслы. Што за глупства найшло. Воль пайду зараз цёплым сонечным надвечоркам, праз парк, міну вуліцу Славінскага, і сцэжкай да дома, дзе некалі сама жы-

ла... Яна там, сядзіць на лавачцы ля пад'езда — чакае з работы сына...

І пайшла. Праз парк, поўны птушынага гоману, праз ціхую ўтульную вуліцу — дарогу, што разразае яго на два акраіны, дзе зрэдку адно праімчыць стралою тралейбус, прастануючы шлях. Як выраслі дрэвы ў двары. Нядаўна яшчэ дрэвы былі падлеткамі, як і нашы дзеці. Воль і яе пад'езд...

Разросшыся ў палісадніку, утульна агарнулі лаўку кусты. Хораша, цёпла тут сядзець. Але лаўка пустая... Значыць, яна яшчэ не выйшла, недзе ўходжаецца ў кватэры. Я прысела. Стала чакаць... Сядзела пэўна з гадзіну. Забегалі ў пад'езд і выбягалі дзеці, імкліва і павольна ішлі дадому мужчыны, жанчыны — усе з сумкамі, наўючанья, абцяжараныя торбачкамі, пакункамі і мяшчэнкамі. Туды сюды, з пад'езда — у пад'езд адно лапаюць дзверы. І нікому ніякай справы, хто і чаго тут сядзіць. Многіх я ведала ў твар, ды і яны, мусіць, помнілі мяне. Бывае, каторы запавольць крок, нібы ўспамінаючы, дзе бачыў (аптэкарка, можа, магазіншчыца... знаёмы як бы твар), нават разгубленасць прамільгне (ці вітацца?) і вусны ва-рухнуцца і, спужаўшыся, замруць, як у нямым кіно.

Горад, горад... Ты робіш нас бязлікімі, бязыменнымі ў сваім бясконцым вірлівым натоўпе. Цьмянымі адбіткамі ў глыбокіх люстэрках тваіх палацаў і магазінаў, цэнямі і прывідамі цякучых вуліц і маўклівых плошчаў...

Не, усё-такі адна запынілася і сумкі паставіла на краёчак лаўкі, як некалі я.

— О, госпадзі, — сказала яна, стомлена і крыху ўсхвалявана, — зданькі мне ўжо здаюцца. Здалёнку убачыла вас і падумала: Яніна сядзіць, знячэку чуць сумку не ўпусціла.

Гэтае яе «знячэўку» перадалася бяззлівай, трывожнай здагадкай і мне, але толькі вачамі, маўклівым пытаннем я ці не выказала яе.

— Бывала, ідзе — яна сядзіць. І вы ж, ведаеце...

Я толькі памкнулася адказаць на яе ці то няпэўнае пытанне, ці пацверджанне. А яна:

— Я ж помню вас. Часта да яе падыходзілі... А дак вы не жывяце тут...

— Што ж з Янінай? — папытала трывожна, прадчуваючы бяду. (Цяпер толькі я назвала яе па імені).

Жанчына паціснула плячамі:

— Усякае гавораць, хто што... Відаць, у галаву вельмі ўзяла. Спачатку гэтак са старэйшым яе...

— Што?

— Прывезлі яго адтуль з Афганістана, у цынкавай скрынцы. Воттакечкай... Не глушу, а ён жа хлопец быў, — яна падняла руку ўгору. — Як не ў сабе зрабілася... глухая, нямая. Потым Павел (Пашка зваў яна яго), дзякаваць богу, з арміі вярнуўся, працаваць стаў, харошы быў хлопец. А потым гэта яго, як атамная ўзарвалася, бралі на работы туды, адзін раз і другі... Там, гавораць, ім піць дазвалялі, нават як бы гаварылі, што не захварэеш, як гарэлку ўжываць-меш. Дак яны, гаварыў, у маснах усе, а як вып'юць, гэтыя маскі далоў. І вярнуўся ён нічога спярша і па той хваробе — там трохі нібы надыхаўся нечага, але толькі казалі ўрачы, каб дзяцей пакулі што, гады два-тры, не меў. Але другая бяда — гарэлка. Ён там у яе такі добра ўцягнуўся... А ведаеце, як яна да гэтага...

— І што ж з Янінай?

— Не ведаю, што-то было... Можа, вецер... Такі ж вецер быў усчаўся.

І я не чую. Я адчуваю. Я бачу, што дзеецца з Янінай. Як сядзіць яна, шые, шые гэтыя бясконцыя каляныя рукавіцы, зарубае прасціны, насоўкі... І думае, думае, думкі віруюць і сэрца поўніцца гарачынёю, цесна яму, так хочацца з некім пагаварыць за-раз жа, выліць боль, што апальвае грудзі... Зараз жа, неадкладна. (Так бывае і са мною, пішу, пішу ноччу, каб сказаць заўтра людзям пра тое, што баліць, сёння, зараз. А аказваецца, гэта можна зрабіць праз гады, усюды чарга, нават на слова, асабліва друкаванае. І гадамі пяць сэрца гэты боль, перагарае, а з ім і нейкая частінка майго сэрца адмірае, калі чую свае запозненыя словы, калі праз гады яны вяртаюцца да мяне глухімі рэхам). Трэба цяпер, неадкладна, Яніна ідзе да людзей, шукае іх у стылых дварах, наскрозь пранізаных халоднымі скразнымі вятрамі, што нясцца над шэрай, скаванай ужо маразамі зямлёй, цвёрдай і гулкай, як бу-бен. Яна чуе свае крокі, яны аддаюцца ззаду. І ёй здаецца — ідзе-такі нехта. Азіраецца. Не. Дзе ж людзі? З кім пагаварыць, каму раскажаць... І тыя, што сустракаюцца, захінаюцца ад ветру, ад яе, настаўляюць каўняры, нацягваюць шапкі на вушы. І

Пашка яе не разумее, даўно не разумее, адмахваецца, як яны. І тое, што яна яму гаворыць, як у сцяну, не даходзіць, не кранае. Ага, яна разумее, людзі пахаваліся, кожны ў сваю нару, плячору, шпакоўню, што ў каго... Яны не бачаць яе, не чуюць... Калі ж падняцца высока... стаць, — яна падмае ўверх галаву, — туды стаць? Каб вышэй, каб усе бачылі... Яе абступаюць адно няціпавярховыя шэрыя ад вольсеньскай вільгаці дамы, — стаць на дах... і сказаць ім...

Воль яна ўзбіраецца на апошні паверх, праз люк выходзіць на чорны прасмолены дах. Цёмная і прама, як статуя, як прывід на рваным экране шэрага неба стаіць і адно махае сцягнутай з галавы хусцінкай, кіла, зывае людзей. Адзін, другі, трэці заўважыў... Мусіць, радасна ёй, — людзі, людзі ідуць... А яны, устрывожаныя, зацікаўленыя, сапраўды выходзяць на двор, вунь ужо велікаватая купка, яшчэ і яшчэ сцякаюцца: адны стаяць, галовы пазадзіралі, іншыя ж нешта мітусяцца. Пара, пара сказаць ім. Спачатку сама не чуе свайго голасу, бо густы, як пчаліны, гуд падмаецца хваліць зямлі. І яна пачынае спачатку — і грамчэй: «Людзі... Людзі мае добрыя! Азірніцеся, прыгледзьцеся, як мы жывём... Сляпы вядзе сляпога... А мы сядзім за кратамі свайго страху і маўчым. Назіраем, чакаем. Няма сілы болей!»

Бачу ўскінутыя ў распачы рукі, толькі вецер трэпле ражкі касыні, вырывае яе з рук, — потым яна апускае іх, падыходзіць бліжэй да самага краёчку даху, нахіляецца:

«Не ў бога прашу літасці, у вас. Зірніце: яны забіваюць і труцяць нашых дзяцей! Не пабаюся сказаць і правіцелям: ганьба, калі гінуць прыгожыя і маладыя, тыя, каму жыць! Ганьба і вам, вам усім, людзі, калі вы дазваляеце!.. Прэч адсюль! Не хачу бачыць вас! — Потым яна, нібы аду-моўваецца, збялася, мусіць, што разыдуцца і зноў не будзе іх, крўнула: «Людзі, трэба ўсё спачатку!»

Якраз пад'язджала, толькі ціха, без прарэзлівых сігналаў чырвоная пажарная машына, разразаючы натоўп, вірыў міліцэйскі «жыгулёнак» з сіняй шышкай на версе...

І тут узняўся той вецер, цёмны, густы вецер, бы вядзіны, чорны птах, усхапіў яе пад крыло, і разам паляцелі яны да зямлі...

— Воль тут во, на мёрзлай, бяздушнай, як камень, зямлі і ляжала яна...

Я ачынаюся, пачуўшы жывы голас майё субяседніцы, пазіраю туды, куды яна ўказвае, але бачу толькі невялічкую градку сярод кустоў пад вокнамі дома, на якой гарыць зыркым агнём календула.

— Усе мы, як анямелі. Ціха-ціха было хвіліны тры, ці, можа, чакалі, што яна ўстане, голас падасць, але раптам з кустоў выпыхнула птушачка...

— Якая птушачка? — мае пытанне гучыць недарэчна. Я разумее па яе насцярожаным, калі не падазроным, поглядзе.

— Маленькая, шэранькая, з чорным, ага з чорным, птушачка. Тады ўжо людзі сталі падыходзіць. Але... — яна змоўкала.

І тут жа заспяшалася, стала хапаць сумкі, патупала ў пад'езд, на хаду кінуўшы мне:

— Павел ідзе...

Воль ён набліжаецца дрогкая, — ногі, відно, як чужыя, — хадою. Смурый, губы сцятыя, вочы заостраныя.

— Павел, гавару я, — прысядзь...

це. Ён, крышку ашаломлены, пазірае шырока, бы яшчэ не дайшло, можа, правярае, ці да яго, але садзіцца. Ад яго салёна і рыбна нясе пёўню, забягалаўкай, што зноў нядаўна адчынілі «па шматлікіх просьбах працоўных».

— Павел, я ведала т... вашу маму...

Як жа ён насцярожана і падазрона звужае вочы.

І ў гэты час, ажно я схамянулася і сціхла, падняла галаву, над намі з голля ладнай рабіны, пачулася знаёмае. «Пі-ці, пі-ці-цой, пі-ці, пі-ці-цой!»

— Што вы ўсе лезеце, вучыце? — злосна сказаў ён. Зірнуў і на дрэва. Замахнуўся, папусціў нечым, што было ў яго ў руцэ, туды, у крону рабіны.

...Я ішла, нібы з заплюшчанымі вачамі: ні дарогі, ні людзей не бачыла. Думала, думала, што ж хацела сказаць яшчэ Яніна. Спачатку... Спачатку... Што ж нам трэба спачатку? Можа, вучыцца жыць? Вучыць людзей разумець, што чорнае — гэта чорнае, а белае — белае, што дзіця трэба шкадаваць, жанчыну — любіць, мужчыну — паважаць... Многа, многа гэтых азоў, якія трэба спасцігаць намі спачатку, як упершыню, нанава...

Віншуем!

ДУШЫ ПРЫГОЖЫЯ ПАМКНЕННІ...

Народнай артыстыцы РСФСР Веры РЭДЛІХ—95

Гаворачы пра дарагога сэрцу чалавека, менш за ўсё хочацца ісці па храналагічных прыступках. Цягну на нейкія абстрактныя, але кожнаму з нас да болю блізкія паняцці, такія, як дабрныя, здольнасць спачуваць, у рэшце рэшт, інтэлігентнасць...

Невыпадкава ўсё часцей мы сталі звяртацца — у перадачах, артыкулах, мастацкіх творах — да асоб духоўнага сану. Гэта не даніна модзе, а вынік шматгадовага вынішчэння ў чалавечым чалавечы — духоўнасці, душэўнасці. Як ні крыўдна, даводзіцца канстатаваць, што многія з нас і не супраціўляліся такому вынішчэнню. І рэдкія людзі захавалі ў сабе гэтыя «рэлігавыя» цяпер якасці. У сваім жыцці, прызнаюся, я ведаю няшмат людзей па-сапраўднаму духоўных і інтэлігентных, для якіх гэтыя паняцці заключаліся не толькі ў адукацыі, эрудыцыі, таленце... Няшмат. Але яны былі, ёсць. Адна з іх — Вера Паўлаўна Рэдліх.

Яна прыйшла ў наш тэатр з вялікім багажом ведаў і вопыту: вучылася ў К. С. Станіслаўскага, сябралава з А. Тарасавай, добра ведала М. Прудкіна... Але гэта ўсё прыватнасці. Каб вызначыць чалавечую і творчую сутнасць Веры Паўлаўны, трэба зразумець атмасферу, у якой яна фарміравалася як мастак, творца, асоба. 20-я гады. Уздым творчых здольнасцей, вялікія перамены ў культурным жыцці краіны, новыя імёны легендарных цяпер людзей, якія сталі ля вытокаў савецкага мастацтва, у тым ліку тэатральнага... І вось у гэты найцікавейшы час адбылася станаўленне Рэдліх, спаткаўся як актрысы, потым — як рэжысёра.

Кожны чалавек міжволі нясе ў сваім характары пэўныя рысы свайго часу, эпохі. Не кожны перыяд, аднак, здолею ахарактарызаваць такімі адметнымі агульнымі рысамі. Але, на мой погляд, 20-я і... 60-я — менавіта такія. І хоць паміж імі таксама цэлая эпоха, Вера Паўлаўна — паўнапраўны прадстаўнік і аднаго, і другога. Часта ў мяне падсвядома ўзнікае паралель: Рэдліх і 20-я — гэта яе прага ствараць, яе ўладнасць і ўпартасць у працы і ў той жа час — пільная ўвага да асобы і... душэўная раманіскасць. Рэдліх і 60-я. Менавіта ў гэты час з'явілася яна ў Рускаім тэатры БССР, прыйшла ўжо сталым рэжысёрам (узляц хача б яе праца ў «Чырвоным фанеле», які называлі «новасібірскім МХАТам»). Але па духу Вера Паўлаўна вельмі паходзіла на тых маладых людзей, якіх называюць цяпер «шасцідзесятнікамі». Падобства выяўлялася ва ўсім — у яе энтузіязме, шчырасці, веры ў самае лепшае, што ёсць у чалавеку, у здольнасці гэта лепшае знайсці і развіць.

...Наша першая, так бы мовіць, дзелавая сустрэча адбылася ў час працы над спектаклем «12-я гадзіна» А. Арбузава. Ізноў 20-я гады. Перыяд нэпа. Мой герой Рэмка Безянух — даволі складаная натура, чалавек, улюблены ў святую ідэю рэвалюцыі, які да адчаю не прымае нэпманаў. Разам з тым нішто чалавечы для яго не чужое: ён без надзеі закаханы ў дзяўчыну... Вера Паўлаўна пранікліва адчувала напружанне драматычнага твора, супярэчнасці характараў, імкнулася стварыць дзейства, у якім усё гэтыя супярэчнасці і адметныя рысы эпохі праявіліся б выразна, эмацыянальна, недзе з болам, недзе з сумненнямі.

Ужо ў працэсе работы над спектаклем мы заўважылі (яшчэ не ведаўшы добра адметнасцей яе асобы), што Рэдліх прагна ўхоплівае кожны момант, які служыць менавіта раскрыццю чалавечых якасцей персанажа. Як пільна сачыла за намі Вера Паўлаўна ў такіх моманты! І як шчыра — гучна, без комплексаў — смяялася, калі ёй падабалася, як акцёр увасабляе яе задуму...

Потым быў наш сумесны спектакль «Паварот ключа» чэшскага драматурга М. Кундзэры, потым — адна з маіх любімых работ — у «Антоніі і Клеопатры» У. Шэкспіра. А. Карсаноўскі і Ю. Сідараў у ролі Цэзара, А. Клімава — Клеопатра... Нам хацелася данесці са сцэны думкі пра тое, як людзі ў кругабегу паўсядзённых клопатаў — палітыка, войны — топчучы самае прыгожае пачуццё — каханне. Так вызначыла нашу задачу рэжысёр. Мой Антоній — чалавек і палкаводзец больш эмацыянальна, чым мудры, адсюль яго ўнутраныя супярэчнасці, памылкі і ўдачы... Гісторыя кахання Антонія і Клеопатры ў вярхалей войнаў і палітычных інтрыг, здаецца мне, была блізкай Рэдліх па сутнасці: зноў і зноў яна імкнулася выявіць багацце чалавечай натуры, духоўную вышыню людзей, здольных на вялікае пачуццё...

Існуе нягласнае дзяленне рэжысуры (як і настаўніцтва, лектарства і г. л.) на звычайную (мужчынскую) і... дамскую. Дык вось, нягледзячы на мяккасць Веры Паўлаўны, яе цягу да душэўнасці, яна ні ў якім разе не «дамскі» рэжысёр. У акцёраў даволі часта праяўляецца супярэчнасць: дай яму мала — не хоча, дай многа — не можа. Вера Паўлаўна, непрымірмая і жорсткая ў гэтых адносінах, заўсёды бачыць, на што здольны акцёр, імкнецца выцягнуць з яго ўсё да апошняга. Калі ж не — прабач...

Амаль адразу па прыходзе ў тэатр Рэдліх стварыла вакол сябе нейкую дзіўную аэру, у якой хацелася і гаварыць цішэй, і ўсміхацца адзін аднаму. Яна часам здзіўляла, часам раздражняла: ёй гаварылі, што яе пропаведзі пра дабро чалавечыя — пустыя словы, што з адным дабром нічога не дасягнеш, яно ўвогуле павінна быць з кулакамі. Але яна стаяла на сваім. І да яе цягнуліся людзі. Быццам само сабой склалася так, што вечарамі мы сталі збірацца дома ў Веры Паўлаўны. Такія сустрэчы за гасцінным сталом гасцінных гаспадароў надароўца і цяпер (не так часта, праўда, як хацелася б). Гэта былі «вечарынікі», падобныя на тыя «творчыя зборышчы» 20-х, пра якія цяпер можна толькі прычытаць, паглядзець у фільме. Мы чыталі вершы і прозу, спрачаліся наконт таго, што адбываецца ў свеце, знаёміліся з Левітанам, Пікасам: уявіце сабе — у Рэдліх не толькі былі арыгіналы работ вялікіх мастакоў, яна магла з заінтарэсам майстэрствам раскажаць аб іх многае...

За час сумеснай працы можна было зразумець і «вывучыць» манеру яе работы з акцёрамі, ды і сутнасць яе творчай дзейнасці ўвогуле. Таму ні для мяне, ні для маіх калег не было нечаканасцю рашэнне Веры Паўлаўны выкладаць у тэатральна-мастацкім інстытуце: яна — прыроджаны рэжысёр, педагог, які фарміруе характары.

Аднак Рэдліх прабывала ў нашым калектыве толькі пяць гадоў: па пэўных прычынах яна пакінула тэатр і прывяла сябе цалкам выкладчыцкай дзейнасці. А за такі кароткі тэрмін ёй цяжка было духоўна сфарміраваць, згуртаваць наш супярэчлівы ў многіх адносінах калектыв. Ёй бы гэта ўдалося...

Але і цяпер — праз трыццаць з лішнім гадоў пасля работы ў нашым тэатры — Вера Паўлаўна не забывае нас, як і мы яе. Прыемна, што гэты чалавек да сённяшняга дня захаваў у сабе «душы прыгожыя памкненні». І вельмі хочацца, каб нашы з ёй сустрэчы яшчэ доўга былі традыцыйнымі, бо кожная з іх — сапраўдны адукацыйны ў наш час безгляднага бегу міма адзін аднаго.

Расціслаў ЯНКОЎСКІ, народны артыст СССР.

Артыкулам галоўнага рэдактара ўпраўлення мастацтваў Міністэрства культуры БССР В. Валадзько мы працягваем размову пра надзённыя праблемы музычнай сцэны рэспублікі, прынамсі, пра самабытнае рэпертуарнае аб-

лічча нашага тэатра оперы і балета. Нагадаем, што гаворка пра гэтыя праблемы ішла ў публікацыях «ЛіМа» за мінулы год (гл. нумары за 12.02., 16.09., 28.10.88 г.).

ПРАВЫ, АБАВЯЗКІ І...

Колькі слоў пра ўзаемадачыненні кампазітараў з музычным тэатрам

СЕННЯ сярод работнікаў культуры і мастацтва рэспублікі, пэўна, мала можна знайсці такіх людзей, якія калі не публічна, то хоць бы для сябе не вызначылі б уласнага стаўлення да праблем адраджэння нашай нацыянальнай культуры. Калі гэтага з кімсьці пакуль не адбылося, дык не сёння — заўтра жыццё прымусяць кожнага з нас даць на гэта свой адказ.

Адной з надзённых была і застаецца для нас праблема: музычны тэатр і нацыянальны рэпертуар. Мала таго, яна набывае зараз усё большую вастрыню. І таму некаторыя грані гэтай праблемы мне хацелася б тут закрануць.

Мяркую, што любы твор музыкі або драматургіі, любога аўтара, пра любы народ, калі гэта твор увасоблены на сцэне беларускага тэатра, — ёсць з'ява беларускай культуры. Гэта, здаецца, бяспрэчная ісціна, але, думаю, не лішне будзе пра яе час ад часу згадваць. Дык вось, калі на музычнай сцэне Мінска ідзе, скажам, балет Я. Глебава «Ціль Уленшпільгель» або музычная камедыя

«Дзяніс Давыдаў» А. Мдзівані, — гэта самае што ні ёсць з'ява беларускай культуры. Тым больш, аўтары — нашы беларускія кампазітары. Шкада толькі, што, да прыкладу, «Дзяніс Давыдаў» як з'ява беларускай культуры гучыць у Мінску на рускай мове. Бо адразу ж на думку прыходзіць яшчэ адна бяспрэчная ісціна: у нацыянальнай культуры мова — першааснова ўсяго. І ўзнікае заканамернае пытанне...

Як адказаць на яго гледзям? Вытлумачэнне, што твор увасоблены на рускай мове таму, што яго заказчыкам было Міністэрства культуры РСФСР, гледачоў наўрад ці задаволіць. Можна ўзнікнуць новае пытанне: чаму, маўляў, калі за работу над тым творам узяліся ўжо мінскія артысты, наша, беларускае міністэрства дапусціла недагляд наконт мовы спектакля?

Так, Мінкульт БССР недагледзеў. Ну, а што ж самі творцы? Для іх, значыць, усё роўна, што, дзе, як і на якой мове — толькі б іхняе тварэнне пастаўлена было? Мінкульт жа існуе не для таго, каб паста-

яна ўказаць тэатру і творцам, «як трэба рабіць мастацтва».

Яшчэ адно пытанне: тэма! Хто ж будзе аспрэчваць, што выбар яе — святае права аўтара? Гэта — аксіёма. Думаю, можна і трэба беларускім аўтарам шукаць натхнення ў творчасці А. Сент-Экзюперы, Б. Брэхта ці, скажам, М. Булгакава. Слушна гаварыць пра гэта ў «ЛіМе» і Я. Глебаў (28 кастрычніка 1988 г.). Так, вось і П. Чайкоўскі напісаў «Італьянскае капрыччы» і многае іншае, не забыўшыся, праўда, звярнуцца да «Яўгенія Анегіна», «Пікавай дамы»...

Словам, выбар тэмы — гэта права аўтара. Ды, відаць, апроч правоў, ёсць яшчэ і абавязкі творцы перад грамадствам, перад народам, да якога ён належыць, сярод якога жыве і працуе. Гэтыя абавязкі аднолькава датычаць і маладых, і карыфеяў, адзначаных, акрамя ўсяго, яшчэ і ганаровым званнем «народны»!

Перад намі зараз усё больш раскрываецца прыхаваны ў колішнія часы лёс беларускага народа — ад гісторыі, скажам,

Ад якой печкі танцаваць?

3 «круглага стала» па праблемах захавання і развіцця народнай харэаграфіі

ЧАТЫРЫ ДНІ спецыялісты з розных рэспублік нашай краіны знаёміліся з народнай беларускай харэаграфіяй, вывучалі дзейнасць галіновай навукова-даследчай лабараторыі беларускай танцавальнай творчасці, якая існуе пры Мінскім інстытуце культуры, Лабараторыі гэтага цікавага тым, што ў яе фондах захоўваюцца фальклорныя кіна-, відэа- і фотаматэрыялы, сабраныя ў розных кутках Беларусі. Вучоныя, якія ўдзельнічалі ў рабоце ўсесаюзнай творчай майстэрні «Захаванне і развіццё беларускай народнай харэаграфіі», убачылі выступленні харэаграфічных калектываў рэспублікі, работы студэнтаў харэаграфічнага аддзялення Мінскага інстытута культуры, дзіцячых ансамбляў гарадской школы мастацтваў «Унучыкі» і Палаца культуры чыгуначнікаў «Праўнікі». Так што ўражанні ў харэаграфію хапала, і тыя, хто прыйшоў у рэспубліканскі Дом кіно на пасяджэнне «круглага стала», памойму, не пашкадавалі. Няхай абмеркаванне, якое адбылося тут, і не спраўдзіла ўсіх нашых надзей, бо не адказала на многія важныя пытанні (пра гэта скажам далей), але яно бяспрэчна вылучалася атмасферай нераўнадушша да лёсу народнай харэаграфіі.

ШТО У НАС адбываецца з народнай харэаграфіяй? Які ў нас фальклор? Аўтэнтычны? Стылізаваны? А калі завастрыць пытанне яшчэ больш: ці патрэбна наогул нам народная харэаграфія? «Яўна правакацыйнае пытанне, — адкажа нехта. — Вядома, выснова тут адна: народ-

ныя традыцыі мы зберагаем з усіх сіл».

«Такі стэрэатыпны адказ мы чуюм некалькі дзесяцігоддзяў, — не пагодзіцца кампетэнтны апанент-фалькларыст. — Чаму ж тады катастрофічная сітуацыя склалася ў народнай харэаграфіі? Штануем фальклор? Чаму ж не ствараць таварыства харэаграфію, пра якое гаворым гадамі?»

Балетмайстар Белдзяржфілармоніі М. Дудчанка, напрыклад, зазначыў, што ў Францыі існуе Парыжская акадэмія танца, а што падобнае маем мы? Як ні дзіўна, але нікому не баліць галава за тое, што ў СССР пражывае больш як сто нацый і народнасцей, і культуры малых этнічных груп нівеліруюцца. Знікаюць або апынуліся на мяжы знічнення тыя народныя танцавальныя скарбы, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне. Мы не шануем свае надры: артыст ансамбля танца атрымлівае прыкладна 140 рублёў у месяц, пасля 20 год работы ён пакідае сцэну, і тут нікога не хвалюе, што ён і дзе робіць, ці перадае свой вопыт работы маладому пакаленню.

Крыўдна пра гэта гаварыць, але так павялося, што ў працэсе развіцця нашай культуры набірліся дзесяткі, сотні праблем, пра якія мы ведаем, рэгулярна гаворым пра іх на розных узроўнях, але практычна нічога ад гэтага не мяняецца. Між тым, праблем з гадамі ўсё большае.

Нельга назваць адносіны да народнай творчасці па дзяржаўнаму мудрымі, гаварыць, напрыклад, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага ансамбля танца Марыйскай АССР М. Мурашка, калі за 70 гадоў народная харэаграфія страціла народныя рысы, у выніку утылітарнага падыходу яна стала уніфікаванай і не цікавай. Адсутнічае прадуманая і цэласная сістэма харэаграфічнага выхавання і

навучання. Для танцавальных калектываў усёй Расіі харэаграфію рыхтуюць... у адным Варонежскім вучылішчы. У выніку сёння шмат вядомых танцавальных калектываў Расіі засталіся без харэаграфію.

На думку мастацкага кіраўніка дзіцячага харэаграфічнага калектыву «Мульцік» з Мінска Б. Асмалоўскага, гэты жанр мастацтва знаходзіцца на задворках. Усе быццам галасуюць за народную харэаграфію, але школам дзіцячых харэаграфічных ансамбляў не трэба, органам культуры такія калектывы неабходны толькі для таго, каб паказваць іх са сцэны ў час розных святочных канцэртаў, пасля чаго на калектывы забываюць.

Народны фальклор знікае на вачах, і святы доўг калектываў, якія паклалі ў аснову свайго рэпертуару аўтэнтычны фальклор, захаваць хоць тое, што дайшло да нас. Трэба прызнаць, адзначалася на сустрэчы, што і той фальклор, які застаўся ў запісах, далёка не чысты, яго прычэсвалі пры запісе як хто мог.

Мы часта любім паўтараць, што фальклор — гэта душа народа. Калі няма фальклору, калі душа чалавечай нівеліруецца, а родная мова, якая страціла практычнае прымяненне, разам з фальклорам выкарыстоўваецца ў народзе толькі для аздаблення, то гэта ўжо трагедыя для любога народа. Практычна ўсе пасляваенныя дзесяцігоддзі Беларусь спыталася пераканаць народы свету ў жыццёвасці вульгарна-дагматычнай тэорыі аб зліцці нацыянальных моў і культур, мы здзіўлялі сваімі статыстычнымі дадзенымі па тэмпах росту вытворчасці іншых рэспублікі, і ў бегатні за рэкорднымі лічбамі мы гублялі ўсё роднае. Ішоў час, і ў мітуслівай пагоні за

Бюро ЦК КПБ абмеркавала на адным са ся- іх апошніх пасяджэнняў пытанне і прыняло пастанову аб стварэнні ў рэспубліцы «Кнігі памяці», у якую будуць занесены звесткі аб загінуўшых у баях за Радзіму, войнах, партызан- нах і падпольшчыках — урадженцах Беларусі, а таксама пахаваных на тэрыторыі рэспублікі патрыётна-прадстаўнічых іншых народаў і на- роднасцей СССР, аб мірных жыхарах, якія пад- вергліся варожаму тэрору.

Маецца на ўвазе, што «Кніга памяці», ства- рэнне якой мяркуецца ў асноўным завяршыць да 50-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялі- кой Айчынай вайне, будзе ўключаць сабой шмат- товую (прыкладна 130 кніг) гісторыка-даку- ментальную хроніку па кожным раёне і гора- дзе рэспублікі.

На пасяджэнні падкрэслівалася, што мера- прыемствы па зборы, абагульненні і апрацацы ўключаемых у «Кнігу памяці» звестак маюць вялікае грамадска-палітычнае і выхаваўчае значэнне. Гэта работа набывае характар усе-

народнага руху па стварэнні летапісу баявых і працоўных спраў насельніцтва кожнага раёна рэспублікі на ўсіх этапах яе гісторыі, ак- тыўна садзейнічае патрыятычнаму і інтэрнацы- нальнаму выхаванню працоўных, і перш за ўсё моладзі.

Бюро ЦК КПБ адзначыла плённую дзейнасць у гэтым напрамку калектыву выдавецтва «Бела- руская Савецкая Эцыклапедыя» імя П. Броўкі, многіх мясцовых партыйных, савецкіх і кам- сямольскіх органаў, ваенных камісарыятаў, ве- тэранаў вайны і працы, гісторыкаў, краязнаў- цаў, воінаў-інтэрнацыяналістаў, камсамольцаў, піянераў і школьнікаў.

Для каардынацыі работы па падрыхтоўцы і выданні «Кнігі памяці», зборы і праверцы ўклю- чаемых у яе матэрыялаў утворана рэспублікан- ская камісія пад старшынствам загадчыка ідэа- лагічнага аддзела ЦК Кампартыі Беларусі С. Я. Паўлава. Аналагічныя камісіі прызнана мэта- згодным стварыць пры абкомах, гаркомах і райкомах партыі.

Памятаць — значыць жыць

Кароткае, важнае слова «Памятаць». Унізе — падзагаловак «Шумілінскі раён», яшчэ крыху ніжэй — штык вінтоўкі, на якім палымнее чырвоны сцяг. Тут жа — плуг...

Кніга з такой вокладкай па- бачыла свет у выдавецтве «Бела- руская Савецкая Эцыклапедыя» імя Пётруса Броўкі ў 1985 годзе. Яна пачала пачатак выпуску гісторыка-дакументаль- ных хронік асобных раёнаў рэспублікі. Яна вытокаў гэтай важ- ной справы па аберажэнні для нашчадкаў усёго, што тычыцца гістарычнага мінулага краю і яго сённяшняга дня, сталі бы- лы першы сакратар Цэнтраль- нага Камітэта Кампартыі Бела- русі Пётр Міронавіч Машараў. Па яго ініцыятыве да яе былі падключаны партыйныя і са- вецкія работнікі, гісторыкі, кра- язнаўцы, пісьменнікі і журналі- сты. Адна з першых брыгад лі- таратараў — на жаль, яна ста- ла і апошняй — выехала туды ў Шумілінскі раён. Быў сабра- ны багаты матэрыял, які спач- тку публікаваўся на старон- ках часопіса «Маладосць», а пазней, разам з матэрыяламі, сабранымі раённымі актывіста- мі, увайшоў у кнігу «Памятаць».

Кніга мела поспех. Супрацоў- нікі выдавецтва «Беларуская Са- вецкая Эцыклапедыя» імя Пёт- руса Броўкі ў добрым саюзе з мясцовымі краязнаўцамі актыві- завалі сваю дзейнасць. Пачалі паступаць рукапісы наступных «хронік». Найбольш плёна пра- цавалі краязнаўцы ў Бярозаў- скім раёне, таму чарговай у згаданай серыі і стала кніга пра гэты куток Бацькаўшчыны.

Над гісторыка-дакументаль- ной хронікай працаваў вялікі калектыв аўтараў. З мясцовых энтузіястаў неабходна адзна- чыць у першую чаргу М. Сіко- рына, якога, на жаль, ужо ня- жа ў жыццях, а таксама рэдак- тара бярозаўскай раённай газе- ты «Міля камунізму» Я. Сяле- ну. Яны мала намаганняў пры- клалі і работнікі выдавецтва, найперш намеснік галоўнага рэ- дактара «БелСЭ» Аляксей Петраш- кевіч, загадчык рэдакцыі Георгій Міслюк, Зінаіда Каршанова, Фаіна Кітаева, Іван Камароў, Наталля Шаўрун, Любоў Драб- віч.

Я папрасіў Алясея Петрашке- віча прадставіць гэтую кні- гу чытачам «ЛіМ», раска- заў аб тым, як яна рыхтава- лася, якія матэрыялы ў ёй вы- кіліваюць найбольшую ціка- васць. Вось што ён расказаў:

— Па жанры «Памятаць» — гэта гісторыка-дакументальная хроніка, своеасаблівае жыццё- апісанне раёна, выяўленае праз асобы, падзеі, факты, даўней- шія і сённяшнія. Чытачы на- звалі гэту кнігу эмацыянальнай эцыклапедыяй. Бадай, падыдзе і такое вызначэнне — помнік, увасоблены ў радках. А колькі- кі гэта гісторыка-дакументаль- ная хроніка, усе матэрыялы, як правіла, і размяшчаюцца ў хра- налагічнай паслядоўнасці — ад сёвай мінуўшчыны да сучаснасці.

Уступнае слова — свайго ро- ду запрашэнне, усхваляваны маналог пра мясціны, аб якіх расказваецца. Гэта ці праяві- ны радкі, ці паэтычныя. У хроні- цы Бярозаўскага раёна — гэта верш Ніны Мацяш, працуды,

усхваляваны, напоўнены са- праўднай любоўю да малой ра- дзімы. Сярод аўтараў тома так- сама — Аляксей Рязанаў і Раіса Баравікова, Анатоль Казловіч і Віктар Супрунчук, Зінаіда Ду- дзюк і Мікола Трафімчук.

Дарэчы, на Бярозаўшчыне моцны літаратурны традыцыі, шмат гадоў пры раённай газе- тзе «Маяк камунізму» працуе лі- таратурнае аб'яднанне «Крыні- ца». Пра шлях, пройдзены ім, у артыкуле «Бярозаўскае «Крыні- ца» падрабязна расказвае бы- лы першы сакратар Бярозаў- скага райкома партыі, аўтар не- келькіх кніг П. Лебедзеў. У кні- зе змешчаны біяграфічныя звесткі пра некаторых аўтараў, якія нарадзіліся на Бярозаўшчы- не ці жылі там, у тым ліку і пра малавядомых. Ска- жам, А. Рязанаў у свой час у асабістым архіве рэдактара-вы- даўца часопіса «Калоссе» Янікі Шутовіча, што захоўваецца ў Вільнюсе ў яго сястры Веры Іосіфаўны Шутовіч, адшукаў ліст Андрэя Карповіча ў рэдак- цыю і чатыры яго вершы. Ака- залася, аўтар іх — паэт-сама- вул, які нарадзіўся ў вёсцы Малеч на Бярозаўшчыне. Пра гэтага аўтара, яго жыццё і творчасць расказвае Я. Сяле- ну ў нарысе «Вяртанне праз гады». Зацікаваць чытача і звесткі пра ўкраінскага рэвалюцыйнага па- ёта і празаіка Аляксандра Гаў- рылюка, які быў вязнем Бяро- за-Картузскага канцлагера, дзе напісаў асобны свае вершы, пачаў паэму «Песня з Бяроз», якую завяршыў пасля выхаду на волю. Гаўрылюк з'яўляецца таксама аўтарам апавесці «Бя- роза»...

А возьмем Юрку Пружанскага — таксама чалавека няпростага лёсу. Сапраўднае прозвішча яго — Альшэўскі Анатоль Адама- віч. Нарадзіўся ў 1904 годзе ў Бярозе-Картузскай, у 1919 годзе ўступіў у партыю, добраахвот- нікам пайшоў у Чырвоную Ар- мію, змагаўся за ўсталяванне Савецкай улады ў Палессі, з па- чатку 1925 года на падпольнай рабоце ў Заходняй Беларусі, ся- дзеў у турме, змог вырнуцца ў СССР. Жыццё трагічна абара- валося ў 1937 годзе. Пад прозві- шчам Юрка Пружанскі яго ве- далі таварышы па рэвалюцый- ным барацьбе. А яшчэ Альшэў- скі — выдатны публіцыст-пар- тыец.

Ну, ды гэта к слову. Кампа- зіцыйная ж будова кожнага то- ма «Памятаць» прыкладна ад- нолькавая. У асобных раздзелах вылучаны матэрыялы, якія рас- казваюць пра падзеі ад стара- даўнасці да Кастрычніка, далей — Вялікі Кастрычнік і бараць- ба за ўсталяванне Савецкай улады на тэрыторыі раёна, акрамя таго, у хроніках раёнаў былой Заходняй Беларусі ў асобны раздзел аб'яднаны матэ- рыялы, якія паказваюць бараць- бу за сацыяльнае і нацыяналь- нае разняволенне ва ўмовах бе- лапольскай акупацыі. Падра- бязна адлюстроўваюцца бараць- ба з нямецка-фашысцкімі за- хопнікамі, аднаўленне разбура- ных гітлераўцамі гаспадаркі. Апошні раздзел — сённяшняе жыццё.

Матэрыялы аб Вялікай Ай- чынай вайне ў кожным томе займаюць прыкладна палову аб'ёму. Гэта — і расказ пра найбольш значны падзеі на тэрыторыі раёна, пра дзейнасць камуністычнага і камсамольскага падполля і партызанскі рух (адлюстраваны непасрэдна ў нарысах, успамінах удзельні- каў барацьбы з фашызмам), і спісы тых, хто загінуў за нашу светлую будучыню. Прыводзяцца спісы — тысячы прозвішчаў — усіх загінуўшых удзельнікаў падполля, партызан, асоб, якія садзейнічалі падполлю і парты- занскаму руху, членаў іх сем'яў; воінаў-землякоў, якія загі- нулі на франтах, а таксама тых, хто загінуў, вызваляючы раён ад нямецка-фашысцкіх захоп- нікаў. Прозвішчы гэтых людзей у кнізе — калектывны помнік тым, пра каго павінны памя- тавы нашчадкі. Поруч — успа- міны блізкіх ім людзей, лісты саміх загінуўшых...

Для падрыхтоўкі спісаў былі выкарыстаны матэрыялы і ін- шыя дакументы партыйнага ар- хіва Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрыч- нійскага рэвалюцыйнага, вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і органаў дзяржаўнага кіравання СССР, Цэнтральнага дзяржаў- нага архіва Кастрычніцкай рэ- валюцыі і сацыялістычнага буд- уальніцтва БССР, Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці, Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна, Брэсцкага аб- ласнага краязнаўчага музея, Бярозаўскага гісторыка-рэвалю- цыйнага музея.

Дарэчы, адна цікавая дэталі. Калі пры падрыхтоўцы кнігі пра Бярозаўшчыну шмат дапа- мог мясцовы музей, дык пры напісанні шумілінскай «Памя- таць», наадварот, сама гэтая ра- бота стымулявала дзейнасць па стварэнні Шумілінскага кра- язнаўчага музея, у аснову якога і леглі многія матэрыялы кнігі. А ў Талачынскім раёне збор матэрыялаў для кнігі невыпад- кова супаў са зборам матэрыя- лаў і рэліквій для будучага му- зея.

Выкарыстаны таксама матэ- рыялы школьных музеяў і кутко- вай славы. Мы, выдавецкія ра- ботнікі, рады, што школьнікі збіраюць іх. Аднак хочацца пера- распаўняць, каб рэдкае здымкі, арыгіналы лістоў з фронту. Ін- шыя важныя гістарычныя да- кументы ваеннага часу яны не наклеівалі на планшэты, у аль- бомы. Тым самым дакументы страчваюцца для нашчадкаў, бо з гадамі жаўнеюць, становяцца невыразнымі.

Пошукавую работу, безумоў- на, трэба працягваць. Толькі адзін прыклад. У «Кнізе памя- таць» Бярозаўскага раёна зме- шчана невялікая карэспандэн- цыя «Легенда аб подзвігу».

Палкі 205-ай матарызаванай дывізіі, якой камандаваў пад- палкоўнік Кудзюраў, 23 чэрве- ня сорок першага года былі перакінуты на мяжу Бярозаў- скага і Кобрынскага раёнаў і каля шашы Брэст—Масква ўступілі ў няроўны бой з фа- шыстамі. Па сённяшні дзень ся- род мясцовага насельніцтва жы- ве нямае легенд аб подзвігу савецкіх абаронцаў. Згодна ад- ной, заслон чырвонаармейцаў, які прыкрываў асноўныя сілы, увес, акрамя камандзіра, загі- нуў. Тады за кулямёт лёг сам камандзір і, пакуль хапала па- тронаў, стрымліваў ворага. Фа- шысты ўзялі яго ў палон, далі сапёрную ланату і прымусілі капаць магілу. Афіцэр не ска- рыўся, ланатай разбіў галовы некалькім гітлераўцам. Фашы- сцкі камандзір, уражаны сме- ласцю, загадаў пахаваць яго з усімі воінскімі ўшанаваннямі. Пакуль што вядомы прозвішчы толькі двух з тых, хто знахо- дзіўся ў заслоне. Гэта — ка- мандзір заслона Мікалай Іва- навіч Новікаў і старшы сяр- жант Мікалай Буднікаў. Хаце- лася б, каб пошукі імянаў загі- нуўшых прадоўжылі мясцовыя следцы.

У Бярозаўскім раёне яшчэ ў жніўні 1971 года па рашэнні бю- ро райкома партыі была створа- на камісія «Подзвіг» на чале з тагачасным першым сакрата- ром Лебедзем. Перад гэтай камісіяй была пастаўлена зада- ча: праз архівы, апытанне мяс- цовага насельніцтва, выкары- стоўваючы перапіску, устано- віць імяны воінаў, партызан, падпольшчыкаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну на тэрыторыі раёна, каб у іх го- нар паставіць абеліск. У пошу- кавую работу ўключыліся не- толькі члены камісіі, але і пі- неры, камсамольцы многіх школ раёна.

Чаму падкрэсліваю гэта? Бо ўпэўнены, што быць ці не быць падобнай кнізе залежыць ад райкомаў партыі. У такіх камі- сіі ў раёнах павінны ўвайсці партыйныя і савецкія работні- кі, гісторыкі, журналісты, на- стаўнікі, прадстаўнікі грамад- скасці. Безумоўна, няблага бу- дзе, калі да гэтай важнай спра- вы падключыцца пісьменнікі, навукоўцы, якія нарадзіліся ў пэўным раёне. Калі камісія створана, наступны этап — сі- стэматызацыя матэрыялаў, што ёсць у раённых газетах, у збор- ніках дакументаў, у асабістых архівах і, вядома ж, у рэспуб- ліканскім і цэнтральным друку. Галоўнае ж — складаць спіс загінуўшых па сельсаветах, вёс- ках, улічваючы калектывны пахаванні. Пасля гэтага план- праспект рукапісу дасыласца ў выдавецтва «Беларуская Са- вецкая Эцыклапедыя».

Нядаўна з'явілася і трэцяя кніга. Гэта кніга пра маю род- ную Талачыншчыну. І супра- цюўнікі рэдакцыі гісторыка-да- кументальных хронік і асабі- ста вельмі ўдзячныя маім зем- лякам за запрашэнне на прэм'- еру кнігі, якая была наладжана ў раённым Доме культуры з удзелам прадстаўнікоў усіх па- каленняў. Самае дарагое, з чым мы пакідалі Талачыншчыну, гэта пацудзе, што наша работа патрэбна людзям, што яны ве- даюць ёй цану.

На падыходзе кніга «Памятаць» па Ляхавіцкім раёне. Зладзены ў набор рукапіс па Быхаўскім. На сталя ў рэдактараў матэры- ялы па Бешанковіцкім, на падыхо- дзе — рукапісы кніг па Лёз- ненскім і Верхнядзвінскім раё- нах.

Як бачна, найбольш Віцеб- шчына. І невыпадкова. Там над зборам матэрыялаў працуюць усе раёны пад добрым нагля- дам першага сакратара абкома КПБ Уладзіміра Віктаравіча Грыгор'ева. Так і хочацца пра- віць астатнім: рабіце, як ві- цябчане, рабіце лепш за іх... А карысць і духоўныя здабыткі будуць агульныя. Хто шануе гі- сторыю, той не памыляецца. А той, хто не паважае сваёй гі- сторыі, сваёй гістарычнай памя- ці, той не можа разлічваць на павагу іншых.

Запісаў
Аляксей МАРЦІНОВІЧ.

«ЛіМ» паведамляе

У музычным таварыстве БССР

На чарговым пасяджэнні прэ- зідыума праўлення Музычнага таварыства БССР абмяркувалася работа яго гарадскіх і раён- ных падраздзяленняў. Са сваімі паведамленнямі выступілі прадстаўнікі Мінскага, Брэсцка- га, Гродзенскага, Бабруйскага і Маладзечанскага гарадскіх ад- дзяленняў МТ БССР. У асноў- ным гаворка ішла пра стварэн- не пярвічных арганізацый, пра далучэнне музыкантаў да ак- тыўнай творчай, асветніцкай дзейнасці.

Адзначалася, што стварэнне пярвічных арганізацый МТ не паўсюль успрымаецца аднадуш- на і не паўсюдна праходзіць аднолькава паспяхова. Аднак аўтарытэт МТ паступова расце. Гэтаму садзейнічае актыўная прапагандысцкая, канцэртная, у тым ліку і дабрачынная, дзей- насць, удзел у арганізацыі фе- стывалю, конкурсаў.

Вострую дыскусію выклікаў факт даўдзнення фінансавых планаў самадзейным калектывам з боку дзяржаўных устаноў культуры і прафсаюзных орга- наў, што ставіць самадзейную творчасць на шлях камерцыза- цыі, а не задавальнення духоў- ных запатрабаванняў людзей, іх духоўных імкненняў. Адзнача- лася, што стаўна на сцэнічны вал і пратат супярэчыць самой сутнасці самадзейнай творчасці, яе прыродзе.

Былі таксама абмеркаваныя пытанні фінансавання творчай лабараторыі па фальклорнай харэаграфіі, удзелу ў рэспублі- канскім свяце духовай музыкі, ва Усесаюзным конкурсе выка- наўцаў польскай песні і іншых.

«Песня пра Зубра» — у Львове

Нядаўна па запрашэнні аб- ласнага аддзялення Саюза пісь- меннікаў Украіны ў Львове па- быў літаратурны тэатр, які не так даўно распачаў сваю працу пры мінскім Доме літара- тара. У канцэртнай зале «Ра- мантык» глядачам былі прапа- наваны фрагменты спектакля «Песня пра Зубра», пастаўлена- га рэжысёрам Уладзімірам Ма- тросавым паводле пазмы Міколы Гусоўскага (выканаўца галоўнай ролі — Аляксей Свістунювіч).

З уступным словам перад спектаклем выступіў член рады Таварыства маладых літара- тараў пры СП БССР прэзідэнт Міра- слаў Шайбан. Ён расказаў гі- сторыю напісання пазмы, пазна- міў глядачоў з асноўнымі мо- ментамі дзейнасці выдатнага па- ёта і дыпламата, аўтара пазмы Міколы Гусоўскага.

Спектанль «Песня пра Зубра» быў прыняты прыхільна і яшчэ раз даў, што сапраўдная лі- таратура не абмяжоўваецца ні геаграфічнай, ні часовай адле- гласцю.

М. КЛІМКОВІЧ.

Аб'ядналася эстрада

Дзеячы беларускай эстрады правялі ўстаноўчую канферэн- цыю і стварылі сваю прафесій- ную асацыяцыю пры Музычным таварыстве БССР.

— Наша асацыяцыя аб'яднала эстрадных выканаўцаў, крыты- каў, музыкантаў, педагогаў, творчых работнікаў, звязаных з музычным, размоўным, арыгі- нальным, танцавальным жанра- мі, — расказвае член праўлен- ня асацыяцыі, галоўны дыржор Дзяржаўнага канцэртнага арэстра Беларусі М. Фінберг. — Стаім мэтай і абарону пра- фесійных інтарэсаў майстроў эстрады. Задачы самыя разна- стайныя: арганізацыя творчых майстэрняў, дапамога канцэрт- ным арганізацыям і самадзей- насці, развіццё эстраднай аду- кацыі, арганізацыя конкурсаў, фестывалю, семінараў, выда- вецкай дзейнасці.

Старшынёй праўлення аса- цыяцыі эстрадных дзеячаў Бела- русі абраны народны артыст БССР Віктар Вульчыч.

Д. ПАДБЯРЭЗСКИ.

Камісіі па літаратурнай спадчыне

Утворана камісія па літара- турнай спадчыне Кастуся КІ- РЭЭНкі ў складзе: М. Ароча (старшыня), В. Акілава, К. Ка- мейша, Ал. Марціновіч, І. Ша- мякін, А. Шафарэнка (сакра- тар).

У камісію па літаратурнай спадчыне Яўгенія ЯНШЧЫЦ увайшлі: Д. Бугаў (старшыня), Г. Далідовіч, Н. Загорская, М. Кусянкоў, В. Патапчук (сак- ратар).

Вера БУЛАНДА

Вера Буланда нарадзілася ў 1955 годзе. Пасля заканчэння Мінскага педагагічнага інстытута працуе настаўніцай беларускай мовы і літаратуры ў Стайскай школе Лепельскага раёна. Сёння штотыднёвік знаёміць сваіх чытачоў з яе першымі вершамі.

Снег сіва-сіні укрыві зямлю,
Бялізна снежнамарскою пенай
Цярдзее з марозу.
Як памяць, люблю
Матуліны рукі і цёткі Лені.
Мылі даўней—ці ў адной
вадзе?
Сінілі на неба падобнаю
сінкай
І паласкалі ў палонцы, дзе
Вада пацягвалася скарынкай.
Яны ж утрапёна, крыху ля ног
Рукі сагрэўшы, пранікам білі,
І лёскаць ляцеў ад ракі
да дарог.
Адпелі так рана і... адлюбілі.
Здаваліся цёплымі палонка,
мароз
У параўнанні з ледзяной
пасцеллю,
Падушкай, намерзлай
з гарачых слёз,
Якія ніколі ніхто не падзеліць.
Чыстыя слёзы, як рукі іх,
Сарочка—беллю сляпіла вочы.

3 паэтычнай
пошты

Адам ГЛОБУС

Брату

Да брата завітаў пад вечар,
Бо разумення не хапала,
Ці спачування не ставала,
А мо зычлівае сустрэчы...
Ён гаварыў пра недарэчнасць
Заўчаснай гібелі Купалы,
Пра англамоўную навалу,
Пра Дух і Кантаўскія рэчы...
Сядзелі мы да позняй ночы.
Гадзіннік біў працягла глуха,
Спачатку раз, а потым двойчы...
Ён разважаў, ды я не слухаў,
Глядзеў у братавыя вочы,
А ў іх утойвалася скруха...

Квадрат

Як парад
Без салдат —
Не парад,
Так квадрат
Без вуглоў —
Не квадрат.
Як футболу патрэбны галы,
Так квадрату патрэбны вуглы.

Жылі братавая й залюка
ўдваіх,
Жылі і плакалі толькі ноччу.

А чаго па горы плакаць,
А чаго па ім тужыць,
Упацёмачку паплакаць,
Эх, на людзях вясёлай быць.
І гэту вясёласць, і тую злосць
Як позна з табою
мы зразумелі.
Ад мамы пайшла да нас
малодосць,
А цётку за татам услед—
на пагост,
І вечнае там спачываньне
дзеляць.

І піць будзем, і гуляць будзем,
А смерць прыйдзе—паміраць
будзем.
А смерць прыйшла—мяне
дома не знайшла...

Людзям чарка—зямлі скварка.
Не то слёзы, не то сварка:
«А навошта ж мяне пакідаці
Ды з маленькімі дзеткамі
у хаце?»

Снег укрывае бялізнай зямлю,
Хаваючы бруд, што пакінула
восень,
Як мала гаворым жывому
«люблю»,
А у нябожчыка літасці просім.

Маё шчасце

Дайце мне хлеба,
Дайце расінку,
Кавалачак неба,
Рачулку слязінку,
Песні любімай
Мелодыю дайце.
Як прайсці міма
Уласнага шчасця.

Жаданне

Я не хачу сабе замнога:
Каб толькі к дому найчасцей
Мяне прыводзіла дарога
З далёкіх спозненых гасцей.
Каб зноў прайсціся
па вясёлцы,
Да сонца рукі працягнуць,
І ў лесе ёлачнай ігольцы
Травінку ў вушка уцягнуць.
Я не хачу сабе замнога:
Любві, даверу і цяпла,
Да сэрцаў каб людскіх дарога
І мной пракладзена была.

У квадрата чатыры вуглы.
Хай вялікі, ці самы малы,
А ўсё роўна, як ні павярні, —
У квадрата чатыры вуглы.
Не адзін, і не тры, і не пяць...
Можаш плакаць, а можаш
скакаць,
Можаш біцца аб столь
галавой, —
Ты не зменіш сістэмы старой.
Так вучылі і будуць вучыць.
Ні змяніць, ні стрымаць, ні
спыніць
Гэты добраахвотны палон,
Гэты самы грунтоўны закон.

У квадрата чатыры вуглы.
Хай вялікі, ці самы малы,
А ўсё роўна, як ні павярні, —
У квадрата чатыры вуглы.
Час ідзе,
Час ляціць,
Час імчыць.
Ні стрымаць
Ні спыніць
Ні разбіць...
Росквіт вызначыць заняпад.
Застанецца нязменным
квадрат.

Сабака

Іржа гарыць
На ланцугу.
Няхай гарыць...
Што я магу?
Магу скакаць,
Магу брахаць,
Магу я ўзяць
І разадраць!
Магу кроў піць.
Яшчэ магу
Сядзець і выць
На ланцугу...
Іду туды,
Куды вядуць.
Бягу туды,
Куды пашлюць.
Я сплю тады,
Калі не б'юць.
Грызу тады,
Як нацкуюць.
Я ем тады,
Калі даюць.
Я п'ю тады,
Калі нальваюць.

Дзе?

Граўка шэўковая
Да вуснаў хінецца.
Дзе ж той хлапчына,
Што ўсміхнецца?

Шчыра бярозка
Зверху чаруе.
Дзе ж тое сэрца,
Што пашкадуе?

Дзе ж тыя вочы,
Што разумеюць.
Дзе ж тыя ночы,
Што свецяць і грэюць?

Пяшчотны, мілы, добры, любы,
Сапраўдны, самы дарагі,
І ў сіле рук сваіх не грубы,
І на характар не благі.

Разумны, моцны, смелы, дужы,
Вясёлы, сціплы, валявы...
Чаму не я за гэтакім мужам,
За мной, уважлівай,—не вы?

Удзячнасць

Я сёння удзячна роднаму
слову
Прыгожым адценням і фарбам
яго.
Удзячна усім, хто данёс гэту
мову
Да сэрца, да шчасця і лёсу
майго.

Дзякуй,

Х. А.
Дзякуй, што быў, што ёсць
Далёка і блізка—са мной.
Не муж, не сваяк і не госць,
Родны і мілы—не мой.
Знічка—які разбой!—
Да ног маіх упадзе.
Мне б загадаць з табой...
А як нам сустрэцца і дзе?
Калі і навошта? Смех
Я чую і твой, і чужы:
Нібы за вялікі грэх
Распята я на крыжы.
Дзякуй, што быў, што ёсць
Родны і мілы—не мой,
Не муж, не сваяк і не госць,
Далёка і блізка—са мной.

А хто зрабіў
З мяне раба?
Каму сярбіць
Мая бяда?
Я сам аддаў,
Крый бог збрашу,
Я сам прадаў
Сваю душу.
А што я мог
Яшчэ прадаць?
І дзе той ДРУГ,
Каб ратаваць?

Звышнадзейнасць

Звышнадзейна жывуць
звышнадзейныя людзі.
Звышнадзейна садзяцца
ў вагоны метро.
Іх ніхто не аблае, ніхто не
асудзіць, —
Не цікавіць нікога іх лёс
і настрой.
Звышнадзейна працуюць
маторы і колы.
Звышнадзейна гудуць на сцяне
правады.
Звышнадзейна вядуць
звышнадзейнае сола
Звышнадзейныя нетры
тунельнай трубы.
Распаўсюджваецца пад
зямлёй звышнадзейнасць.
Парцэлюецца і парцэлюецца
рытм.
А за столлю, у глебе, ляжыць
безнадзейнасць
Неабходная падзвігам
нова-старым.

Скрыжаванне

Адчыніце ўсе дзверы,
Паламіце замкі,
Адпусціце ўсе душы
На чатыры бакі!
Паляцелі ўсе душы
На чатыры бакі.
Зачыніліся дзверы.
Іржаваеюць замкі.
Мы стаім на крыжы
Беларускіх дарог
І не бачым дзвярэй,
За якімі ёсць бог.

Мартыралог Беларусі: факты і імёны

НЕЗАГОЙНАЯ РАНА

Боль души, што не адпускае мяне ўсё жыццё, прымусіў мяне ўзяцца за пяро.

Было мне тады 4 гады, калі сталінскія найміты схопілі ні ў чым не вінаватага і майго бацьку—Шчура Мікіту Яўсеевіча, 1910 г. нараджэння, які жыў у в. Людзяневічы Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці.

Па расказу мамы, схопілі яго ноччу. Забралі ўсе дакументы, фотаздымкі. Пасадзілі ў «чорны воран» і павезлі невядома куды.

Усё жыццё мяне прыгнятаў страх. Я баялася сказаць, дзе мой бацька. Толькі цяпер на-

рэшце усплыла праўда аб тым страшным часе, калі мільёны людзей загінулі невядома за што.

Я праклінаю Сталіна і сталінізм, які пазбавіў мільёны дзяцей бацькоўскай ласкі і падтрымкі, адабраў само права прамаўляць слова «тата», нанёс незагойную да самай смерці рану.

Я. Еўтушэнка піша, што вывучэнне мінулага — гэта вырашэнне будучыні, яе гарант. Цалкам згодна. Трагедыя не павінна паўтарыцца!

Л. ШЧУР.

в. Вядута
Луінінецкага раёна.

МОГУЦЬ ПАЦВЕРДЗІЦЬ

З 1965 года я — жыхар Вільнюса, хоць нарадзіўся і доўга жыў у вёсцы Поважы Ашмянскага раёна Гродзенскай вобласці. Гэта — зямля маіх бацькоў, дзядоў, прадзедаў. Як пачалася Вялікая Айчынная вайна, мне было 14 год. Да вайны ў Ашмянах у трох будынках знаходзілася турма, агароджаная высокім дашчаным плотам, зверху якога быў калочы дрот. У гэтай турме было шмат зняволеных. Былі там і нявінныя людцы, так званыя «ворагі народа». Калі фашысты пачалі набліжацца да Ашмян, работнікі НКВС вырашылі ліквідаваць зняволеных. Яны па адным выводзілі іх з турмы праз

брамку ў плоце, вялі ў падвал суседняга будынка, у якім размяшчаўся райвыканком, і там расстрэльвалі. Адзін з расстраляных, прозвішча яго Багдановіч, цудам застаўся жывым, дапоўз да людзей, расказаў ім аб усім. Гэта моцна пацвердзіць старыя жыхары Ашмянаў, навакольных вёсак Поважы, Павінні і Белянішкі.

Цяпер ужо той турмы няма, яе ліквідавалі пасля смерці Сталіна. А ў будынку райвыканкома зараз—лячэбная ўстанова. Мо варта на ім прымацаваць памятную дошку аб ахвярах сталінізму?

Л. АЛЕКСАНДРОВІЧ.
г. Вільнюс.

...І родны брат Янкі Брыля

Украінская лясная мясціна Быкоўня, што пад Кіевам. Па няшчасці, па трагічнай сутнасці сваёй — радня нашых беларускіх Курапат. Што гэта менавіта так у самым канкрэтным, літаральным сэнсе слова, мы даведзіліся з заўважкі С. Кісялёва, «Архіпелаг Быкоўня», змешчанай у мінулым нумары «Літаратурнай газеты». Сярод

У. А. Брыль. Здымак 1938 г.

тых, хто быў расстраляны ў Быкоўні сталінскімі катамі і чые прозвішчы ўдалося следству ўстанавіць па знойдзеных рэчах, — і родны брат нашага народнага пісьменніка Брыль Уладзімір Антонавіч.

Рэдакцыя звярнулася да Янкі Брыля з просьбай сказаць колькі слоў пра свайго старэйшага брата.

Уладзімір, сказаў Іван Антонавіч, старэйшы сярод нас,

пяці братаў. 1899-га года нараджэння. Вучыўся ў гарадскім вучылішчы ў Міры разам з малодшым на паўтара года братам Ігнатам. Пасля гэтага бацька, які працаваў чыгуначным правадніком і жыў на той час у Адэсе, забраў іх да сябе. Валодзь скончыў Адэскі сельскагаспадарчы інстытут, набыў спецыяльнасць заатэхніка. Перад арыштам працаваў у праўляючым аддзяленні саўгаса ў Кіеўскай вобласці. Быў жанаты, меў дзяцей. На момант арышту дачэ Валі было 9 гадоў, сыну Віктару 2 гады. Арыштавалі ў Белай Царкве, судзілі ў Кіеве. Рэабілітаваны ў 1957 годзе. У мяне захоўваецца даведка ваеннага трыбунала Кіеўскай ваеннай акругі ад 15 студзеня 1957 г., дзе сказана, што «пастанова Тройкі пры Кіеўскім аблупраўленні НКВС ад 28 верасня 1938 года ў адносінах Брыля Уладзіміра Антонавіча адменена і справа спынена за адсутнасцю саставу злачынства». Ну, а як брат загінуў і дзе пахаваны — гэта мне стала вядома толькі цяпер з паведамлення «Літгазеты». Што інкрымінавалі яму? Хутчэй за ўсё шпіянаж у карысць дэфензівы. Родныя ж жылі па той бок граніцы, у Польшчы, і гэтага было дастаткова. Што датычыць муштукі з гравіроўкай, дзякуючы чаму ўдалося ўстанавіць прозвішча брата, то надпіс азначае: муштук быў падараны Валодзьку ў дзень яго нараджэння, у дзень яго 38-годдзя...

Сыны ці пасынкі лёсу?

(Пачатак на стар. 2—3).

У некаторых школах, калі вучні спрабуюць гутарыць па-беларуску, настаўнікі паспешна іх папярэджваюць:

— Учыцеся хороша гаворить по-русски, а не по-белорусски, а то придут ваши друзья из Москвы, Тбилиси или Ташкента — и вас не поймут.

Вось яна, нашая нацыянальная прыжананасць, наша самааплыванне.

Памятаю, як праводзілі творчы вечар Івана Мележа у купалаўскім тэатры. Прыехалі землякі нашага выдатнага празаіка, прывезлі самадзейны хор. Хор выступіў вельмі добра, спяваў любімыя песні Івана Паўлавіча. Але ва ўсіх дзясчат-харыстак былі на галовах рускія кашкіткі. «Чаму яны так прыбраліся? — запытаўся я ў Івана. — На Палесці такія прыгожыя ўборы і аздобы». «Ат, прыслалі некага па разнарадцы ўкаранияў рускую культуру».

Дарэчы, толькі што ў Парыжы выйшла пласцінка са старадаўнямі беларускімі (у асноўным абрадавымі) і з некаторымі сучаснымі песнямі, якія ў нас пяюць на Палесці. Фальклорныя ансамблі з Міншчыны і Віцебшчыны, Гродзеншчыны і Брэстчыны — гэта высокамастацкі чуд, якім мы ганарымся. За апошнія два дзесяцігоддзі бюракраты ад культуры і адукацыі праследуюць не толькі беларускае слова, беларускую школу, беларускія песні, — нават мысленне па-беларуску.

Чого варты рэплікі маладых рабочых, камуністаў на сходах і канферэнцыях: «Кто вам позволил выступать на собрании на белорусском языке?!». Альбо: «Вы спросили разрешения

выступать на белорусском языке?». Нават на сесіі Вярхоўнага Савета БССР малады дэпутат выступіў з прамовай, абразлівай для беларускага народа. Праўда, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР тав. Таразевіч Г. С. даў водпаведзь гэтаму прамоўцу, але апладысменты гучалі вельмі моцна ў падтрымку «ніспровергателя».

У «Чырвонай змене» за 1 лютага 1989 года я прачытаў нататкі рэдактара харкаўскай маладзёжнай газеты «Ленинское знамя» В. Новікава: «Мяне вельмі ўразіла, што ў беларускай сталіцы я так і не змог пачуць беларускай мовы».

На жаль, не толькі прадстаўнікі асветы і культуры, але і некаторыя сакратары райкомаў, старшыні багатых калгасаў і саўгасаў, як мясцовыя князкі, заяўляюць: «Я нікогда не допущу у себя белорусской школы».

Мне ўспомніўся расказ, які я пачуў ад сяброў у Балгарыі: «Калі мы былі пад прыгнётам Асманскай імперыі, туркі адбіралі маладых балгарскіх хлопчыкаў і адвозілі ў Турцыю. Іх выхоўвалі ў мусульманскім духу і ў нянавісці да роднага народа. З гэтых хлопчыкаў вырасталі адборныя янычары, якія вярталіся ў Балгарыю і часам забівалі сваіх матак і выразалі грудзі ў родных сяцёр».

Разумею, што аналогія не самая лепшая. Але ці не назіраўся і ў нас час «янычараў», якія былі гатовы выразаць у народа яго душу — мову, культуру, гісторыю? А выступленні супраць беларускай мовы недалёкіх прамоўцаў яўна зроблены на адзін капыл. Паверце ста-

рому паэту, які паўвека працуе ў літаратуры і журналістыцы: я заўсёды адчуваю фальш. Тыя прамоўцы гаварылі з чужога голасу, па загаду.

З-за гэтай антынароднай палітыкі бываюць і недарэчна-смешныя здарэнні. Нядаўна ў Мінску была выстаўка «Инфарматыка ў жыцці ЗША». Амерыканскія гіды добра размаўлялі па-беларуску. А нашы? Спатрэбіліся тэрміновыя пошукі журналістаў, якія ведаюць беларускую мову. Яшчэ прыклад. Пасол ЗША ў Савецкім Саюзе пан Мэтлак прачытаў на беларускай мове верш Янкі Купалы «Спадчына». Вопытны дыпламат ведаў, што робіць. Давайце задумаемца над яго намікам.

Усім жыццём даказана, што мова — не толькі сродак зносінаў паміж людзьмі, але і душа кожнай нацыі, народа, аснова яго песень, казак, літаратуры. Мова — сродак спасціжэння свету і, што асабліва важна, народнай маралі.

Чаму цяпер дзеці (ды і не толькі дзеці) не ведаюць беларускіх назваў траў, дрэў, кветак, птушак, рыб, насякомых і г. д.? (Я ўжо не кажу пра народныя звычэй, абрады, прыкметы, лясэнне, замовы, малітвы). Таму што знікае беларуская вёска і ўсё, што з ёю звязана; знікае прыгожая і сакраваная, адна з самых багатых і старажытных славянскіх моў, якую высока цанілі Міцкевіч, Дабралюбаў, Горкі, Фадзееў, Твардоўскі і многія іншыя выдатныя дзеячы братніх народаў. Ф. М. Дастаеўскі яшчэ ў 1865 годзе пісаў: «Гэта народная вера ў сябе, ва ўласныя сілы —

зусім не застой, а, наадварот, залог жыццёвасці і энергіі жыцця і ніяк не выключае прагрэсу і поспеху. Без гэтай веры ў сябе не выстаяў бы, напрыклад, на працягу вякоў беларускі народ і не выратаваў бы сябе ніколі».

А вось словы другога рускага класіка, двараніна, акадэміка імператарскай акадэміі навук І. А. Буніна, якія ён сказаў рэпарцёру ў 1912 годзе: «Гасцяваў, між іншым, у А. С. Чарамнова... у паўночнай частцы Віцебскай губерні. Велізарны лясны край, надзвычайна цікавы ў бытавых адносінах. Мне давялося вельмі многа хадзіць пешкам, уваходзіць у непасрэдна зносіны з мясцовымі сялянамі, прыглядацца да іх, вывучаць іх мову (як бачыце, не дыялект, не гаворку, а мову — П. П.). Пры гэтым я зрабіў шэраг цікавых назіранняў. У сялян гэтай паласы, на маю думку, у найбольш чыстым выглядзе захаваліся несапсаваныя рысы славянскай расы. У іх бачна народа. Ды і жывуць яны добра, далёка не ў тых жахлівых некультурных умовах, як наш мужык у сярэдняй Расіі...»

Трэба хутчэй адрадыць беларускую мову. Ніхто не прымушае ўсіх размаўляць па-беларуску. Няхай гавораць на цудоўнай рускай мове, на ўкраінскай, на польскай. Але даволі ў «класікі». Трэба ўсё мяняць па-сапраўднаму, па-дзяржаўнаму, вучыць дзяцей роднай мове з дзіцячага сада, з першага класа. Уявіце, што рускаму, англічаніну, французу, паляку, эстонцу, грузіну загадалі вучыць сваіх дзяцей роднай мове з 2-га ці з 3-га класа. Ды тыя бацькі паслалі б такога дарадцу да д'ябла, а можа, і далей. А ў нас гэта — звычайная з'ява.

Словам, наша родная мова павінна, нарэшце, стаць дзяржаўнай.

ТРЭЦІ, НЕ АПОШНІ

УСЕ БОЛЬШАЯ ПОПУЛЯРНАСЦЮ У АМАТАРАУ КНІГІ МІНСКА І ГАМАТАРАУ РЭСПУБЛІКІ КАРЫСТАЮЦА АНТЫКВАРНА - БУКІНІСТЫЧНЫЯ АУКЦЫЁНЫ.

Яны знаходзяць гарахы прыхільнікаў як сярод удалельнікаў асабістых бібліятэк, так і сярод супрацоўнікаў дзяржаўных кнігасховішчаў, музеяў. Аб гэтым сведчыць ужо ІІ Мінскі антыкварна-букіністычны аўкцыён, што ў мінулы нядзелю адбыўся ў Доме літаратуры. Мінскі абласны кнігагандаль, Мінская абласная і гарадская арганізацыя Добраахвотнага таварыства аматараў кнігі БССР паклапаціліся, каб надаць яму дэлавы характар.

Выданні, адабраныя для продажу, былі выстаўлены для папярэдняга агляду пакупнікамі ў букіністычнай «Кнігарні імя Францыска Скарыны». Аб даце і месцы правядзення аўкцыёна таксама загадзя паведамлялася ў друку і па радыё.

Пакупнікоў у Доме літаратуры чакалі самыя розныя кнігі. Сярод іх — і нямала выданняў на беларускай мове, а таксама кнігі, якія тычацца гісторыі краю, асвятляюць яго культурнае жыццё ў мінулыя стагоддзі. Асобныя з іх добра-тані «пастаялі за сябе». Скажам, кніга Д. Бохана «Мінскія паданні і легенды», выпушчаная ў 1901 годзе, першапачаткова была ацэнена ў пяцьдзесят рублёў. Для выдання, у якім змешчаны вершы, апавяданні, легенды, прысвечаныя Мінску і яго ваколіцам, прытым выдання,

СТАТЫСТЫКА:

У дарожна-транспартных здарэннях штогод гіне: у Мінску — 50 чалавек, у Беларусі — 1,5 тысячы чалавек, у СССР — 40 тысяч чалавек, у ЗША — 45 тысяч чалавек, у свеце — 250 тысяч чалавек.

...САКРАТАР народнага суда Савецкага раёна г. Мінска Лілія Анатольеўна Волкава хутка знайшла ў архіве патрэбны нам том крымінальнай справы № 18183/40. Гартаем. Першы дакумент: Пастанова аб узбуджэнні крымінальнай справы. «1 лістапада 1981 года ў 13 гадз. 30 мін. вадзіцель аўтамабіля «КАЗ-608» К., пад'язджаючы па вул. Сурганава да перакрыжвання з вул. Я. Коласа, выехаў за межы праезджай часткі ўправа, наехаў на пешаходаў Н. і П., а таксама на асвятляльную мачту. У выніку пешаходы былі прыціснуты да асвятляльнай мачты і на месцы памерлі. Узбудзіць крымінальную справу па прыкметах артыкула 206-га часткі 3-й КК БССР».

З тлумачэнняў падсуднага К.: «Асфальт быў мокры, дарогу перабягаў пешаход, я тармазнуў і ўзяў крыху (тут і далей падкрэслена аўтарамі) ўправа».

З прысуду: «Рухаючыся па левай крайняй паласе ў парушэнне пункту 10.2 Правілаў дарожнага руху і набліжаючыся да рэгулюемага перакрыжвання, К. праявіў няўважлівасць да навакольнай абстаноўкі і яе зменаў; не знізіўшы хуткасць да мяжы, якой патрабавалася бяспека руху, пачаў перастроівацца ў правыя палосы. Ужыўшы пры гэтым тармажэнне і не выканаўшы неабходных дзеянняў па кіраванні транспартным сродкам, не справіўся з кіраваннем, выехаў за межы праезджай часткі».

Далейшае вядома: дзве смерці. Трэцяй дзяўчыне (яны ішлі па тратуары разам — сяброўкі) была нанесена траўма чэрапа сярэдняй цяжкасці. І зусім ужо, сапраўды, дробязь: іск на аднаўленне машыны — 998 рублёў.

Паводле прысуду, К. павінен быў адбываць пакаранне ў калоніі. Але на наш запыт адтуль паведамілі, што ў 1984 годзе зняволены, які нас цікавіць, накіраваны ў адну са спецакамендатур. Як неўзабаве высветлілася, спецакамендатура

«ФРАНЦЫСК СКАРЫНА І ЯГО ЧАС»

Новая выстаўка Дзяржаўнага музея БССР

Подых даўняга часу, калі на беларускіх землях пачалося адраджэнне і друкаванае слова шукала дарогу да народа, адчувае на экспазіцыі «Францыск Скарына і яго час», арганізаванай Дзяржаўным музеем БССР. Наведвальнікі бяжым перагортваюць старонкі біяграфіі нашага першадрукара. Полацкі, Кракаў, Нюрнберг, Рым, Падуя — усё гэта гарады, якія памятаюць беларускага сына. Лананічны надпісы паведамляюць аб тым, чым запомніўся той ці іншы перыяд жыцця і дзейнасці першадрукара.

Адначасова расказваецца аб іншых тытанах адраджэнскага руху, якія працавалі прыкладна ў той жа час, несучы народную святло ведаў і адукацыі. Партрэт Міколы Гусоўскага... Яго слова сёння гучыць надзвычай актуальна: «Музыка нашых лёсоў мілагучнасцю страгай вуху і сэрцу мілей за літаўры і ліру». «Катэхізіс» С. Буднага — першая кніга на беларускай мове, выдадзеная

на тэрыторыі Беларусі ў 1562 годзе. На другім стэндзе — «Статут Вільяна княства Літоўскага», датаваны 1588 годам, з вільнянскай друкарні Мамонічаў. Імі ж выпушчаныя ў 1575 годзе «Евангелле». Партрэт С. Буднага, В. Цяпінскага, І. Фёдарова...

На выстаўцы прадстаўлены таксама работы мастакоў, скульптараў, якія расказваюць пра Ф. Скарыну і яго паслядоўнікаў. Асобна выстаўлены выданні, прысвечаныя першадрукару, яго асветніцкай і выдавецкай дзейнасці, у тым ліку «Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў», «Скарынаўскі календар», энцыклапедыя «Францыск Скарына».

Пасля паказу ў Мінску выстаўка «Францыск Скарына і яго час» зробіць падарожжа па гарадах рэспублікі, каб у 1990 годзе прыехаць у старадаўні Полацк.

НАШ КАР.

Па выніках конкурсу абласнага аргкамітэты да 1 снежня 1989 г. прадстаўляюць у музычны адроз Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру культуры (220029, г. Мінск, вул. А. Пашкевіч, 3) спісы кандыдатаў на ўдзел у рэспубліканскім конкурсе, анкетны, кароткую творчую характарыстыку, завераную пячаткай, праграмы выступлення ў пяці экзэмплярах з абавязковым указаннем аўтараў вершаў, музыкі, назваў песень, фотаздымкі (памеры 3x4 — 3 шт.).

Рэспубліканскае журы адбірае кандыдатаў для ўдзелу ва

Усесаюзным конкурсе ў г. Віцебску.

Журы ацэньвае выканаўцаў па наступных крытэрыях: мастацкі ўзровень і самабытнасць выканання польскіх песень, інтэрпрэтацыя польскага рэпертуару, артыстычнасць, якасць аранжыроўкі і інструментаван, касцюміраванне.

Аргкамітэт па правядзенні другога Усесаюзнага фестывалю польскай песні ўзначальвае міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч (старшыня), сакратар Віцебскага АК КПБ І. А. Навумчык і намеснік міністра культуры БССР У. П. Рылатка (намеснік старшыні).

АДРАСАВАНА ўСЕСАЮЗНАМУ ЧЫТАЧУ

Дзяржаўная бібліятэка СССР імя У. І. Леніна даўно рыхтуе сумесна з дзяржаўнымі бібліятэкамі саюзных рэспублік бібліяграфічныя даведнікі па літаратурах народаў СССР, адрасаваныя выкладчыкам, студэнтам, лектарам, прапагандыстам, усім, хто цікавіцца гісторыяй і сённяшнім станам савецкай шматнацыянальнай літаратуры. Чарговы зборнік у гэтай серыі — «Беларуская літаратура». Ён падрыхтаваны масквічамі разам з Дзяржаўнай бібліятэкай БССР імя У. І. Леніна (аўтары-складальнікі Н. Ватацы, М. Каваленка, Р. Сіпакова) і выпушчаны летась выдавецтвам «Кніжная палата».

Доктар філалагічных навук М. Мушынін ва ўступе прапачвае асноўныя этапы развіцця беларускай літаратуры. У

завяршальным раздзеле называюцца кнігі, артыкулы, якія дапаўняюць гэтыя звесткі, даюць уяўленне аб сувязях беларускай літаратуры з іншымі літаратурамі, дазваляюць адчуць яе месца ў кантэксце савецкай шматнацыянальнай літаратуры.

У даведніку два асноўныя раздзелы — «Данастрычніцкая літаратура» і «Савецкая літаратура». У абодвух названы 56 пісьменнікаў, а таксама ананімная паэма «Тарас на Парнасе». Змешчаны партрэты аўтараў, бібліяграфічныя звесткі пра іх, агляд асноўных твораў і іх спіс у перакладзе на рускай мове, спіс літаратуразнаўчых і крытычных работ па творчасці пісьменнікаў.

М. ВАСІЛЬЧАНКА.

КЛЮЧ ДА ЖЫВОЙ МУЗЫКІ

Рэпертуар беларускай харавай музыкі папоўніўся зборнікам «Беларускія народныя танцавальныя песні». Яго склалі энтузіясты народнай творчасці — балетмайстар М. Казенка і кампазітар А. Ращынскі. Сама назва зборніка сведчыць пра арыгінальнасць задумы ўкладальнікаў: ад карагодных песень да гульняў і далей — да скокаў. Абапіраючыся на народную традыцыю, М. Казенка і А. Ращынскі знайшлі ключ да жывой музыкі, захавалі рэспубліканскія асаблівасці сабраных песень. Гэта дае надзею на тое, што нашы калектывы мастацкай самадзейнасці, якія нярэдка выконваюць стэрэатыпныя песні і танцы сваіх «дамарослых» кампазітараў, атрымаюць цяпер магчымасць выбраць найбольш блізка ім па духу.

Не сакрэт жа, што многія аматарскія выканаўчыя калектывы, асабліва пад час рэспубліканскіх конкурсаў, стамляюць слухачоў нізкай якасцю апрацовак і расшыфрован мелодый, прычапураных, так бы мовіць, «французскай» гармоніяй, якая нівеліруе — не, проста знішчае душу народа. Нешта падобнае адбываецца і ў музычных, і ў танцавальных самадзейных калектывах. Вось чаму я вітаю гэты новы сціплы (выданне ратапрынтнае) зборнік беларускіх песень, расшыфраваных адукаванымі людзьмі, якія любяць і разумеюць фольклор. Радуе іхняя інтэлігентнасць, працавітасць, жаданне па-сапраўднаму захоўваць і прапагандаваць культуру беларускага народа. Андрэй МДЗІВАНІ, кампазітар.

ДРУГІ ФЕСТИВАЛЬ ПОЛЬСКОЙ ПЕСНІ

КАЛЕГІЯ МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР САКРАТАРЫЯТ БЕЛСАУПРОФА, САКРАТАРЫЯТ ЦК ЛКСМБ, ПРЭЗІДЫУМ БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ДРУЖБЫ І КУЛЬТУРНАЙ СУВ'ЯЗІ З ЗАМЕЖНЫМІ КРАІНАМІ, ПРАУЛЕННЕ БЕЛАРУСКАГА МУЗЫЧНАГА ТАВАРЫСТВА ПАСТАНАВІЛІ ПРАВЕСЦІ 19—23 ЛІПЕНЯ 1990 г. у ВІЦЕБСКУ ДРУГІ ўСЕСАЮЗНЫ КОНКУРС І ФЕСТИВАЛЬ ВЫКАНАўЦАў ПОЛЬСКОЙ ПЕСНІ. ВІРАШАНА, ШТО НАДАЛЕІ ТАКОЕ СВЯТА БУДЗЕ ПРАВОДЗІЦА АДЗІН РАЗ У ДВА ГАДЫ.

Другі Усесаюзны конкурс польскай песні з'яўляецца формай папулярнага польскіх народных і эстрадных песень, шырокага прыцягнення савецкіх людзей да ўдзелу ў самадзейнай мастацкай творчасці. Падрыхтоўку і правядзенне конкурсу на месцах ажыццяўляюць абласныя аргкамітэты, якія ўстаўляюць тэрмін і месца правядзення конкурсу. Па выніках абласных конкурсаў рэспубліканскае журы адбірае ўдзельнікаў рэспубліканскага конкурсу, які адбудзецца ў г. Віцебску ў студзені 1990 г. У конкурсе прымаюць удзел

салісты-ваналісты, вакальна-інструментальныя ансамблі і групы. Узрост выканаўцаў ад 16 да 35 гадоў, колькасць удзельнікаў ансамбля — не больш за 10 чалавек. Для ўдзелу ў рэспубліканскім конкурсе дапускаюцца ўсе выканаўцы, акрамя тых, хто працуе ў канцэртных арганізацыях і прафесійных калектывах, удзельнікі першага Усесаюзнага фестывалю польскай песні ў г. Віцебску, акрамя лаўрэатаў.

На адборачных конкурсах кожны ўдзельнік павінен выканаць дзве польскія песні. Кожны ўдзельнік рэспубліканскага конкурсу павінен падрыхтаваць тры сучасныя польскія песні, у тым ліку дзве на польскай, адну на рускай ці беларускай мовах.

Усесаюзны конкурс польскай песні праводзіцца ў тры этапы: I этап — сакавік — лістапад — абласны; II этап — студзень 1990 г. — рэспубліканскі; III этап — 19—23 ліпеня 1990 г. — Усесаюзны конкурс выканаўцаў польскай песні ў г. Віцебску.

Для правядзення адборачных конкурсаў на месцах ствараюцца абласныя аргкамітэты.

ЗГАДКІ ПРА АДАМА ГУРЫНОВІЧА

Вечар, прысвечаны 120-й гадавіне дзяржаўнаму Адаму Гурыновічу, падрыхтавалі супрацоўнікі Беларускага літаратурнага музея.

У выставачнай зале Аб'яднаннага дзяржаўнага літаратурнага музея БССР сабраліся музейныя работнікі, настаўнікі, бібліятэкары сталіцы рэспублікі, каб ушанаваць памяць выдатнага паэта, прэзідэнта, перакладчыка, фалькларыста, постаць якога займае адметнае месца ў гісторыі дакастрычніцкай літаратуры на пачатку стагоддзя новай беларускай літаратуры.

Трагічны лёс гэтага паэта-рэвалюцыянера. За ўдзел у нелегальным «Гуртку моладзі польска-літоўска-беларускай і маларускай» ён у 23 гады быў кінуў у засценак Петрапаўлаўскай крэпасці, а ў 25 гадоў памёр ад чорнай воспы ў фальварку сваёй маці на Сморгоншчыне, куды яго, зусім хворага, адправілі пад строгі нагляд паліцыі. Яго творы ўпершыню убачылі свет толькі пасля Вялікай Кастрычніка, у 1921 годзе.

Аднак архіў Адама Гурыновіча — адзіны архіў беларускага пісьменніка XIX стагоддзя, які дайшоў да нашых дзён. Дзякуючы нястомным пошукам А. Мальдзіса гэты архіў быў выяўлены ў Польшчы і цяпер захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва БССР.

Адам Мальдзіс раскажа пра жыццёвы і творчы шлях А. Гу-

рыновіча, пазнаёміў з арыгінальнымі матэрыяламі з архіва паэта на выстаўцы, якую падрыхтавалі супрацоўнікі ЦДАМЛІМ БССР. Сярод матэрыялаў — фотаздымкі паэта розных гадоў, лісты студэнта Пецярбургскага тэхналагічнага інстытута Гурыновіча да маці, аўтографы вершаў, этнаграфічныя запісы, лісты да А. Гурыновіча ад Розы Швайніцкай і Станіслава Пяткевіча і іншыя матэрыялы.

Вершы Адама Гурыновіча і яго пераклады з іншых славянскіх моў прагучалі ў выкананні ўдзельнікаў самадзейнага тэатра «Золак» і гасцеўні «Купаліна» СШ № 16. Самадзейныя артысты Н. Лазоўская, Н. Матліцкая і У. Берберавы выканалі беларускія народныя песні. На старажытных музычных інструментах граў А. Лось.

Н. КУДРЭВІЧ.

ПА МАСКВЕ ЗА «ВОЖЫКАМ»

Над чым смяюцца ў Беларусі? Такое пытанне задалі калегі, пачуўшы, што ў чарговым нумары беларускага сатырычнага часопіса «Вожык» надрукавана мая гумарэска. Па заданні рэдакцыі я накіраваўся на яго пошуку...

У Маскву паступае 27 назваў перыядычнага друку з Беларусі, — раскажа намеснік начальніка Маскоўскага гарадскога вытворчага аб'яднання «Саюздрук» В. Бульчоў, — іх прадаюць 3 магазіны і 54 фірменныя кіёскі. Навінамі з Беларусі цікавіцца многія масквічы. Гэта нядаўна; у горадзе пражывае больш як 60 тысяч беларусаў. Папулярнасцю пераважае «Звязда», «Советская Белоруссия», «Літаратура і мастацтва».

Прадаюцца ў розніцу і часо-

пісы. «Беларусь» проста тан купіць немагчыма: раскопана ўжо імгненна. Штомесяць рэалізуецца наля дзюжоў з палавінай тысячы экзэмпляраў часопіса «Нёман».

Гандлёвыя пункты стараемся размяшчаць там, дзе друкаваныя выданні могуць купіць не толькі масквічы, але і госці сталіцы. Згадзіцеся, прыемна даведацца ў Маскве пра апошнія навіны з дому. Гандаль наладжан на ваззалах, у гасцініцах, аэрапортах, турыстычных цэнтрах.

Але масквічы не толькі купляюць газету або часопіс у кіёску, — гаворыць намеснік начальніка Маскоўскага гарадскога вытворчага аб'яднання «Саюздрук» В. Савідава, — не так даўно паявілася магчымасць выпісаць практычна любую рэспубліканскую выданне.

У мінулым годзе, пасля зняцця ўсіх лімітаў і абмежаванняў, масквічы сталі выпісаць больш мясцовай перыядыкі. Папулярны часопіс «Парус». Вырасла ў апошні час цікавасць да выданняў на беларускай мове «Вожыка», «Работніцы і сялянкі». Агульная колькасць падпісак на часопісы набліжаецца да шасці тысяч. Не адстаюць і газеты. «Советскую Белоруссию» атрымліваюць сёння 377 масквічоў.

Уводзяцца новыя формы, метады работы. Так, нядаўна, паўнамоцтвамі прэзідэнта падпіску на рэспубліканскія выданні надзелены фірменныя магазіны «Саюздруку»...

Даведаўшыся пра гэта, я адправіўся ў бліжэйшы такі магазін. Чым купіць «Вожык» у кіёску, ці не лепш яго проста выпісаць? «Калі ласка», — усміхнулася мне абаяльная супрацоўніца, афармляючы падпіску.

В. ЗЯНЬКОВІЧ,
нар. ТАСС.

г. Масква.

Хто больш?

Фота Ул. КРУКА.

якое няблага захавана і добра ілюстравана, гэта няшмат. Так палічылі ўдзельнікі аукцыёна. У выніку кніга прададзена за 180 рублёў. З 20 да 75 рублёў узрасла і цана «Беларускіх народных песняў», запісаных А. Розенфельдам і выпушчаных у 1904 годзе. За 40 рублёў (пры першапачатковай цане 15 рублёў) была прададзена аповесць З. Бядулі «Салавей», якая пачыла свет у Ленінградзе ў выдавецтве «Прыбой» у 1929 годзе на рускай мове...

Рэдкія выданні набыты Аб'яднаннем дзяржаўнага літаратурнага музея г. Мінска, сталічнымі бібліятэкамі.

А набываецца, яшчэ раз падкрэслім, было што: зборнік артыкулаў і дакументаў «Настрычнік на Беларусі», укладзены С. Агурскім і выпушчаны ў 1927 годзе; «Беларускія народныя песні» С. Малевіча выданні 1907 года; п'еса К. Вяслага

(В. Аўдзья) «Не розумам сцяпіў, а сэрцам», выпушчаная пад рэдакцыяй І. Дварчаніна ў 1927 годзе ў Вільні...

Адным словам, вядучым аўкцыёна выкладчыку Беларускага тэхналагічнага інстытута імя С. М. Кірава А. Барашку і кіраўніку гомельскага кааператыву «Адпачынак» М. Эціну давялося нямаля прапрацаваць. Па папярэдніх падліках выручка складала звыш шасці тысяч рублёў. Знаяшы сваіх прыхільнікаў і латарэй, якая праводзілася пасля продажу кніг.

Траці антыкварна-букіністычны аўкцыён завяршыўся. Траці дні, трэба думаць, не апошні. Новая форма кніжнага гандлю прыжываецца. Толькі... Толькі ці не пара праводзіць кніжны аўкцыён па-беларуску? Мо на IV Мінскім антыкварна-букіністычным загульчым нарадзе наша мова?

НАШ КАР.

гэтая гады два назад была ліквідавана. З дапамогай работнікаў упраўлення выпраўленча-працоўных устаноў Міністэрства ўнутраных спраў рэспублікі ўдалося ўстанавіць, што К. знаходзіцца ў другой спецкамендатуры. Аднак і там яго не знайшлі: аказалася, што нядаўна ён вызвалены і вяр-

нараджэння, асуджаны па артыкуле 206, частка 2-я КК БССР. 18 сакавіка наехаў на аўтамабіль, які стаяў на дарозе і які А. Валадзько не заўважыў, бо ехаў насустрач сонцу, не маючы сонцахоўнага брыля ў машыне, і да таго ж з высокай хуткасцю. У выніку сутыкнення В. атрымала не

рэдка бывае ўважлівай». Вось ужо сапраўды: як быццам «трошчакі», глядзецца няма на што, а вось жа — трупы на дарогах. Праявіў няўважлівасць да навакольнай абстаноўкі і яе змянуў; не знізіў хуткасць да мяжы, якая забяспечвае бяспеку, прымяніўшы пры гэтым тармажэнне (асфальт быў мокры) і

нымі адказамі праз хвіліну-другую. Наіўна думаць, што гэта сведчыць аб трывалых ведах нявольнага абітурыента. Стандартныя, у вялікай колькасці разномыяныя карткі, трапляюць у рукі курсантаў задоўга да экзаменаў, правільныя адказы слепа завучваюцца загады. Карткі, на наш погляд, анахронізм. Патрабуецца гутарка, надзейная рэальная праверка прафесійных ведаў. З іншага боку, ці гатовы да гэтага работнікі ДАІ, якія прывучаны звяраць на экзаменах адказы, не ўдумваючыся ў іх, па раз і назаўсёды падрыхтаваных табліцах?

І яшчэ пытанне: чаму ў аўташколах, на курсах, у вучылішчах няма псіхалагаў, якія здольны вызначыць, ці прыдатны ўвогуле чалавек да кіравання аўтамашынай? Вось і атрымліваецца — тынкоўшчыка мы рыхтуем год, а шафёра 3 — 4 месяцы. Кельня, выходзіць, больш складаны інструмент, чым аўтамабіль, крыніца павышанай небяспекі? З такім жа поспехам можна паставіць побач рыдлёўку і ЭВМ.

Навучыўшы чалавека трымацца за руль, мы вымушаем яго спастагаць прамудрасці язды страшным для дарогі метадам спрабаў і памылак. Чым канчаюцца такія памылкі, мы ўжо ведаем. У век, калі можна вызначыць, вылічыць, праграмаваць каго — хлопчыка або дзяўчынку — народзіць жанчына, мы не ўмеем вызначыць, каму можна і каму нельга даверыць руль аўтамабіля, і тым самым «праграміруем» смерць на дарогах. А ў судах раз-пораз чуюцца крык: «Я не хацеў забіваць!»

Вядома ж, не хацеў, але тады чаму ў кабінце Антона Валадзько не было супрацьсонежнага брыля? Чаму перад «ЗІЛам», які стаяў на дарозе і ў які ён ударыўся, не былі устаўлены знакі аварыйнай абстаноўкі? Як аказалася ў машыне Валадзько дзяўчына? Куды глядзеў механік, які выпусціў гэтую машыну з пасажырам «на борце»? А тармазы? Пытанні, пытанні... Хто дасць на іх адказы?

Следчы В. Усціновіч, характарызуячы сваіх «кліентаў» (вадзіцеляў, чые дзеянні суд вызначыў як злачынныя), выказаўся так: «У большасці гэта людзі, якія не павінны сядзець за рулём». Ад гэтых слоў

робіцца не па сабе: колькі ж іх, патэнцыйных парушальнікаў (забойцаў?) сядзе за руль?

СУСВЕТНАЯ статыстыка сведчыць, што крывава аўтакатастроф дае пік ва ўзроставай групе 15 — 24 гады. Калі колькасць дарожна-транспартных здарэнняў, здзейсненых 30-гадовымі вадзіцелямі, прыняць за 100, то віна іншых размяркуюцца так: 123 здараюцца на віне вадзіцеляў ва ўзросце ад 25 да 30 гадоў, 180 — ад 21 года да 25 гадоў і да 400 — ад 18 да 21 года. Іншымі словамі, чым вадзіцель маладзейшы, тым часцей ён церпіць аварыі... Да няўмення маладых людзей кіраваць аўтамабілем з-за слабых навыкаў і малаго вопыту трэба дадаць уласціваю моладзі самаўпэўненасць і ўзбуджальнасць.

Ёсць прафесія, у якой, як аб'ектыўны фактар, уваходзіць рызыка. Шафёрская прафесія адносіцца менавіта да такіх. Значыць, і адносіны да яе асаблівыя. Трэба прыняцова мяняць погляд на шафёра, на ўсе аспекты яго рамства.

Той жа следчы Усціновіч раскаваў нам, што нярэдка яму даводзіцца мець справу з адным і тым жа парушальнікам і двойчы, і тройчы. Вось і атрымліваецца, што, напрыклад, злодзея-прадаўца пасля адбыцця пакарання ўжо не возьмуць працаваць у гандаль, шафёра ж, які «адседзеў» за аварыю з чалавечымі ахвярамі, зноў сядзець за баранку.

За апошнія пяць гадоў у дарожна-транспартных здарэннях у краіне загінула 220 тысяч і паранена больш за мільён чалавек. Усё гэта — вынік нізкай дысцыпліны і кваліфікацыі вадзіцеляў: па іх віне адбываецца да 80 працэнтаў аварыяў. Сітуацыя патрабавала ўмяшальніцтва ўрада — Савет Міністраў СССР прыняў пастанову, у якой прадугледжаны комплекс мер, накіраваных на забеспячэнне бяспекі руху на транспарце.

Шафёрскі цэх. Ведаецца, колькі ў ім працуе чалавек? Калі на ўсёй краіне, дык аж 8 мільёнаў. 8 мільёнаў, што заручылі сябе з рызыкай, з паўсядзённым небяспекай, з адказнасцю. Толькі ці заўсёды памятаюць яны пра гэта? Вось у чым галоўнае пытанне.

Г. КРУГЛОУ,
Н. ЦЫПІС.

На жыццёвых скрыжаваннях

НІХТО НЕ ХАЦЕЎ ЗАБІВАЦЬ...

нуся дадому.

Мы свядома не называем прозвішча шафёра. У дадзеным выпадку, напэўна, дастаткова таго, што расказана. Але і сёння — не-не ды ўспомніцца словы сакратара суда Л. Волкавай: «У сваім апошнім слове ён сказаў: «Я не хацеў забіваць».

СПЕЦКАМЕНДАТУРА.

Вокны двух першых паверхаў забраны кратамі. Побач, за нейкіх 40 метраў, праносяцца цягнікі.

Гэты будынак стаў домам для людзей, якія здзейснілі злачынства па неасцярожнасці і асуджаны ўмоўна. Большасць з іх — шафёры. Усе цяпер працуюць у падраздзяленнях будтрэста, інтэрнатам якога і значыцца гэты будынак.

ДАВЕДКА:

З шафёраў, якія адбываюць пакаранне ў спецкамендатуры, 80 — здзейснілі злачынствы ў нецвярозым стане, 43 аварыі закончыліся гібельлю людзей.

...У той дзень, 18 сакавіка, Антон Валадзько выехаў са Стоўбцаў у Мінск у звычайны рэйс: вёз малако на завод у Дражню. На заводзе лабарантка папрасіла яго падвезці сяброўку В.: «Жывём у адным пакоі, твая зямлячка, у яе бацькі пад Стоўбцамі». Узяў. Баяўся, што механік пасля задачы прычэпу не выпусціць з пасажыркай. Выпусціў...

З судовай справы: «Валадзько Антон Антонович, 1961 года

сумяшчальныя з жыццём цялесныя пашкоджанні, ад якіх наступіла смерць».

На судзе яе маці крычала яму:

— Забойца!
Першыя месяцы сніліся страшныя сны: то як наязджае на сваім «МАЗе», то як апускае дзяўчыну на футра, і яна са страшнай ранай на лобе хоча сказаць яму штосьці апошняе...

Прысуд народнага суда: 4 гады пазбаўлення волі ўмоўна з абавязковым прыцягненнем да працы ў месцах, вызначаных органами, якія ведаюць выкананнем прысуду. Без пазбаўлення правоў кіравання транспартнымі сродкамі ў далейшым.

Амністыя зменшыла Антону паўтара года. Зусім хутка ён выйдзе на волю.

— Будзеш працаваць шафёрам?

— Не. І жонка катэгарычна супраць. А як любіў машыну, ведаю толькі я. За дзевяць гадоў ні разу не сеў за руль выпіўшы, паважаў сваю прафесію. Не, шафёрам не буду: няўпэўненасць з'явілася.

— А кім жа?

— Я тут закончыў прафтэхвучылішча, дыплом механіка атрымаў. Вось механікам і буду. А не — яшчэ адна прафесія ёсць, таксама тут набыў — арматуршчык-бетоншчык. Я-то не прападу, я жыю...

Мы развіталіся, і ён пайшоў да сябе наверх, у пакой, акно якога закратавана.

НЯДАЎНА ў раздзеле гумару аднаго часопіса мільганула фраза: «Прычына, якая нарадзіла следства,

Па волі лёсу, па волі жыццёвых абставін, па складу свайго характару і несумненнага таленту гэтай чалавеку часта даводзілася быць першым: аўтарам першага беларускага рамана «Сокі цаліны», першым рэдактарам беларускай газеты «Дзянніца», што выходзіла ў Савецкай Расіі, першым старшынёй Часовага рабоча-сялянскага ўрада БССР, аўтарам Мані-

Ен жа быў сярод першых, хто пацярпеў ад сталінскіх рэпрэсій: у 1931 годзе З. Жылуновіч быў выключаны з партыі. Фармулёўка вядомая, тагачасная: «За свядомае правядзенне нацыянал-апар-туністычнай і нацыянал-дэмакратычнай лініі, за ўдзел у антыпартыйных групках, за сувязь з чужымі і варажымі справе пралетарыяту нацдэмаўскімі і фа-

кі Гартнага). Таму для нас каштоўныя і дарагія дакументы, якія расказваюць пра гэтага выдатнага дзеяча рэспублікі. У фондах нашага архіва захавалася шэраг дакументаў, з якіх можна бліжэй даведацца пра некаторыя бакі дзяржаўнай і грамадскай дзейнасці Цішка Гартнага, што сведчаць пра яго як пра чалавека, — пісьмы, загады, запіскі, анкеты.

3 архіўных крыніц

Быў сярод першых...

феста, які аб'явіў усяму свету аб нараджэнні новай дзяржавы — Савецкай Беларусі. Разам з Янкам Купалам і Якубам Коласам ён быў адным з першых пісьменнікаў-акадэмікаў, якім было нададзена гэта ганаровае званне ў 1928 годзе.

Ен жа быў і сярод першых, хто стаў ахвяраю несправядлівасці: спачатку, на I Усебеларускім з'ездзе Саветаў, які адбыўся праз месяц пасля таго, як Беларусь была абвешчана рэспублікай, ён, першы старшыня яе ўрада, абвінавачаны ў нацыяналізме і іншых грахах, не быў абраны нават членам ЦВК БССР. Адлучаны ад актыўнай грамадска-палітычнай дзейнасці ў сваёй рэспубліцы, ад справы, якой быў адданы ўсёй душой і сэрцам, Зміцер Хведаравіч Жылуновіч (пісьменнік Цішка Гартны) мусіў пакінуць Беларусь, стаць палітработнікам у арміі на Украіне.

шыцкімі элементамі і як з'яўляючыся рупарам варажых сіл, якога выкарыстоўвала ў сваіх мэтах нацдэмаўская контррэвалюцыя ў барацьбе з дыктатурай пралетарыяту». Згадзіся, гэтыя радкі нібыта ўзяты з прыгавору. З прыгавору, што быў адкладзены на 5 гадоў.

У лістападзе 1936 года Цішка Гартны быў арыштаваны. Пасля жорсткіх допытаў і катаванняў ён захварэў, трапіў у Магілёўскую спецыяльную, дзе 11 красавіка 1937 года скончыў жыццё самагубствам.

Спатрэбілася 50 гадоў, каб зняць з яго гэты брудны паклёпніцкі абвінавачанні, каб ён быў поўнасцю рэабілітаваны, адноўлены ў партыі з таго дня, калі ўступіў у яе, — з кастрычніка 1918 года. І не дзіўна, што сёння многія мала што ведаюць пра жыццё і дзейнасць адданнага сына Беларусі З. Х. Жылуновіча (Ціш-

Вось анкета члена ЦВК БССР, запоўненая рукою Зміцера Хведаравіча ў 1927 годзе. Здавалася б, анкета як анкета. Нават празмерна падрабязная. Але ў ёй, як у люстэрку, адлюстраваны шлях, што прайшоў сын местачковага бедняка Зміцера Жылуновіча — ад пастуха да дзяржаўнага дзеяча першай велічыні, да вядомага майстра мастацкага слова.

Калі чытаеш анкету, мабыць, позірк хутчэй за ўсё затрымаецца на двух яе пунктах. Асвета — ніжэйшая. Якія мовы ведаеце — беларускую, украінскую, расейскую, польскую, нямецкую. Здаецца не зусім верагодным, каб чалавек з пачатковай адукацыяй валодаў пяццю мовамі. А што ён імі валодаў дасканала, сведкамі шматлікія кнігі арыгінальнай літаратуры, шматлікія пераклады, зробленыя Цішкам Гартным з рускай, украінскай, польскай і нямецкай моў. А пе-

Яны сустракаліся з Крупскай

Дэлегатамі на I з'езд савецкіх пісьменнікаў у 1934 годзе ад Беларусі былі выбраны дзіцячыя пісьменнікі Галена Раманоўская і Алесь Якімовіч. Супраць кандыдатуры Янік Маўра выступіў тадышні старшыня аргкамітэта Саюза пісьменнікаў Беларусі М. Клімковіч. Гэта абурыла Я. Маўра. Ен напі-

саў ліст самому Максіму Горкаму, і толькі пасля гэтага Я. Маўру прыслалі запрашальны білет на з'езд. Я. Маўр, Г. Раманоўская і А. Якімовіч узялі з сабой калю дзвюх соцень кніг і часопісаў, каб выставіць іх у будынку з'езда для азнамялення дэлегатаў і гасцей. Меркавалася, што на з'ездзе

з прававай аб дзіцячай і юнацкай літаратуры, яе ролі ў выхаванні падрастаючага пакалення выступіць Н. Крупская. Сталася так, што яна занядушала і выступіць не змагла. Але з пісьменнікамі, што пішуць для дзяцей, Надзея Канстанцінаўна ўсё ж сустралася: яна запрасіла іх да сябе. Былі ў яе ў гасцях і пасланцы Беларусі.

Яны прыехалі да Крупскай з вялікай скрыняй кніг і часопісаў. Сустрэча была шчырай і сардэчнай. Прывітальнае слова сказаў Я. Маўр. Ен падарыў Н. Крупскай свае аповесці «Чалавек ідзе» і

Г. РАМАНОЎСКАЯ.

Я. МАЎР.

А. ЯКІМОВІЧ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00153 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ**.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОУ**.

3 10 ПА 16 КРАСАВІКА

11 красавіка, 19.25
«ПАЗЫІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Прагучаць вершы Ф. Багушэвіча.
11 красавіка, 19.30
«МЕТРАНО»
Дыскусійная зала. Вынікі фестываля мастацтваў «Мінская вясна».

11 красавіка, 21.50
«ЛІРА»
Мастацка-публіцыстычная праграма.
13 красавіка, 20.25
«РОЗДУМ»
Анварэлі У. Савіча.
Вядучы — мастацтвазнавец У. Бойка.
14 красавіка, 19.45
«ДЗВІНА»

Літаратурна-мастацкі часопіс.
Пра жыццё вядомага беларускага асветніка В. Цялінскага расказвае Б. Беляжэнка. Пабываецца на выстаўцы анварэлі Ф. Гумена і скульптара А. Гвоздзікава. На заканчэнне пачуецца песні В. Палыкова — аднаго з прыёрраў другога абласнога фестываля аўтарскай песні.

15 красавіка, 13.40
3 фестываля мастацтваў «Мінская вясна».
Канцэрт сімфанічнай музыкі.
У праграме музыка Смольскага, Павелайціса, Балаўскаса, Пікуля.
Выканаўца — Дзяржаўны сімфанічны аркестр Літоўскай ССР.
Дырыжор — народны артыст УССР Ф. Глушчанка.

15 красавіка, 16.55
«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ»
Перадача прымаркавана да 70-годдзя з дня нараджэння народнага артыста БССР П. Кармуніна.
У ёй прымаюць удзел кінарэжысёр І. Дабралюбаў, заслужаная артыстка БССР А. Акружная, народны артыст ССР Ф. Шмакаў, артысты Э. Гарачы, П. Дубашынскі, народная артыстка ССР С. Станюта.
Вядучая — журналіст А. Ліёна.

16 красавіка, 12.20
3 фестываля мастацтваў «Мінская вясна».
Канцэрт сімфанічнай музыкі.
Прагучаць творы Гершвіна, Файна, Мел.

16 красавіка, 15.20
«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ»
Вы пабываеце ў мінскім Палацы мастацтваў, дзе экспануецца персанальная выстаўка маладзёжнай мастацкай В. Зазерскай, і ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР, дзе адбылася выстаўка дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Заходняй Еўропы з фондаў Эрмітажа.
Пра тое, як адбывалася станаўленне беларускага старажытнага іканіпісу, расказае Ю. Хадыка. Мастак В. Мартыныч пазнаёміць са сваімі новымі работамі.
Вядучы — У. Сцепаненка.

13 красавіка, 19.20
«ПАЗЫІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Вершы У. Скарынікіна чытае артыст С. Ждан.

16 красавіка, 19.20
«РАДАВОД»
Фальклорны відэаканал.
Адкрые чарговую праграму рок-група «Мроя», якая ў сваёй творчасці звяртаецца да беларускага фальклору. Затым в'етнамскія студэнты пазнаёміць з народнымі веснавым абрадам «Куанхо».
Тэма размовы ў дыскусійным клубе — «Клубная самадзейнасць і яе ўплыў на традыцыйнае народнае мастацтва».
Пабываеце і на Міжнародным фальклорным фестывалі ў Новасібірску.

16 красавіка, 23.25
«СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.
Вядучы — А. Гаўрон.